

שז"ת מהרי"א

יהודה יעלה

לרבי יהודה אסאד

חלק אורח חיים

ומפתחות לשלושת הכרכים

מכון שלמה אומן

שו"ת מהרי"א

הנקרא גם כן
תשובות יהודה יעלה

למורנו רבי יהודה אסאד זצ"ל
אב"ד סערדאהעלי

מהדורה חדשה ומתוקנת
עם מבוא, הערות, הפניות, מראה מקומות
ונספחים

חלק אורח חיים

ומפתחות לשלושת הכרכים

עורכים:

ש"ש גולדשמידט, בועז מרדכי ויואל קטן

מכון שלמה אומן שע"י ישיבת שעלבים
תשע"ט

יוצא לאור בסיוע משרד התרבות
מינהל התרבות
אגף מכוני מחקר תורניים

בהכנת כרך אורת חיים השתתפו הרבנים:

עורכים: שמעון ש' גולדשמידט, בועז מרדכי, יואל קטן

עורכי משנה: יהונתן אמת, שלמה וייס

מהדירים: צבי ארנטל, יעקב בנימין, דני כיטוב,
עמיחי כנרתי, דוד מוסנג'אד, דוד שטרן, מאור תפארת

כל הזכויות שמורות למכון שלמה אומן ז"ל (ע"ר)
שעלבים 9978400

<http://www.machonso.org>
08-9276664 | wso@shaalvim.co.il

Printed in Israel

מהדורה חדשה זו של שו"ת יהודה יעלה

להגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל

מגדולי חכמי הונגריה

יצאה לאור בעזרת תרומה נכבדה של

"חוג יוצאי הונגריה"

לעילוי נשמת מייסדיו

ר' אברהם ורעייתו אדית-הענא פיש ז"ל

תנצב"ה

בעידודם ובסיועם של

ר' מאיר משה צבי בן ר' אליהו ולאה פרידמן ז"ל

נלב"ע בכ"ז בתמוז תשע"ו

ר' יצחק בן ר' חיים וגולדה מאיר ז"ל

נלב"ע בט"ז בתשרי תשע"ט

שותפים לדרך, אנשים יראי אלוקים,

אוהבי אדם ומצניעי לכת

כרך זה המשלים את ההדרת שו"ת "יהודה יעלה"

יצא לאור לעילוי נשמותיהם

בסיוע משפחות פרידמן ומאיר

ולעילוי נשמת

מרת שרה עלטשע בת ר' מאיר ודבורה פרידמן מאיר ז"ל

נלב"ע ביום ד' בכסלו תשע"ז

עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון

זכות לימוד התורה בספר זה תעמוד להם בעולם הבא

ישיבת שעלבים (ע"ר)
Yeshivat Sha'alvim

ישיבת הסדר / נבונה

מכון מרדכי לבני חול

מדרשה לבנות

ישיבה תיכונית

חטיבת בנינים

כולל אברכים

מכון לרבנות
ע"ש הרב אלון מרכוס

מכון לדיינות
ע"ש יהודה קולינימס

מכללה לחינוך ע"ש דוד לנדר

בית ספר שלהבת בנינים

בית ספר שלהבת בנות

אולפנה לבנות

גני ילדים

מכון שלמה אומן

מכתב ברכה מאת ראש ישיבת שעלבים

הרב מיכאל ימר שליט"א

הגאון הגדול רבי יהודה אסאד זצ"ל היה מגדולי הונגריה לפני כמאתיים שנה, וספר התשובות שהותיר אחריו הוא מן החשובים והמצוטטים בין ספרי השו"ת בתקופת האחרונים. שו"ת מהרי"א עוסק בכל חלקי התורה, וכולל גם ביאורי סוגיות ודיונים למדניים רבים, נוסף לעיקר תפקידו בביורו הלכה למעשה. הספר נדפס פעם אחת אחרי פטירת המחבר זצ"ל ובדפוס צילום מאז, ולא זכה עדיין לצאת לאור במהדורה מתוקנת ושלמה לפי כבודו.

תיתי לו למכון שלמה אומן שעל יד ישיבתנו שהוסיף גם את ההדרת ספר גדול וחשוב זה לראשונים ולאחרונים שהוא זכה כבר לההדיר את ספריהם, ולאלו שהוא מתכוון להוציא לאור בעתיד מהודרים ומתוקנים. אין לי ספק ששו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד במהדורה משובחת זו ימצא חן בעיני לומדי התורה ופוסקי ההלכה לדורות.

אשרי ישיבתנו שזוכה למכון כה מכובד המוציא לאור ספרים רבים וחשובים לזיכוי הלומדים. ברכה מיוחדת מקרב לב לידידי הרב יואל קטן שליט"א ראש מכון שלמה אומן על פעילותו הנמרצת והמסורה בדעת ובתבונה רבה בהוצאה לאור של כתבי קדמונים, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בספר זה ובספרים האחרים שהמכון מוציא לאור.

תודה מקרב לב למשפחת אומן המורחבת שמייעת במשך השנה כולה לפעילות חשובה זו, לעילוי נשמת ידידי מנוער ר' שלמה אומן הי"ד.

ואין לי אלא לסיים בברכה לראשי המכון ולתומכיו ולתלמידי החכמים שמהדירים במסגרתו ספרי קדמונים, שיזכו להתחיל ספרים רבים ולסיימם, ולזכות את עם ישראל בתורה מפוארת בכלים מפוארים. יהי רצון שנזכה כולנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, ולאכול בקרוב בימינו מן הזבחים ומן הפסחים.

בברכת כהנים באהבה

מיכאל הכהן ימר

אשר זעליג וייס

כגן 8

פעיה"ק ירושלם ת"ו

בס"ד

כ"ח ניסן תשע"ז

כבוד ידי"נ ומכובדי
הרה"ג ר' יואל קטן שליט"א

בדבר בקשתו שאכתוב מכתב לרגל הוצאה לאור מחדש של שו"ת יהודה יעלה, וכי
יעיד אפרוח שלא נפתחו עיניו על הנשר הגדול בשמים, הלא גדול מרבן שמו וכל בית ישראל
הולכים לאורו הבהיר.

ספר זה של מרן רבי יהודה אסאד הוא מספרי היסוד בפסיקה של גדולי האחרונים,
ופוסקי הלכה עמלים בדבריו דבר יום ביומו. על כן שמח אני שמחה גדולה על הוצאה
חדשה ומפוארת זו בתוספת הערות ומובאות נפלאות.

אשריכם שזכיתם לברר מקחו של צדיק ולזכות את בית ישראל באוצר גדול זה.
זכותו של הגאון הקדוש תעמוד לך ולכל אשר לך בפקודת ישועה ורחמים והקב"ה
ימלא כל משאלות לבך לטובה.

הכו"ח באהבה
לכבוד התורה ועמליה

אשר וייס

תוכן עניינים

10		שער דפוס ראשון
12		תוכן מורחב
19		מבוא
41		הסכמות לדפו"ר
45		הקדמה מאת רבי אהרן שמואל אסאד בן המחבר

שו"ת מהרי"א יהודה יעלה חלק אורח חיים

א	סימנים א-יא	דרשות, ענייני בית הכנסת, תפילה וברכות
ל	סימנים יב-יט	הלכות טלית ותפילין ועוד
מא	סימנים כ-כו	הלכות תפילה בציבור ועוד
מט	סימנים כז-מ	הלכות בית הכנסת ותשמישי קדושה, ענייני רפורמים
עה	סימנים מא-מט	הלכות כהנים ונשיאת כפיים
צד	סימנים נ-נב	הלכות קריאת התורה
קן	סימנים נג-צב	הלכות שבת, עירובין ועוד
קסח	סימנים צג-צח	חקירות שונות
קעה	סימנים צט-קסב	הלכות פסח ועוד
רנה	סימנים קסג-קסד	הלכות ראש השנה
רנז	סימנים קסה-קסו	הלכות חול המועד
רנח	סימנים קסז-קעו	הלכות יו"ט וחקירות שונות
ערה	סימנים קעז-קפג	הלכות יום הכיפורים
רצב	סימנים קפד-קפח	עוד חקירות שונות
ש	סימנים קפט-קצט	הלכות לולב ועוד
שכא	סימנים ר-רז	הלכות חנוכה ופורים
שלו	סימנים רח-ריד	דרושים וחקירות שונות

שנא	'אש ד"ת יהודה': הקדמה שניה לחלק או"ח מאת רבי אהרן שמואל אסאד בן המחבר	
שנז	תוכן עניינים [מפתחות] על פי נוסח דפו"ר	
שסד	נספח לסימן צ - תרשים	
שסה	רשימת השואלים והמוזכרים בתשובות מהרי"א	
תכח	מפתח השואלים לפי שמות משפחה	
תלג	מפתח מקורות לשלושת חלקי שו"ת מהרי"א 'יהודה יעלה'	
תקסו	על מכון שלמה אומן	

ספר תשובות מהרי"א

רבי יהודא אסאד

הנקרא גם כן

תשובות יהודה יעלה

כולל שו"ת על שו"ע חלק או"ח

בעניינים שונים בהלכות עמוקות להלכה ולמעשה

אשר השיב לדופקים על פתחו לכל דבר הקשה

הלא הוא הרב הגאון הגדול המפורסם בקצווי ארץ

מאור הגולה, שר התורה

יחיד בדורו, על ישראל הדרתו

ומפורסם בגדולת צדקתו וענוותנותו

צדיק יסוד עולם, כבוד קדושת שם תפארתו

מו"ה יהודא אסאד זצוקלה"ה

מקדם היה אב"ד בק"ק רעטע

ושוב נתעלה ונתקבל לאב"ד בק"ק סעמניטץ

ואח"כ נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק סערדאהעלי יע"א

ובמלאת לו ס"ט שנים לימי חייו לקח אותו אלקים, ונפטר בנשיקה,

ועלתה נשמתו לגנוזי מרומים. תנצב"ה.

ומנוחתו כבוד פה ק"ק סערדאהעלי יע"א

נדפס בשנת תרל"ג

יבואו בשערי יהודא לפ"ק

זה הוא השער לה' צדיקים יבוא בו לפ"ק

לעמברג

ספר

תשובות מהרי"א

רבי יהודא אסאר הנקרא גיב

תשובות יהודה יעלה

כילל שו"ת על שו"ת הא"ח צנזרים שונים בשלמות שאלות ותשובות . אב"י שו"ת לרופקים על פתחו
 לכל דבר הקשה ה"ח הרב הגאון הגדול הספורקס בק"י ארץ נאור הגולה . ש"ה סחורס . ישיב בדורו . על יקראל
 סדרתו . ושו"ת גדולה לרקחו ועטתומו לרק יק"ע כק"מ שו"ת יהודא אסאר ז"ל קל"ח :
 מקדס ח"י אב"ד בק"ק רעשע ושוב הסגולה ומקבל לאב"ד בק"ק סעצניען . ואח"כ מקבל לאב"ד ור"ע בק"ק
 סברדאס על י י"א . ובשלוחת לו ק"ע שנים ליי"ו ח"י לק"ח אוח"כ אלקים ומשער כשניקח העלחה כשנתו גמ"ו
 מרומים סג"מ"ס ומתחתו כבוד פה ק"ק ק"מ י"א :

דפוס נשנים תרל"ג יבואו בשערי יהודא לסיק

זה הוא השער לה צדיקים יבואו בו לסיק

לעמברג

THECHUWOTH MEHARJÜ aus : JEHUDE JALE genant.

Verlag. A. S. Asz und Oberabbtiner in D. Szerdahely

Druk des s. L. Kugel , Lewin et Comp. Lemberg 1873

תוכן מורהב

דרשות, ענייני בית הכנסת, תפילה וברכות

א	א. בעניין מניין המסכתות. ב. הדרן לסיום מסכת נדה. ג. המשך בעניין מניין המסכתות.....	סימן א
ה	א. ביאור מאמר אבני שיש. ב. הדרן למסכת יומא	סימן ב
ז	בעניין שינוי מקום הבימה בבית הכנסת	סימן ג
	א. בענין לפני עיוור באיסור דרבנן כגון המגיש אוכל ליהודי בתענית וכד'.	סימן ד
י	ב. לפני עיוור בתרגום הש"ס ללשון העמים	
יג	מכתב תמיכה ברצ"ה לעהרין בפעילותו בענייני צדקה למען א"י	סימן ה
	מכתב פומבי בעניין אסיפת הרפורמים בברונשווייג, כולל ביטול טענותיהם בעניין ביטול שבועה בנקיטת חפץ, ביטול מציצה במילה, הפסקת אמירת כל נדרי, היתר נישואין עם גויה וכפירה בביאת המשיח	סימן ו
טו	בעניין ברכת החמה	סימן ז
יט	זמן תיקון חצות לפי ירושלים או לפי מקום האומר.....	סימן ח
כב	בעניין מצות שאילת שלום בשם, והשמטת הרמב"ם דין זה	סימן ט
כג	מדוע אין אומרים בברכת אבות 'ואלוקי ישראל'	סימן י
כז	בעניין עמידה לקדיש ולדבר שבקדושה	סימן יא

הלכות טלית ותפילין ועוד

ל	בעניין טלית של עור וכנפיה של בגד	סימן יב
ל	בענין פרשה פתוחה וסתומה בתפילין	סימן יג
לב	אם האבל אסור בתפילין ביום קבורה שלאחר יום המיתה	סימן יד
לד	שיטת הרמב"ם בעניין כבוד הבריות ודין התעלמת	סימן טו
לה	תפילין שנכתבה בהם תיבה כפולה	סימן טז
לו	בעניין תפילין של יד שכתבם בארבע איגרות	סימן יז
	א. מצוה מן המובחר וחביבה מצוה בשעתה. ב. זמן הברכה על הנחת תפילין ובדיקת חמץ וביעורו. ג. לשמור חוקיו בהסרת תפילין. ד. בעניין ירך לרבות הגידם.....	סימן יח
לז	הנחת תפילין במשותק: א. אם פטור מתפילין משום מצטער.	סימן יט
לח	ב. במניח לו אחר מי מברך, ואם בתו יכולה להניח לו	

הלכות תפילה בציבור ועוד

מא	עליית אבל לתורה	סימן כ
מב	היתר אמירת פיוטים עם פנייה למלאכים וכד' בסליחות	סימן כא
מג	א. ביאור הפסוק 'למען יחלצון ידידיך'. ב. השלמת מאה ברכות על ידי ברכה שאינה צריכה.....	סימן כב
מד	מקורם של כמה מאמרי חז"ל שהובאו בספר העקידה	סימן כג
מה	א. בדין נער ספק בן י"ג. ב. מעות שנקבצו לפדיון אנשי צבא אם מותר לשנותם	סימן כד
מו	מי שנשבע שלא לדבר עם חברו, אם יכול להוציאו ידי חובת מקרא מגילה	סימן כה
מז	א. ישן אם מצטרף למנין. ב. צירוף אשה למנין	סימן כו

הלכות בית הכנסת ותשמישי קדושה, ענייני רפורמים

מט	האם מותר למכור בתי כנסת שלא מתפללים בהם	סימן כז
נא	סתירת כותל בית כנסת לצורך הרחבתו	סימן כח
נה	אם מותר לסתור ולבנות בית כנסת שצריך להרחיבו וגם יש בכותלו בקעים	סימן כט
נו	חפץ שאינו ראוי לקדושה חמורה אם עדיף להורידו לקדושה קלה או לגנוזו	סימן ל
נז	פירוש צוואה בעניין הורשת מקום בבית כנסת	סימן לא
סב	דרך חלוקת ההוצאות לתיקון בית הכנסת	סימן לב
	א. בנין בית הכנסת או קניית מקום לבית הקברות, איזה מהם קודם;	סימן לג
סג	ב. נדר נרות ושמן לבית הכנסת והניחם שם ואבדו, אם קיים נדרו. ג. מכירת ס"ת בהכרזה	
סה	איסור פתיחת בית קפה בשבת גם אם הכנת הקפה תיעשה ע"י גוי	סימן לד
סו	האם יש לפטר רב שעובר עבירות ופוסק נגד הדין	סימן לה
סז	קהילה שנתרבו בה המתפרצים	סימן לו
ע	היחס לרב מן המחדשים	סימן לז
עא	עריכת חופה בבית הכנסת	סימן לח
עג	שינוי מנהגי בית הכנסת ומבנהו על ידי הרפורמים	סימן לט
	א. ברכת הסוכר. ב. רכישת אתרוג במעות מעשר.	סימן מ
עה	ג. בעניין אין מלאכי השרת מבינים לשון ארמי	

הלכות כהנים ונשיאת כפיים

עה	ברכת כהנים בזר	סימן מא
עט	קריאה לעלייה לדוכן לכהן יחיד	סימן מב
פ	א. נשיאת כפיים לאבל תוך י"ב חודש. ב. דרשת חז"ל לנפש לא יטמא בעמיו	סימן מג
פ	משיא בתו לתלמיד חכם	סימן מד
פא	דרך עליית כהן לתורה כשאינ לוי בבית הכנסת, ובעניין מצות וקדשתו	סימן מה
	בדעת ההפלאה שמצות ברכת כהנים כוללת מצוה על הישראלים להתברך	סימן מו
פד	ומצות ייבום חלה גם על היבמה	
פז	כהן הנושא נשים בעבירה ומיטמא למתים האם ראשי לשאת כפיו	סימן מז
	א. כהן שנשא מעוברת אם כשר לנשיאת כפיים. ב. סימן רע בכהן שטעה בברכת כהנים ביו"כ.	סימן מח
צב	ג. בעניין כוכב שביט	
צג	האם כהן עובר עבירה רשאי לשאת כפיו ולעלות לתורה ראשון	סימן מט

הלכות קריאת התורה

צד	אם קריאת שלושה פסוקים מעכבת, ומה הדין במפטיר	סימן נ
צז	האם משלימים במנחה את קריאת התורה שהתבטלה בשחרית	סימן נא
צח	בענין ברכת התורה בעולים לתורה האמצעיים	סימן נב

הלכות שבת, עירובין ועוד

קו	בניית בית כנסת בשבת ע"י גוים	סימן נג
קח	א. בענין היתר עירוב על ידי קורה שאינה כדלת. ב. בענין אין הכנה בשל גוי	סימן נד

א. מדוע לאה במעשה הדודאים לא נחשבת 'תובעת בפה'. ב. בעניין מי שנדר מתוך כעס.	סימן נה
ג. בענין מכירת יין בשבת ויום טוב במידה. ד. בענין המזלות השולטים בשבת.	
ה. בעניין אריכות ימים בדורות ראשונים ובעניין גלגולי נשמות. ו. באכילת קרבן פסח	קי
בניה על ידי גוי בשבת	סימן נו
א. אמירה לגוי במלאכה דאורייתא לצורך מצוה. ב. בניין בית כנסת בשבת ע"י גוי	סימן נז
הפלגה בספינת קיטור ונסיעה ברכבת קיטור בשבת	סימן נח
נגינה בעוגב ע"י גוי בשבת בשעת התפילה	סימן נט
נטילת גרעין מתוך גרון אווז בשבת	סימן ס
א. המשך הסימן הקודם בעניין נטילת גרעין מתוך גרון אווז בשבת. ב. שימוש במשאבת מים בשבת	סימן סא
מלאכת גוי בשבת בבית ישראל בשעת הדחק	סימן סב
האם מותר לתת לגוי את חלקו בשותפות כשהוא קונה בו חזירים ומפטמם	סימן סג
בעניין תוספת שבת	סימן סד
א. מדוע מולח בשר בשבת אינו חייב משום מפרק.	סימן סה
ב. מדוע צריך פסוק להתיר מליחת בשר קרבנות בשבת	
א. עוד בענין הנ"ל. מדוע מולח בשר בשבת אין בו משום מפרק. ב. עוד בעניין מליחת	סימן סו
בשר בשבת ובחיוב זר שמלח קודשים בשבת. ג. דעת הרמב"ם בסוגיא הנ"ל. ד. המשך סע' א	
אם מחלקים בדאורייתא בין לאו לכרת	סימן סז
בדברי הירושלמי בעניין הבערה ללאו יצאת ומקלקל בהבערה	סימן סח
עבר ורדה ביו"ט אם נאסר באכילה	סימן סט
תחומין דאורייתא ביו"ט וברירה דאורייתא	סימן ע
תלישת נוצות לפני שחיטה ועוקר דבר מגידולו במת ביו"ט	סימן עא
שליחות לנכרי ואמירה לנכרי	סימן עב
א. מסייע ושנים שעשאוהו. ב. חשש מלבן ביין אדום	סימן עג
עריכת שעון והשמעת קול בשבת	סימן עד
א. עירוב שאין הקורה מונחת על גבי העמודים. ב. בעניין נס חנוכה וטומאה שהותרה בציבור.	סימן עה
ג. קמיע כדי להינצל ממחלת הכולרה. ד. תוכחה לרב השואל	
בסוגיית שמן שריפה ושמא יטה	סימן עו
היתר ביאה ראשונה בשבת	סימן עז
א. הפשרת שומן ושמן בשבת. ב. דבש הנעשה משמרי חמץ	סימן עח
הותרה ודחוייה באיסורי שבת	סימן עט
הובלת חלב על ידי גוי בשבת בלא חותם	סימן פ
א. תוספת שבת. ב. שביתת בהמה	סימן פא
א. חינוך קטן למצוות קריאת שמע ותפילה ותפילין. ב. חיוב אשה בקידוש ותפילה	סימן פב
מתנה והפקר בשבת	סימן פג
עשיית מלאכה ע"י קטן בשבת והאכלת קטן איסור בדיים	סימן פד
אם בביטול עשה ספיגן לקטן בידים	סימן פה
לספות לקטן בידים איסור מדרבנן	סימן פו
הגזירה על עירובי חצרות למ"ד שרה"ר היא דווקא בשישים ריבוא	סימן פז
מדוע לא למדו תחום אלפיים אמה מיהושע	סימן פח
בעניין מוציא ידו לכרמלית	סימן פט
תיקון פירצת עירוב כאשר חוט טלגרף מפריע להנחת צורת הפתח	סימן צ

קסה א. עירוב תחומין לצורך תפילה בציבור. ב. ריקודים בנישואין של אבל תוך שנתו	סימן צא
 א. נשים בשביתת בהמה. ב. תחומין למעלה מעשרה. ג. עד מתי מבדיל אחרי יו"ט.	סימן צב
 ד. מורה הוראה שהתיר שלא כדין למוהל לצאת מחוץ לתחום וליסוע ברכבת ביו"ט.	
קסו ה. בעניין ספק דרבנן באפשר לברר	

חקירות שונות

קסח בעניין סתמא בתרא עדיף	סימן צג
קסט ההבדל בין בשרא אגומרי שלא נחשב כיבוי לדיו על גבי סיקרא שנחשב מחיקה	סימן צד
קע בעניין רובו ככולו	סימן צה
קעא א. קליות האם הן ראויות לאכילה. ב. בעניין בועל זבה	סימן צו
קעג חיוב מיתה באכילת תרומה טמאה	סימן צז
קעד מצוה הבאה בעבירה בשוגג ובאונס	סימן צח

הלכות פסח ועוד

קעה מכירת חמץ ובהמות לגוי קודם הפסח על מנת שבפסח יעשה י"ש ויאכיל את הבהמות חמץ	סימן צט
קעו זריעת דגן שלושה ימים לפני הפסח	סימן ק
קעז אם שמחת הרגל נחשבת מצוה דרבים ואם מותר לעבור על הלכות יו"ט עבודה	סימן קא
קעט בעניין חיוב חומש לאוכל תרומה	סימן קב
קפ חיוב חטאת במקום שאין לאו	סימן קג
קפא המשך לתשובה הקודמת	סימן קד
קפב גזל חמץ ועבר עליו הפסח	סימן קה
קפג סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת	סימן קו
קפד חיוב נשים בשחיטת הפסח	סימן קז
קפה שואלין ודורשין בהלכות החג שלושים יום קודם לחג, האם זה דוקא בפסח או גם בשאר חגים	סימן קח
קפו תענית בערב ראש חודש ניסן ובראש חודש ניסן	סימן קט
קפז גוי שהלוה את ישראל על חמצו	סימן קי
קפח עוד באותו עניין	סימן קיא
קפט א. נזיר שכלו לו ימי נזירותו. ב. קטנה שהלך אביה למדינת הים אם חיישינן שקידשה	סימן קיב
קצא דבר הגורם לממון בחמץ המופקד ברשותו בפסח	סימן קיג
קצב קנין חצר לגוי	סימן קיד
קצג עדיפות ביעור חמץ על פני הקדשתו	סימן קטו
קצד טובת הנאה בתרו"מ ובבכור	סימן קטז
קצו חשש אכילת חמץ אחר ביטולו	סימן קיז
קצח ביטול חמץ לאחר תקנת ביעור	סימן קיח
 א. בעניין ובשל מבושל במים. ב. בעניין ובשר בשדה טריפה, וכל שפסולו בקודש בשריפה.	סימן קיט
קצט ג. צירוף איסורים שונים לשיעור, ושיעור החיוב במעילה. ד. טומאת נבלת עוף טהור	
רב א. חצי שיעור באיסורי הנאה. ב. ביטול מין במינו	סימן קכ
רג בעניין אשה הממנה שליח לביטול חמץ והפרשת חלה	סימן קכא
רד א. האם עובר כל שעה על מצוות תשביתו ומילה. ב. מתי סומכים על חזקה ואין צורך לברר	סימן קכב
 חנות שיש בה חמץ שהושמה בהסגר בגלל חובות, האם בעל החנות והמלוים עוברים	סימן קכג
רה בבל יראה ובל ימצא	

רז בעניין מכירת חמץ	סימן קכד
רח קבלת מקדמה מהגוי בעת מכירת החמץ	סימן קכה
רי המקור בתורה לאסור חמץ שעבר עליו הפסח	סימן קכו
ריא חלב בהמת גוי שאכלה חמץ בפסח	סימן קכז
	א. הפרשת חלה מעיסה טמאה בפסח. ב. תשביתו ובל יראה בחצי זית חמץ. ג. דין חמץ גזול.	סימן קכח
ריג ד. חטף חמצו של חברו ושרפו האם נחשב חוטף מצוה. ה. מכשירי פסח אם דוחים שבת	
רטו ביטול חמץ בלב	סימן קכט
רטז בל יראה בחמץ מוצנע	סימן קל
ריז בישול י"ש לפסח במכונה המחוברת לחמץ	סימן קלא
ריח האם הקדש חמור מעבודה זרה	סימן קלב
ריט	באיסור הנאה אין מבטלין איסור לכתחילה מדאורייתא, ודין זה וזה גורם ושבת עצים בתבשיל	סימן קלג
רכא פת הנאפית מאיסורי הנאה	סימן קלד
רכב אם מקיימים מצות תשביתו כאשר מאבדים את החמץ עם כוונה שלא לקיים את המצוה	סימן קלה
רכג אכל מצה ולא ידע שפסח הוא אם יצא ידי חובה, ואם נאנס לקיים מצוה אם צריך לברך	סימן קלו
רכה ברכה על חצי שיעור של מרור	סימן קלז
רכו כתותי מכתת שיעוריה בתרומה טמאה	סימן קלח
רכז לקיחת חריין מרוסק למצות מרור	סימן קלט
רכח נשבע שלא לאכול מצה, האם מותר לאוכלה שלא כדרך הנאתה	סימן קמ
רכט שלא כדרך הנאתו באיסורי הנאה הנשרפין	סימן קמא
	א. מצוות צריכות כוונה וחצי שיעור במצות מרור.	סימן קמב
רל ב. מי שיש לו רק כזית מרור ואין לו ירקות לכרפס	
רלא האם דין חצי שיעור תלוי בחזי לאצטרופי	סימן קמג
רלב חצי שיעור ושלא כדרך הנאתו באיסורי הנאה	סימן קמד
רלג בסוגיית לא אפשר וקא מכון	סימן קמה
רלד ביטול החמץ קודם שריפתו	סימן קמו
רלז חצי שיעור במצוות, באיסורים ובאכילת קדשים	סימן קמז
רלה האם חייב באכילת מצה כשיש לפניו רק חצי שיעור	סימן קמח
רלו כוונה באכילת מרור; חצי שיעור במצוות אכילה	סימן קמט
רלז הרחת טבק בפסח	סימן קנ
רלט בעניין בישול בלא בלוע	סימן קנא
רמ א. מצה של טבל. ב. אתרוג של תרומה טמאה	סימן קנב
רמ בעניין שני כתובים הבאים כאחד	סימן קנג
רמא ברכת שהחיינו על מצוות התלויות בזמן ואין בהן הנאה	סימן קנד
רמב בעניין ברכת שהחיינו על ספירת העומר	סימן קנה
רמג מצה שנילושה ע"י חש"ו וגדול עומד על גביו	סימן קנו
	א. טעמי אפיית מצות עגולות. ב. החמרה במה שהתירה התורה בפירוש.	סימן קנז
רמה ג. בעניין עשבים בבית הקברות	
רמז בדברי הרמב"ם בעניין חצי שיעור באיסור חמץ	סימן קנח
רמח הדלקת שמן של טבל חמץ	סימן קנט
רמט א. חולה מסוכן במצוות ליל הסדר. ב. סתם יינם לחולה בליל הסדר. ג. חצי שיעור במצוות	סימן קס

סימן קסא	חקירות בענין חצי שיעור: א. איך למדו טעם כעיקר מגיעולי נכרים.
	ב. אם יש איסור לפני עוור בחצי שיעור. ג. אם חצי שיעור אסור במוקצה.
רנא	ד. אם חצי שיעור אסור באיסור דרבנן. ה. אם מוקצה אסור שלא כדרך אכילה
רנד	השיעור לעבור בבל יראה בחמץ קודם אפיה ובפת שעטיפשה

הלכות ראש השנה

רנה	סימן קסג תענית בראש השנה
רנו	סימן קסד שחיטה בראש השנה

הלכות חול המועד

רנז	סימן קסה לפני עוור במלאכת חול המועד
רנח	סימן קסו נשיאת אשה שניה במועד

הלכות יו"ט וחקירות שונות

רנח	סימן קסז שבת עצי מוקצה בפת
	סימן קסח א. עדים שאמרו כתב ידינו הוא זה אבל קטנים היינו. ב. ביטול איסור בזה וזה גורם.
רס	ג. שחיטה לחולה בשבת לעומת אכילת נבילה
רסא	סימן קסט סימון בשר ביו"ט ע"י חיתוך צורת אותיות
רסב	סימן קע בית דין שדן באיסור אם בדיעבד דינו דין
רסג	סימן קעא הנאה ממוקצה ומשופר האסור בהנאה ביום טוב
	סימן קעב א. בדברי הצמח צדק בעניין ביצת ספק טריפה שנולדה ביו"ט. ב. דבר שיש לו מתירים בדבר שאינו אסור לכל. ג. זה וזה גורם בתקיעת שופר. ד. בעניין ספק כוונה לקולא
רסד	סימן קעג א. אם מצוות צריכות כוונה מהתורה או מדרבנן.
רסה	ב. עשה דוחה לא תעשה, ובל תגרע בביטול מצוות עשה
	סימן קעד א. ספק מוקצה ביו"ט. ב. בדעת הר"ן בעניין אם יש ברירה בדאורייתא.
ער	ג. בדעת הרמב"ם בעניין ספק איסור דאורייתא
ערב	סימן קעה אם הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב
רעג	סימן קעו א. ביטול ברוב אצל נכרי. ב. קבוע למפרע

הלכות יום הכיפורים

ערה	סימן קעז איסור מוסיף באכילה ביום הכיפורים
רעז	סימן קעח א. הרואה קרי ביום הכיפורים. ב. הדרן למסכת יומא
רפא	סימן קעט בעניין חזקה העשויה להשתנות ובעניין הרואה אומר ברקאי
רפב	סימן קפ כפרת יום הכיפורים
רפג	סימן קפא טעם ההיתר להפיס עם האבנט העשוי מכלאים
רפה	סימן קפב א. כיצד נמסרה הלמ"מ לחכמים. ב. מצוות יתירות בנשים כהנות. ג. פסול נשים בעבודה
	סימן קפג א. תקיעה בשופר ובחצוצרות בזמן צרה. ב. תפילה על צרה בשבת.
רפו	ג. סוגים שונים של תקיעה בחצוצרות ומי תוקע בהן

עוד חקירות שונות

רצב	סימן קפד הערות בענייני ברירה
-----	------------------------------

רצד דעת התוספתא שאיסור נבלה חמור מאיסור אכילת תרומה	סימן קפה
רצה בעניין אי עיד לא מהני	סימן קפו
רצז משיכה בהקדש	סימן קפז
רצט א. בדעת רש"י בדין מתוך שהותרה לצורך. ב. ביאור בהוכחת ר"ש שמקלקל בחבורה חייב	סימן קפח

הלכות לולב ועוד

ש א. הגבהה נוספת בנטילת לולב שאול. ב. הפעלת עסק של אונן ע"י אחר	סימן קפט
שב מתי חז"ל דרשו 'ביום ולא בלילה' ומתי לא	סימן קצ
דש מצוה הבאה בעבירה במצוה דרבים, ואם מצות נטילת לולב נחשבת מצוה דברים	סימן קצא
שה גזל גוי לעניין חזרה מעורכי המלחמה	סימן קצב
שו עור של תקרובת עבודה זרה	סימן קצג
שח גזל גוי	סימן קצד
שי ביאור בעניין רגמוהו באתרוגיהם	סימן קצה
שיא אי עביד לא מהני	סימן קצו
שטז א. מצוה הבאה בעבירה. ב. כתותי מיכתת שיעוריה	סימן קצז
שיח א. המקור לניסוך המים בסוכות. ב. מתי נאמן להעיד על מה שראה בקטנותו	סימן קצח
 א. קריאת שם לישראל בשם של שד. ב. קריאת השם שאול.	סימן קצט
שיט ג. דין ההורג אדם בשם או כישוף	

הלכות חנוכה ופורים

שכא א. מנהג הנשים שלא לעשות מלאכה בחנוכה. ב. קביעת הלל והודאה בחנוכה	סימן ר
שכב ביטול איסורי הנאה, וביטול השמן הטמא במנורת המקדש	סימן רא
שכג איבוד ממון לצורך מצוה ודחיית מצוה לצורך פירסומא ניסא	סימן רב
שכו לעניין טעות בקריאת התורה בחנוכה וביאור סוגיית אין משגיחין בחנוכה (מגילה כט, ב)	סימן רג
של א. האם יכול תלמיד לשלוח משלוח מנות לרבו. ב. משלוח מנות לפני פורים שיגיע בפורים	סימן רד
שלב א. ברכה על נר חנוכה כשהחסיר נר אחד. ב. ברכה על נר חנוכה כשלא הדליק יום אחד	סימן רה
שלג אם אפשר לצאת במשלוח מנות מבושלות לעניים גם ידי מתנות לאביונים	סימן רו
 א. מתנות לאביונים ומשלוח מנות הנשלחים בפורים ויגיעו אחרי פורים.	סימן רז
שלה ב. האם יש דין שליחות במשלוח מנות. ג. הוספת עולים בחינוך ספר תורה ביו"ט	

דרשות וחקירות שונות

 א. גרגירי כמון במשנת דמאי ותרומות.	סימן רח
שלו ב. שיעורה של שעה שרבן גמליאל לא רצה לבטל בה מלכות שמים	סימן רט
שלט הדרן לסיום מסכת כריתות	סימן רי
שמ בעניין מעילה ובגדי כהונה	סימן ריא
שמא בעניין מכשירי פסח דוחין שבת	סימן ריב
שמג איסור חובל בשבת ומקלקל בחבורה	סימן ריג
שמה היתר אמירת לשון הרע ע"י שליח ב"ד	סימן ריד
שמו הדרן למסכת מידות	

על הגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל וספרו 'יהודה יעלה'

מבוא למהדורה החדשה של שו"ת מהר"י אסאד

19 תולדות רבנו וגדילתו בתורה
21 מידותיו והנהגותיו
23 יחסו של רבנו לתלמידיו
26 עיסוקו בקבלה
27 מלחמתו ב'מחדשים'
28 אחרית ימיו ופטירתו
31 צאצאי רבנו
33 שו"ת 'יהודה יעלה'
36 שאר כתבי רבנו
37 מלאכתנו בההדרת הספר
38 דברי סיום ותודה

תולדות רבנו וגדילתו בתורה¹

הגאון הגדול רבנו יהודה אסאד זצ"ל נולד בעיר אסוד הסמוכה לעיר הבירה בודפסט בשנת תקנ"ז², למשפחה עניה. אביו ר' ישראל אלנבוגן (עלנבויגן) שהיה חייט ירא שמים נפטר כאשר רבנו היה בן שמונה, והילד יהודה הפתיע בשעת הקבורה את כל הציבור בהספד מרגש. לאחר כמה שנים ביקשה אמו מרת טשארנה שבנה ילמד להיות שוחט, ולכן הביאה אותו לבית הרב יהושע פלק ביכלר תלמיד החת"ס שגר אז בעיירה סודיץ (סודיטץ; לאחר כמה שנים בשנת תקע"ח מונה לרבה) כדי שהוא ילמד אותו תורה זו. אולם הרב ביכלר הבחין בכישרון המיוחד של הנער, וברשות אמו גידל אותו בביתו ולימד אותו ש"ס ופוסקים. בביתו החל הנער יהודה לעלות ולפרוח בתורה ובמידות, עד שכאשר הגיע לגיל י"ח כבר היה רבנו בקי בחמש מאות דפי גמרא ובכל חלקי השו"ע ונושאי כליהם.

ימי בראשית אלו נחקקו בלב רבנו. הוא שמר כל הימים על קשר חם עם רבו זה, וכתריסר תשובות של רבנו בשו"ת יהודה יעלה מופנות אליו בכבוד גדול. לימים רבנו גם נקשר עמו בקשרי משפחה כפולים: בנו של ר' יהושע פלק, ר' דוד סודיץ ביכלר, שלמד בצעירותו בישיבתו של רבנו, נשא בזיווג שני את בת רבנו האלמנה מרת הינדל, ועוד לפני כן נישא בנו של ר' דוד, נכדו של ר' יהושע פלק, לשרל בת רבנו (ראה להלן).

סביב שנת תקע"ז, בהיות רבנו כבן עשרים, שלח אותו הרב יהושע פלק ביכלר ללמוד בישיבתו של אחיו הגדול הגאון רבי אהרן ביכלר סודיץ, שהיה רבה של סרדאהעלי. העיר סרדאהעלי (דונאסערדאהעלי, סרדהל; כיום דונאיסקה סטרדה) שוכנת במחוז פרשבורג (היום הבירה ברטיסלבה שבדרום סלובקיה, אז חלק מממלכת אוסטרו-הונגריה). הקהילה היהודית בסרדאהעלי נוסדה בסביבות שנת ת' בהגירת יהודים ממורביה (צ'כיה) מזרחה. במניין שנערך בשנת תפ"ח חיו בסרדאהעלי כעשרים משפחות יהודיות, שבהמשך גם קבלו רישיון רשמי להקים קהילה בעיר, מה שהביא לעיר יהודים

1. נוסף לכל המקורות שצוינו להלן בהערות, השתמשנו בכתובת מבוא זה במבוא לספר 'דברי מהר"א' על התורה כרך ראשון, יו"ל ע"י נכד המחבר הרב בנימין זאב קוביטשעק, ירושלים תשע"ה, בו נעשה שימוש על פי דברי העורכים גם בקונטרס 'תולדות מהר"א' שנדפס ב'דברי מהר"א' עה"ת מהדורת סאבינוב תרצ"א, ובקונטרס על תולדות מהר"י אסאד שכתב נכדו רבי יהושע ז' ביכלר בגרמנית בברלין תרצ"ב, וכן נלקטו עובדות ומעשים ממסורות בעל פה שהיו בידי בני המשפחה. מקורות נוספים שעשינו בהם שימוש: 'ספר הזכרון לקהילת דונהסרדאהלי' בעריכת אברהם יששכר אנגל, הוצאת ועד קהילת דונאסרדאהלי בישראל; 'רבינו רבי יהודה אסאד' מאת הרב יוסף יהושע אפפעל, הדרום נט עמ' 108 ואילך; 'רבי יהודה אסאד ורבי עזריאל הילדסהיימר', מאת מאיר הילדסהיימר, ספר הזכרון לר"י ויינברג עמ' רפה ואילך; גיליונות 'עלי זכרון' בעריכת רמ"ז קינסטליכר - בעיקר במאמריו החשובים של ידידנו הרב שלמה וייס על זקנו - רבנו; ובמקורות נוספים שהגיעו לידינו.

2. יש המקדימים את לידתו לתקנ"ד או תקנ"ו, אך הנכון כנראה הוא שנת תקנ"ז, ואכמ"ל.

נוספים, ומספר היהודים בעיר גדל במהירות. בסרדהעלי התקיימה קהילה גדולה וחשובה במשך כשלוש מאות שנה, עד השואה הארורה בה נרצחו בקיץ תש"ד כמעט כל יהודיה, שהיו אז כמחצית מתושבי העיר. במרכז העיר, במקום שבו עמד בית הכנסת הגדול שבו רוכזו יהודי העיר לפני שילוחם לאושוויץ, הוקמה אנדרטה לזכר הקהילה היהודית שהושמדה. רבנו בלט בין לומדי הישיבה, ואחרי כמה חודשים כאשר עמד על כשרונותיו המיוחדים הציע לו רבי אהרן לעבור לישיבתו של מהר"ם בנעט, גדול רבני מורביה ומגדולי הדור, בעיר ניקלשבורג (היום מיקולוב, דרום מזרח צ'כיה, על גבול אוסטריה ולא רחוק מגבול סלובקיה). למרות הזמן הקצר יחסית שלמד בישיבתו התייחס רבנו אל רבי אהרן ביכלר כרבו המובהק, וכינה אותו באחד ממכתביו 'אהובי מורי ורבי חמדת לבבי הרב הגאון פאר הדור נר ישראל וקדושו עמוד הימיני פטיש החזק צדיק יסוד עולם'³.

בישיבת מהר"ם בנעט התקרב רבנו מאוד לראש הישיבה, הוזמן להיות סמוך על שולחנו בביתו, ובשלב מסוים אף הוטל עליו להשמיע שיעור בישיבה ולהיות אחראי על לימודם של עשרות בחורים. רבנו התעלה שם בלימודיו בנגלה ובנסתר, ורכש לו הנהגות של פרישות וקדושה⁴.

בשנת תקפ"ב, לאחר כמה שנות לימוד בהתמדה יתירה, נשא רבנו לאשה את אסתר בת הגביר הצדיק ר' מאיר רענגער מתושבי העיירה אבוני שליד סרדהעלי, בעל משפחה גדולה וחשובה⁵, ועבר לגור בסרדהעלי הסמוכה. ארבע שנים היה סמוך על שולחן חותנו ולמד בהתמדה, ובשנת תקפ"ו כשהתפנה מקום לתפקיד דיין בעיר ביקש רבה הרב אהרן ביכלר למנות לתפקיד את תלמידו - רבנו. בעיר התגוררו אז שני תלמידי חכמים מתלמידי החת"ס שהיו ראויים לאותה איצטלה והיו חפצים בה, אך בעצתם של גדולי הדור החת"ס ומהר"ם בנעט ורבו הראשון רבי יהושע פלק ביכלר סודין מונה רבנו לתפקיד, והוא עדיין לא בן שלושים⁶. חמש שנים מילא רבנו תפקיד של דיין ומורה הוראה בסרדהעלי, ובשנת תקצ"א מונה לרבה של העיר ראטה (רעטא) הסמוכה לפרשבורג, והקים בה ישיבה שהלכה וגדלה בכמות ובאיכות. בשנת תקצ"ד עבר רבנו לכהן כרבה של העיר סעמניץ, שהייתה מלאה תלמידי חכמים. רבנותו בעיר סעמניץ הייתה מוצלחת ביותר. הוא זכה לכבוד ולהערכה מבני העיר, ושמעו הלך והתפשט כגדול בתורה וצדיק ומנהיג ציבור ממדרגה ראשונה. הוא עמד שם בראש ישיבה ובה קרוב למאה תלמידים, הרבה יותר ממה שבני העיר הצליחו לפרנס על חשבונם, ולכן רבנו עם הרבנית האכילו על שולחנם חלק מהבחורים. בתקופה זו החל להתפרסם רבנו כפוסק חשוב, ומכל רחבי הארץ התחילו לשלוח אליו שאלות בהלכה. מנהגו היה להשתדל להשיב על כל מכתב ביום קבלתו, ולשם כך הקדיש את שעות הלילה, כי בכל שעות היום היה עסוק בעסקי הרבנות ובהרבצת תורה בישיבה.

3. יתכן שרבנו החשיב את ר' אהרן לרבו המובהק גם מפני שלאחר נישואיו שוב התגורר סמוך אליו ולמד בבית מדרשו, ובהמשך אף היה חבר בבית דינו, ראה להלן.

4. בנו רבי אהרן שמואל מספר שהצלתו המופלגת גרמה לקנאה של חבריו בו, ולניסיון שנכשל להבאיש את ריחו של רבנו בעיני רבו מהר"ם בנעט, ואכמ"ל. רבנו התייחס גם אל מהר"ם בנעט כמורו ורבו (י"ד סי' קפא): 'וכן העלה אדוני מורי ורבי רשכבה"ג צוק"ל בתשובת הר המור'... ובמקום אחר (י"ד סי' רסד): 'הנה אחר ההעלתי כן להלכה ולמעשה זה רבות בשנים, יזכני ד' יתברך והמציא לידי שו"ת אחד בכתב יד מאדוני מורי ורבי הוא רבן של כל בני הגולה הקדוש והטהור מהר"ר מרדכי בנעט צוקלה"ה זיע"א, וזה לשונו... עד כאן לשונו היקר מפז, ושפתי דובבות בקבר'.

5. אחד מבניו, ר' דוד רגנר, גיסו של רבנו, עלה ארצה בבגרותו והיה ממייסדי פתח תקוה. בזקנותו ירד מנכסיו, ובלית ברירה שלח מכתב למכריו בהונגריה בבקשה לתמיכה כלכלית, כאשר הוא מסתמך בין השאר על קרבתו לרבנו.

6. החת"ס כתב לרבי אהרן ביכלר מכתב ובו הוא מוכיח את שני תלמידיו המתנגדים למינוי רבנו בו הלשון (הקדמת דברי מהרי"א עמ' 52): "נבהלתי על המראה הגדולה הזאת, כי תודה לאל יתברך בכל מקום מדרך כף רגלי תלמידי - מפורסם הדבר ורגיל בפי כל שמעולם לא נשמע קנאה ותחרות... ואיך כעת קט נהפכו אלו בנים החביבים לסורי גפן נכריה ח"י?... והריני מייחד כתבי ואמלא פי תוכחות להם [=אשלה גם להם מכתב תוכחה] עד שישלימו ויסכימו גם הם להושיב את הרב מו"ה יודא אסאד נ"י בראש, כי על כל פנים אין חולק כי ראוי הוא להיות דיין ומורה".... ואכן טרח החת"ס וכתב מכתב אישי לשני תלמידיו אלו, ובו הדברים דלהלן: 'נכפל צערי הרבה והרבה יותר, בשומעי כי מעלתם מתקנאים בנשיאותו של הרב מו"ה יודא אסאד נ"י. וחלילה לכם מעול, והלא על פי דין לו הקדימה, בהיותו על כל פנים גדול בשנים, וגם נפשכם יודעת מאוד כי הוא למדן מופלג, ואיש צדיק תמים, ועני ואביון, וקבע דירתו בהק"ק הנ"ל כמה שנים קודם. ומבלעדי כל זה, וכי זו הדרך להתקנאות בנשיאות והתמנות, זה דרכו של קורח שנתקנא בנשיאותו של אלצפן... והחת"ס מסיים: 'אינני נותן לכם רשות השתא הכא להתמנות בדיינא בק"ק סערדהעלי, כי אם הרבני מו"ה יודא נ"י יתמנה'. יש לציין שרבנו לא למד תורה מפיו של מרן החת"ס ולכן אינו נחשב בין תלמידיו, אך היה חביב מאוד בעיניו כפי שניכר במעשה זה ובמכתביו אליו (כעשרים תשובות של החת"ס מופנות אליו, ובהם הוא מכוונה בתארים מופלגים, כמו 'דיד עלין', 'צדיק ונשגב', 'חרץ ושנון', 'למדן מופלג' ועוד). בצעירותו בדרכו מסרדהעלי לניקלשבורג עבר רבנו דרך פרשבורג כדי לפגוש את רבם של ישראל החת"ס, והחת"ס התרשם ממנו מאוד ואף למד עמו בצוותא.

גם מופתים ממש סופרו עליו כבר אז, והוא עדיין לא בן חמישים. למשל, בני המשפחה מספרים שפעם הציל את יהודי העיר סעמניץ במופת גמור: בשנת תר"ח, בימי המרד ההונגרי נגד השלטון האוסטרי, עשתה אחת מקבוצות המורדים שפטים ביהודי האיזור, ובליל הסדר עמדו הרשעים לפרוץ אל העיר סעמניץ ולפגוע ביהודיה. רבנו כינס את כל יהודי העיר לתפילה ולעריכת סדר ליל פסח משותף בבית המדרש, ובחצות הלילה יצא לבדו עטוף בטלית ותקע בשופר מול המורדים המתקרבים - ובסייעתא דשמיא הם נבהלו וברחו, וליהודים הייתה הרווחה.⁷ למעלה מעשרים שנה כיהן רבנו כרבה של סעמניץ. בשנת תרי"א נפטר רבי אליעזר ליפמן שטיין ששימש כרבה של סערדאהעלי אחרי רבי אהרן ביכלר, ומנהיגי העיר חיפשו ממלא מקום ראוי. בשנת תרי"ג נבחר רבנו לרבה של סרדאהעלי, הרבה בהשתדלותו של ר' גבריאל אבעלעס מראשי הקהל.⁸ רבנו שב לעיר ושימש כרבה במשך כשלוש עשרה שנה, עד לפטירתו הפתאומית בכ"ג בסיון תרכ"ו, לפני קנ"ג שנים.⁹ בזמנו חיו בעיר כחמש מאות משפחות יהודיות¹⁰, כולן יראות ושלמות, ובתוכן תלמידי חכמים רבים. הוא הקים בה ישיבה גדולה ובה כמאה וחמישים תלמידים, והפך את העיר לתל תלפיות, עד שסרדאהעלי נחשבה מהקהילות החשובות בהונגריה.

שמו של רבנו הלך והתפרסם, ובין השאר רבנו התבקש לכתוב הסכמות לספרים רבים של חכמי דורו. גם בנו של רבו מהר"ם בנעט ביקש ממנו להסכים לספרו, וכך הוא כותב לו (יו"ד סי' קעא): 'על דבר בקשתו ממני ליתן הסכמה על ספרו שרוצה להדפיס, ורוב הדברים הם מאביו רבינו הגאון רשכבה"ג זצוק"ל והדרת גאונו נ"י עשה מסגרת זר זהב סביב, הנני לרצונו ויקבל מבוקשו'... הוא התפרסם גם בהתרת עגונות - הוא הוזכר בהספדים כאחד מגדולי מתירי העגונות בדורו. בחלק אה"ע-ח"מ סי' ז נדרש רבנו להיתר עגונה דחוף, וכך הוא כותב לרב השואל על סיבת עיכוב התשובה: 'גלילי ידיו הטהורות' ויקרת קודשו קיבלתי בזמנו זה ימים שמונה, ולא יאומן כי יסופר רוב טרדותי בכל אותן הימים במילי דשמיא ובמילי דעלמא, וד' אלוקים יעזור לי להשיב כהלכה לכל שואל. וגם לא הייתי במזג השווה מצערא דציבורא רבים הצריכים רחמים, ד' יעזור ויגן ויושיע לכל החוסים בו. ונידון דהדרת גאונו נ"י בהיתר העגונה דצריכא עיונא ובעי צילותא ולא להיות נבהל להשיב, ומזקנים אתבונן, ומה גם שאיני כבן עזאי בשוקי טבריא במסכת עירובין, ואמרתי ליקח מועד ולשום עיני על כל פרטי הדברים אשר הציע בתשובתו בכוחו הגדול, מהן להלכה ומהן למעשה. אבל היום בבוקר קיבלתי מכתב קודשו שנית, ואץ ודוחק עלי את השעה שלא לשהות כלל את המצוה לדבק בחליצה לטובת האלמנה להוציאה ממבוכה גדולה שהיא בה כעת, ומבקש הדרת גאונו נ"י לחוות לו דעתי בקיצור בראשי פרקים על בי דואר המוקדם, והנני לרצונו'...

מידותיו והנהגותיו

רבנו הצליח לשכלל ולתקן את מידותיו, עד שהיה בזה לדוגמא ולמופת לכל בני דורו. כתשובה לשאלת מקורביו, ביניהם רבי עזרא צורף מדייני העיר, כיצד הגיע לרמת הסבלנות וחוסר הקפידא שלו, ולכך שמעולם לא נראה כועס, השיב רבנו

7. עוד מופת משנת תרכ"ו מתואר בעלי זכרון 48 עמ' כא: לרב אחד אבד סכום כסף גדול והוא תינה את צערו במכתב לרבנו, ורבנו השיב לו שאין לו מה לדאוג, הכסף יושב אליו. ממש באותו יום שקיבל אותו רב את מכתב התשובה הגיע אליו גוי אחד והשיב לו את הכסף. הגוי סיפר שהוא מצא את הכסף לפני זמן רב והתכוון לשמור אותו אצלו, אבל בימים האחרונים הוא חש אימה ופחד והרגיש שהוא מוכרח להחזיר את הכסף...

8. עלי זכרון 7 עמ' לט. רא"ש בן רבנו מספר בהקדמתו ל'יהודה יעלה' שאחרי מותו של רבנו מצאו בין ניירותיו תפילה שהתפלל בזמנו שיזכה לעלות ולכהן כרבה של סרדאהעלי. כנראה שהמקום והאנשים היו חביבים עליו עוד מאז מגוריו שם, ואולי גם ראה שיש בקהילה זו פוטנציאל להגדיל תורה בעל פה ובכתב (אולם ראה בהערה הבאה).

9. מעניין שכנראה לאחר שנים בודדות בתפקיד הייתה לרבנו מחשבה לעבור למקום אחר - בשו"ת שאילת שמואל סי' ז (עמ' יח בספר) נמצא מכתב משנת תרט"ו, שבו מתייעץ הרב אהרן שמואל בן רבנו (קרוב לוודאי בשם רבנו) עם הרב עזריאל הילדסהיימר בעניין האפשרות שאביו ייבחר לרבה של ניקלשבורג. הוא מזכיר במכתב שחלק מתושבי ניקלשבורג מתנגדים לקבל את רבנו כרבה של העיר, כי הם יראים ממנו מכיון שהוא אדם גדול וגם עוסק בקבלה.

10. עלי זכרון 5 עמ' ל, עדות של ר"ע הילסהיימר משנת תרכ"ו.

11. רבנו פותח את רוב התשובות בביטוי 'גלילי ידיו הטהורות קיבלתי' וכד'. בפועל זהו ביטוי מליצי לגיליונות הנייר שבו כתב הכותב את מכתבו, אך עיין במדרש שיר השירים (ה, יד) שחז"ל דרשו את הפסוק 'יְדֵיו גְּלִילֵי יָדָהּ מְמַלְאִים בְּתַרְשִׁישׁ' בכמה אופנים, שכולם עוסקים בדברי תורה, ואם כן ביטוי זה מתאים ביותר למכתבים בדברי תורה.

שכל ימיו התפלל לה' לרכוש מידה זו של רוגע והשתוות¹². כל מי שנכנס לביתו דואג וכוועס היה יוצא רגוע ושמח. אמנם בחלק מהתשובות בספרו 'יהודה יעלה' משיב רבנו בתקיפות לשואל כאשר נראה היה לו שהוא טועה בדברי תורה או מזלזל בכללי ההלכה. כך למשל כתב באו"ח סי' עח לתלמיד חכם אחד: 'הנה מה שכתב מעלתו בפשיטות בשם תוספות דפסחים ובשם המגן אברהם, דשמן שנקרש מיקרי אוכל וכו' - במחילת כבוד תורתו לא נהג מעלתו בזה מנהג החכמים במה שהעלים מלציין על מקום התוספות והמגן אברהם איה איפה הם, או לעניין מאי כתבו כן, כאילו בא לנסותי אם כל דיבורי תוספות דמסכת פסחים וכל הסימני מגן אברהם ערוכים בזכרוני תמיד, אין דבר מהם נעלם ממני. אתמהה. ואם מעלתו הרמה נ"י לא ראה בעצמו דבריהם בפנים, רק מה שעלה בזכרונו - לא היה לו למעלתו להעיד בשם תוספות ומגן אברהם ולהחליט הדבר היפוך... וביו"ד סימן כד כתב רבנו: 'ומדברינו אלו יראה טוב עין כבוד פאר רום מעלתו נ"י, כי תמיהתו עלי במכתבו - חוזרת אליו. ואתמהה על גודל חוכמתו ושקידתו איך עד עתה לא ראה ולא ידע מפלוגתת רש"י ותוספות בדין זה, והרבה דיו נשתפכו בזה בהרבה ספרי גדולי אחרונים, עד שחשב מעלתו בטח להחזיק לי טובה על הראותו שיטת התוספות וסייעתיה, ומי שבונה על פי שיטת רש"י הוא שוגה ובונה על יסוד רעוע - ושאר ליה מאריה, והנה עיניו הבדולחים רואות כי איתנו היה פלוגתא זו'...

כאשר תלמיד חכם אחד לא הסכים להיתר של בנו הרב אהרן שמואל, מרא דאתרא של העיר קאטה, ודרש ממנו לאסור אוזו שזה התיר, כותב רבנו לבנו (יו"ד סי' עב): 'על דבר השאלה בוושט... יפה הורית והכשרת. וכן מעשים בכל יום, גם לפני באו הרבה פעמים... ומכשירים בלי פקפוק... ואם לא יאות הוראה זו בעיני צורב אחד, ומתריס נגד הוראתך זו - הנה הוא שוטה וגס רוח, ילך וילמוד אצלי או אצל הורים ומורים גדולים ממני, אז יבין דעת ויראת ה'. ואם גם בזה אינו רוצה האי צורב, כי הוא חכם בעיניו, יהיה מי שיהיה - יחמיר לעצמו, ולא יפסיד ממון אחרים, ומה גם שאין אחריות אחרים עליו, כי על כל אלה יביאהו האלהים במשפט... ועל כל פנים, אתה אהובי בני אל תכעס עליו, וחלילה לך להתקוטט עמו או לפלפל עמו בדבר הלכה וכל שכן בדבר הוראה, כי מה לתבן את הבר, יהי לו את אשר לו. וגם אם יבוז לך בדברים שלא כרצונך לא תחוש לו כלל וכלל, כי אם יראת ה' בלבו יתחרט מאליו. ותנוח דעתך'...

ובמכתב לרב הנוכחי של קהילתו לשעבר ראטה, כאשר כמה מבני הקהילה לא הסכימו להוציא לפועל פשרה שהוסכמה כבר, כותב רבנו בתקיפות גדולה (חו"מ סי' קפו): 'ולהיות אני הייתי רב אב"ד בקהילתו שמה, ושימשתי אותם הרבה שנים, מחוייבים כולם לסור למשמעתי (וכאשר באמת גם עתה רצונם בי לדון ביניהם). בכך בכח בית דין יפה, אני גוזר אומר על שני הצדדים שתתקיים הפשרה. ומכל שכן הוא דין התורה כיון שבעצמם עשו הפשרה, ואין יכולים לומר שהרב הטעה אותו או אותם. ואין אחד מהם יכול לחזור מהפשרה, ומי מהם שיחזור נקרא גזלן. ואקוה שגם התובעים וגם התובע ישמרו צורם לא יתנו כתף סוררת, אבל יצייתו לקיים דברינו אלה ככתוב, וגם הנתבע, אף שקשה עליו כהיום התשלומין, עם כל זה לא יאחר מלשלם, ולא ישחית בעבור החמישים, ולא יצער את הציבור. והקדוש ברוך הוא ימלא חסרונו וחסרונם, והוא יברך את עמו בשלום, ותנוח דעתם ודעת ידיד נפשי פאר רום מעלתו הרב נ"י'...

ניכר בעליל שגם תקיפותו במקרים אלו הייתה לשם שמים, ובדרך כלל הוא משיב בענווה ובכבוד גם כאשר נראה שהשואל שואל שלא כעניין (עי' למשל באה"ע סי' ט). כך נהג גם בקהילתו - בדרך כלל נהג עם הציבור בענווה ובנחת, אולם כאשר היה צריך לעמוד על דבריו היה גוער במתנגדים לו, ומכריז שהוא משמש כרב הקהילה, ושאיש לא יעז לעשות מעשה נגד הכרעתו ונגד רצונו.

רבנו גם עסק בענייני צדקה, ואסף כספים רבים לצורכי העניים, וגם מכספו סייע בידם ככל יכולתו, ניחם אותם בצערם ועשה כל אשר יכול היה כדי לדאוג להם לפרנסה. הכנסת האורחים שלו ושל ביתו, בעיקר כלפי בני הישיבה, הייתה מעל ומעבר למקובל.

רבנו הקפיד מאוד על ניצול זמנו, ועל חלוקת זמנו באופן המועיל ביותר, כאשר השבת התשובות להלכה ולמעשה עומדת בראש סדר עדיפויותיו. וכך הוא כותב לבנו בכורו (יו"ד סי' יג): 'כבר הודעתך כי רבים צריכים לי, ולא אוכל מלט משא מלהשיב דבר ה' הלכה למעשה לכל שואלים לי, הן קרובים ורחוקים, מלבד מיילי דמתא ובני הישיבה

12. רבי עזרא נהיה בהמשך מחותן עם בנו רא"ש. במשפחה מספרים שרבנו שכבר נפטר בא בחלום לבנו והציע לו לשדך את בתו לבנו של רבי עזרא, וכשהוא נישג מיד בבוקר לרבי עזרא התברר שגם אליו בא רבנו בחלום באותו עניין באותו לילה, והשידוך אכן קם והיה.

המבקשים תפקידם, ה' עליהם יחיו, והקדימה להשיב על פי הדין לכל שואל כעניין' וכו'. וכן כתב עוד (שם סי' קיז): 'זמה שלפעמים איני משיב לך על דברי תורתך, הוא לפי שחובה להשיב לשואלים להלכה למעשה, ולהם הקדימה, ורבים המה, מלבד מילי דמתא ותלמידים יחיו המבקשים תפקידם, יעזרני ה' לעשות רצונו תמיד. ואקוה שתנוח דעתך בזה כעת'... ובמקום אחר הוא כותב (אה"ע-ח"מ סי' קפב): 'גלילי ידיו הטהורות קיבלתי זה שנית. ויאמין לי כי ערבים עלי דברי דודים מיינה של תורה, גם דברי פאר רום מעלתו נ"י, גם דברי הרב הגאון בעל הש"ס [בעל דקדוקי סופרים] מורנו רפאל נטע [רבינוביץ] נ"י מעיר מינכען, ורצוני להשתעשע כמו הדק היטב, אבל חיוב הקדימה עלינו להשיב דבר ד' זו הלכה למעשה תחילה הדוחקים ואצים עלינו הרבה מאוד יום יום, מלבד כל מילי דמתא שעלי היו כולנה כידוע למעלתו נ"י היטב. על כן דבריי מועטים ומאוחרים, ואי"ה ירווח לי אשים עיוני בלי נדר על דברי תורתכם, ולהשיב כיד ד' הטובה גם למעלתו גם להרב הנ"ל. היו שכתבו שבזכות הקפדתו על הזמנים זיכה אותו הקב"ה שגם יומו האחרון יהיה מלא בתורה בהקפדה על כל דקה, כפי שיתואר להלן¹³.

תפילותיו נערכו בכוונות מופלגות, ולאחר מותו מצאו בסידורו דפים עם מאות שמות של אנשים שביקשו שיתפלל עבורם, והוא היה מתפלל עבורם יום יום. וכך הוא כותב לשואל המתאונן על צרותיו (יו"ד סי' קלח) אחרי שהוא משיב לו על שאלותיו: '...ועל כולם תקנה מעולה - ישפוך שיחו לפני מלך מתרצה בדמעות, אשר בידו כח וגבורה ובידו לגדל ולחזק לכל, והוא מושל בכל, ומספר את רובע ישראל, ושערי דמעה לא ננעלו, ורחמי שדי מרובים, והוא יתברך יבנה ביתו בקרוב, אמן'.

בשעות הלילה רבנו היה לומד וכותב את תשובותיו בעמידה כדי שלא תחטפנו שינה, וכך נהג גם בימי זקנותו. משא כתיבת כל התשובות האלו היה כבד מאוד על רבנו, ולעיתים כשנשאל שתי שאלות השיב רק על אחת מהן על אתר, ואת התשובה לשאלה השנייה דחה עד ש'ירווח'. וכך כתב בקיץ תרכ"ה לאחד הרבנים (יו"ד סי' רפב), אחרי שהשיב לו על שאלה אחת: 'ועל השנית בעניין העירוב אי אפשר להשיב על אתר, כי לא יאומן רוב טרדותי בשו"ת ומילי דמתא העומדים עלי, וכולם נחוצים ודוחקים. ומיהרתי להשיב מיד [=לשאלה הראשונה], ואם ירצה ה' בקרוב אשיב ידי בעזרת ה' יתברך על השנית'. מצד אחד הוא מתנצל לפני בנו רא"ש (יו"ד סי' שיג): 'אין פנאי איתי להרחיב הדיבור יותר, ולא יאומן כי יסופר רוב טרדותי, לכן אל תדחק עלי את השעה תמיד לכתוב לך תשובה מיד', ובמקביל הוא מבקש ממנו להרחיב ולהציג את כל החומר ההלכתי הקיים בנושא השאלה (יו"ד סי' שטז): 'אהובי בני, תמיה לי עליך, אחר אשר חנן ה' אותך הרבה חכמה ודעת קדושים בש"ס ופוסקים, ולבך יהגה תמיד לעמוד על המחקר ולגלות צפונות ספונות בדעה בינה והשכל - מדוע אתה מקצר ועולה בזה? ראוי לך להרחיב יותר הדיבור על פי בקיאותך ושכלך כפי העולה על רוחך הטובה בשאלת פי מה אומר אני'... גם גויי הסביבה הכירו בגדלותו ובקדושתו. פעם כשנאלץ להעיד כעד מומחה בבית המשפט בעיר נייטרא, פטרו השופט משבועה, באומרו שאצל אדם כזה כל מילה היוצאת מפיו היא כשבועה. גם בהלוויית רבנו השתתפו רבים מגויי העיר.

יחסו של רבנו לתלמידיו

חלק ניכר מסדר יומו וממאמצי כוחו הקדיש רבנו לישיבה ולתלמידיה. ב'מספד יהודה' (ראה להלן) מספר תלמידו: 'נודע בשערים המצוינים בהלכה דרכו עם תלמידיו אשר עמדו כשתילי זיתים סביב בבית מדרשו. הוא למד עמהם בנחת עד שהבחורים הקטנים הבינו את כל מוצא שפתיו ודקדוקיו, הגם שהיה גאון מפורסם בבקיאות וחרופות ויכול היה לעשות מטעמים בעומק ההלכה, אך עשה למען שגם הבחורים אשר לא ניסו עוד לעלות בהרים הגבוהים שגם המה יטעמו ויתעדנו בנופת צוף דבש אשר תחת לשונו הזהב'. והוא ממשיך שלמרות ש'ברוב בתי דיני ישראל לא נעשה מאומה אשר לא שאלו את פיו, ואפילו רבני פולין שיחיו הציעו לפניו את כל הדברים הנשגבים שבאו בבית מדרשם, ולא נעשה דבר גדול בכל פינות מלכותנו וגם מחוץ למדינה אשר לא הציעו לפניו לשאול עצתו ולבקש הסכמתו כידוע לנו - ובכל זאת הטריח עצמו לאסוף צעירי הצאן תחת דגל התורה, וקירב אותם בכל מאמצי כוחו¹⁴...

13. ספר הרי בשמים לר' יעקב יוסף גינז עמ' 60 ד"ה והנה. ר' יעקב יוסף גינז הוסיף שלמרות שהחיים נוצרו כדי שאדם ישלים את נפשו - ראינו צדיקים שמשלימים את שנותיהם למרות שכבר בצעירותם השלימו את נפשם, ומביא לדוגמא את רבנו, שהדור היה צריך לו ולכן ארכו ימיו.

14. במאמר "לדמותו של רבי יהודה אסאד זצ"ל" מאת ר"ע הילדסהיימר, שתרגומו מופיע בצפונות יג עמ' עח ואילך, כותב ר"ע הילדסהיימר שמסירותו

שאלות מעניינות היה רבנו מעלה לדיון לפני חכמי הישיבה ובית הדין. כך באו"ח סי' קנג משיב רבנו לרבי אלעזר הורוביץ מווינה בעל 'יד אלעזר' על קושיא שהוא הקשה לו כאשר נפגשו לפני זמן, ומספר לו: 'הנה בכואי לביתי פרסמתי הקושיא בשמו לפני התלמידי חכמים רבתי בדעות דפה יחיו, ולא מצאו מענה. אבל לעניות דעתי נראה לי ליישבו'...

סגנונו במכתבים לתלמידיו גדוש אהבה וענווה. כך למשל באו"ח סי' עו הוא כותב: 'חיים ושלוש וכל טוב לאהובי תלמידי הוותיק, הרבני המופלג, חרוץ ושנון... יהי חן ה' עמך, ישלח עזרך מקודש, שתעשה ענבים פרי קודש, להגדיל תורה ולהאדירה... אהובי תלמידי, תחזיק תמיד במעוז התורה, חזק ואמץ והיה לאיש. והנני חותם בברכה, רבך אוהבך הנאמן הדורש שלומך תמיד'. חיבתו לתורה לא ידעה גבול, וענוותנותו גרמה לו לחבב ולשמור בין כתביו גם את דברי התורה של חכמי דורו ואף של תלמידיו: מהמכתבים שרבנו היה מקבל הוא היה מעתיק את דברי התורה שבהם למחברות מיוחדות ומסמן על הקטע במכתב שהעתיק 'העתיקתי', כך נתגלה בכמה מכתבי היד של מכתבים שקיבל ונשתמרו אצל בני משפחתו. במקום אחד הוא כותב (יו"ד סי' סה): 'ומעלת כבוד תורתו נ"י יבחר הטוב בעיניו, כי האמת אהוב יותר ואיני אומר קבלו דעתי... וכבר מילתי כתובה יהיבה כי שמח אני בשעשוע בפטיא דאורייתא דטבין. וד' הטוב יאמץ לבו וחילו לאורייתא כאשר נפשו הטהורה איוותה לדעת קדושים בכל עת גרסה'.

תלמידי רבנו התייעצו איתו, והיו צריכים את הדרכתו ואף את עזרתו במקרים רבים. כך למשל משיב רבנו לתלמיד שנזקק לעזרה והתלונן שרבנו אינו כותב לו (או"ח סי' רז): 'שפע שלום וברכה והצלחה לכבוד אהובי תלמידי הוותיק וכו'. בערב יום אתמול קיבלתי אגרתך על בי דואר רעציפיסע [=רשום], ומתוכו ראיתי כי דברי ריבות בשעריך, ואתה מתרעם על אשר לא השבתי לך על איגרת הפונה קדום בימי החורף, וכל זה בושה לך נגד זקני עמך. הנה עמוס התלאות אני להשיב לרבים קרובים ורחוקים דבר ד' תמיד, מלבד מילי דמתא ובני הישיבה המבקשים תפקידם, ד' עליהם יחיו, ולפעמים בא לידי שכחה מלהשיב לאחד מהנה. וגם לא חשבתי שימשוך הריב כל כך זמן בקרבכם, כאומרם ז"ל כל מחלוקת שאינה לשם שמים אין סופה להתקיים. ועתה שהזכרתי שיעוד לא שקטה המחלוקת, נזכרתי כי כבר השבתי לך כמדומה באיגרת וכו' דפשיטא מילתא אחר שהכרזת ברבים האיסור על בשר שחוטי חוץ... הוא איסור גמור על כל אחד ואחד מהשייכים לאותו ציבור על פי דין תורה בלא שום פקפוק. ולא אפונה כי אנשי עדתך אנשי ברית אמת מחזיקי דת תורה הקדושה המה יודו על האמת ולא יעשו עוולה, אבל ישתדלו לעשות שלום כי גדול השלום והכל שלום'...

וביו"ד סי' מח הוא מאריך בדבריו בעצה לתלמידו, רב צעיר וחדש, איך לצאת מהמיצר אחרי שהטריף בשגגה שור גדול, ואיך לנהוג בשו"ב החצוף, ובסוף דבריו הוא כותב: 'איברא היטב חרה לי על השוחט... היה לו לשאול את פי מורה, מעלתו נ"י הרב מרי דאתריה, אם עדיין יוכל לבודקה או לא. ובדעתי אם ירצה ה' ובלי נדר לגזור אומר עליו בקרוב שבעל כורחו יבוא אצלנו לנסותו ולדבר איתו משפטים, להוכיחו על פניו כראוי. ועצתי הוא שמעלתו כבוד תורתו נ"י לא יעשה עוד דבר בזה, ולא ירעיש העולם, אבל יחריש יתאפק, ולא יגרע את אומנות השו"ב לקפח את פרנסתו - רק יקפיד להצריכו להראות סכיניו לפעמים לפני מעלתו כראוי. ובעניין האיסור שאסר מעלתו עליהם את הכלים - לא יחוש מעלתו, ויעשה את עצמו כלא יודע אם סרו למשמעתו וקיימו איסורו או לא, ויהיה לו לכבוד¹⁵... ואת אשר יהיה לאל ידינו לעשות לה' להסיר מכשול ולהשריש את האמת והשלום אהבו - הנני הנני, וה' יעזרני, יגמור בעדנו לטובה, למען שמו באהבה. אקווה שאם גם לא ימצא מעלתו נ"י בדברינו כמבוקשו, עם כל זה תנוח דעתו הרמה, כי חכם מבין מדעתו את אשר לטובתו ידבר ידיו אוהב האמת והשלום ואוהב נאמן, החותם בברכה ודורש שלום תורתו'. כמה אהבה וחיבה וחוכמה ופקחות וענווה וניסיון חיים יש בתשובה זו!

בחלק אה"ע-חו"מ סימן יג כותב רבנו מכתב חיזוק לתלמידו שהשתדך והתכוון להינשא, אך רב חשוב דרש ממנו לבטל את השידוך הזה בגלל חשבונות קבליים. וז"ל: 'נצטערתי על המאורע לכם, ועל צעריכם. אבל באמת גם זו לטובה, כי ראשיתך מצער - אחריתך ישגא מאוד. והנני אומר לדבק טוב, ראה חיים עם אשה אשר אהבת. תמים תהיה עם ד' אלוקיך, ולא תירא ולא תחת גם אתה גם כלתך רעייתך, כי לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרר באוהלך, כי לבכם אל ד' ועינו אל

לתלמידיו הייתה יוצאת מן הכלל, והוא דאג להם גם כלכלית וגם רגשית וגם למדנית וקירב אותם אליו באופן מיוחד, ולא פלא שמאות מרבני דורו והדור שאחריו היו מתלמידיו, ועקב כך הריצו דווקא אליו את שאלותיהם.

15. עצה זו מזכירה את דברי החוכמה של קהלת (זו, כא): גם לכל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִדְבְּרוּ אֶל תַּמָּן לִפְנֵי אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע אֶת עֲבָדָהּ מִקִּלְלָהּ...

יראיו... וגם מחותנך היקר איש ירא אלוקים הקצין הנכבד כו' ישים דברינו אלו על לבו, ויתחזק בטחנו בד' יתברך שמו תמיד, והוא יעזור ויגן ויושיע לכל החוסים בו, ובפרט לכל תופשי התורה לומדיה ומחזיקיה הדבקים בד' אלוקים עזרם ומגינם הוא, והוא יגמור בעדכם הנישואין למזל טוב ולברכה, בקול ששון וקול שמחה, ולא יהיה עוד בביתכם יגון ואנחה, אמן וכן יהי רצון. ואם כן אפוא, מכלל הן נשמע שאם מחותנך נ"י ירצה לעכב הנישואין מפחד לבבו, אשר לא כדת של תורה - עליו לשלם לך ההוצאות והקנס הקצוב ביניכם. אבל אקוה כי כולכם תסורו למשמעתנו, ויהיה ד' עמכם'...

רבנו גם ידע להוכיח את תלמידיו. כך כתב לתלמיד שרצה לדחות את דברי רבי יעקב מליסא בעל חוות דעת (יו"ד סי' קנב): 'ועל דבר תמיהותו על הגאון [בעל] ספר חוות דעת, אם כי אין אחריות הגאונים האחרונים עלינו, כי על הראשונים אנו מצטערים להבינם ומי יתן [לנו] בינה ונדעם, עם כל זה למלאות מבוקשו ראיתי להשיבו גם בזה... ומעתה אהובי תלמידי, אל יהיה נבהל לדחות בנקל דברי גאון מפורסם ולכתוב עליו שטעה מאוד, אין זה מדרך המוסר והיראה, והרי חזינן שלא טעה אבל נהפוך הוא שכיוון האמת לאמיתו'... וכך הוא כותב גם לתלמיד אחר (יו"ד סי' קס): 'ועתה אהובי תלמידי שיחיה, אם יקשה לך דבר בפוסק ראשון לא תכתוב עליו בלשון מדברת גדולות, לשון גסה, וכמו שכתבת בזה על פסק הרא"ש הנ"ל וזה לשונך 'ולבבי לא כן ידמה'. חברותא כלפי עילאה? אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה כתיב'... וביו"ד סימן רו פותח רבנו בברכות מקרב לב לאחד מתלמידיו: 'חיים ושלום וכל טוב, אל יחסר קורטוב, לכבוד אהובי תלמידי הרבני המופלג בתורה וביראה וטהורה, חריף ותיק, מתון ומסיק, כבוד שם תפארתו מו"ה נתן מיללער נ"י... גלילי ידיך הטהורות קיבלתי זה ימים על ידי אביך ידיד נפשי הצדיק נ"י, ושמתתי בדבריך' וכו'. ואז הוא ניגש לגופם של דברים ולא חוסך שבטו, באהבה מגולה עם תוכחה מגולה: 'אהובי תלמידי, עדיין אתה מבחוק, לא עיינת כל הצורך טרם העלית דבריך בכתב, ואם קרית לא שנית, חשבת כי צללת במי מעיינות בעומק הלכה - והנה רוחך טובה רק מרחפת על פני המים ואינה נוגעת, ולא זו הדרך ישכון אור התורה, ומה יתרון לבעל הלשון, ומה לשון זו אומרת. הנה הראיתך כי על ידי שמהרת לצאת בקן קולמוסך על פי ראותך ברשב"א לבד, ולא חיפשת תחילה במקורו טהור במשנה ובשו"ע הנ"ל, הקשית - וטעית בפשיטות בתרתי... והיטב חרה לי עליך אהובי תלמידי, על כי עוד לא נכנסת היטב הדק בפנימיות - פומך ממלל רברבן מילין לצד עילאה, אתה תופס לך לשון מדברת גדולות ולשלחם חוצות... ואם לא יאותו לך דברי תוכחתי הנ"ל בתחילתך, אם חכם אתה לברך תשים עליהם ויערבו לך באחרית הימים, כמו שכתוב אם נבלת בהתנשא כו'. והנני חותם בברכה מרובה'... ולתלמיד אחר הוא כותב על סברא שלו להקל מעבר למידה (יו"ד סי' שנא): 'הס מלהזכיר כזאת, ודין גרמא למעלתו נ"י מיעוט עסקו בתורה'...

ועוד תוכחה לתלמיד שלא הורה כהלכה, ודרש ממי שנטען ע"י כלתו הטריה שאין לו גבורת אנשים לגרש מיד את אשתו (אה"ע-חו"מ סי' קטז): 'אף שהודה לדבריה - היה מוטל על הבית דין לעשות להן דרך בקשה, ולדבר על לב האשה שצריכה להמתין זמן וזמנים, ושהיא עצמה תלך ותבקש רפואה לבעלה, ולא יעלה על לבה לסתור בניינה, כי רחמי שדי מרובים ורפואה קרובה לבוא... ומעלת כבוד תורתו נ"י עשה ממש בהיפוך, והעביר עליה את הדרך הרבה להפרידם מיד תוך שני שבועות מיום החתונה ושלא כדת של תורה. ולא הושיב בית דין של שלושה - כי אם מעלתו לבד מדעתו עשה את עצמו הוא העד הוא הדיין הוא בעל דין (כי נראה ממכתבו שקרוב הוא להאשה ההיא). ולא היה לו לפאר רום מעלתו נ"י לתקוע עצמו לדבר הלכה זו כלל, ומכל שכן שלא לסבב להביא העניין לפני הערכי על פי עדות רופאים המכחישים זה את זה'...

וביו"ד סי' שסה הוא מוכיח תלמיד שלא עיין במקור ההלכה לפני שכתב את מכתבו: 'מה שתמה מעלתו פליאה על הרי"ץ גיאות על שלא מצא שום סמך דאבל לובש שחורים... הנה דין גרמה למעלתו 'הפלאה' זו - לימודו בקיצורים, שראה מעלתו בספר לשון חכמים בחלק א' דף ל"ד [אלא שהעלים מעלתו ולא ציין כלל איה מקום שהובא הרי"ץ גיאות בזה, כאילו שגור וידוע לכל הוא] שמביא רק לשון הטור, ולא ראה מקום ומקור דברי הרי"ץ גיאות בפנים... שהביא הרבה ראיות לזה לבישת שחורים לאבלים, וגם ראייה זו מש"ס הנ"ל אחת מהנה... ותנוח דעתו מפליאותיו'...

למעשה הוכר רבנו לא רק כאחד מגדולי הרבנים בהונגריה, רב וראש ישיבה ופוסק ומשיב לאלפים, אלא גם כצדיק. כך מוכח במכתב שכתב אחד מרבני הונגריה בדורו (עלי זכרון 24 עמ' טז) שבו הוא מונה רשימה של רבנים, כשבכולם התואר הוא 'הרב דמקום פלוני, ורק אצל רבנו זה שונה: 'הרב דפרשבורג, הרב דמטרסדורף, הרב הצדיק דסערדעל, הרב דגרוסוורדיין ועוד. התואר 'הצדיק' - רק לרבנו!

עיסוק בקבלה

רבנו התחיל לעסוק בלימודי קבלה כאשר היה תלמיד צעיר בישיבת מהר"ם בנעט. בני ביתו מספרים שבגיל שלושים כבר היה בקי בכל כתבי האר"י, ובהמשך כתב גם ביאורים לחכמה זו, שלא הגיעו לידינו. עוד כשהיה אברך כתב לו מרן החת"ס מכתב בענייני קבלה¹⁶, למרות שהחת"ס כתב מכתבים בתחום הזה רק במקרים יוצאים מן הכלל ולגדולי ישראל¹⁷. תלמידו מספר ב'מספד יהודה' (ראה להלן) 'ראיתי ממנו חידושים על התורה ברזין טמירין וסודות נפלאים, רוב ספרי חכמי הקבלה היו שגורים על פיו, וכל זאת היה בהסתר ובהצנע, רק פעמים שמענו ממנו רמזים נפלאים מיוסדים על אדני פז, וראינו גדולתו בחוכמה היקרה הזאת'...

כשבנו רא"ש הזכיר פעם במכתבו עניין הקשור לתורת הנסתר משיב לו רבנו שאין לו עסק בנסתרות, אך משמע שם שהוא בקי בתורה זו, אבל סבר שלא ראוי להעלות את הדברים על הכתב (או"ח סי' נא): "ומה שכתבת, מלאך הממונה על צדק הוא צדקיאל ועל מאדים סמאל, לא כן הוא בספר רזיאל, אבל על צדק ממונה ברכיאל ועל מאדים ממונה גבריאל כו', וספרים אחרים צדק צדקיאל מאדים סמאל כו', ואין איתנו יודע איזה נכון, ולא היית צריך להזכיר מזה כי הוא עמוק, ואין לנו עסק בנסתרות". וכך כתב לאחד משואליו (יו"ד סי' ר אות ב): 'מה שכתב מעלתו על דבר ספרי הקבלה, שרצונו לידע מי המה אלה - ידע נאמנה שאין לנו עסק בנסתרות, ומי יתן והנגלות לנו ולבנינו וכו' יגיענו ד' למדרגה זו אחר מילוי כרסי בש"ס ופוסקים, ארוכה מארץ מידה... אבל ודאי ספר שערי אורה טוב מאוד למתחילים כידוע'. אחרי מותו סיפר בנו רא"ש שרבנו הניח אחריו בתוך כתביו הרבים כמה כרכים של חידושים בענייני קבלה.

במשפחה יודעים לספר שגם כתב קמעות עבור חולים, אולם הוא עצמו כותב תשובה ארוכה בעניין זה (או"ח סי' עה) ומשמע שאין לו חלק בכתיבת קמעות. והנה חלק מדבריו שם: "...נוסח הקמיע שיש למעלתו ושלה אלי ההעתקה, וכתב שקמיע זו נתן לו סופר אחד מק"ק שטאמפי, ורצון מעלתו נ"י לידע ממני אם אתמחי קמיע או אתמחי גברא - לא ידעתי מה ספק יש למעלתו אי אתמחי גברא. הא גברא הוא סופר מק"ק שטאמפי, ומעולם לא שמענו עליו שהוא מומחה לקמיעות, סתם סופרי דדייני מגמר גמירי אמרינן בריש גיטין דיני שטרות שהוא אומנותם, ובכתיבת סת"ם, אבל בכל שארי חלקי התורה המה כשאר עמי הארץ, אחד סופר ואחד בור, גם בנגלה ומכל שכן בנסתר. אבל נוסח הקמיע זו כתובה הוא בספר אמתחת בנימין, והוא יוצא מפסוק ויעמוד פנחס ויפלל כו' ה' אלהים, ומפסוק ויאמר להם ישראל אביהם כו' מעט צרי, והשמות הקדושים גם אותיות שלפניהם ושלאחריהם קדושים... והמשכיל יבין מעצמו. ומעולם לא עסקנו בכתיבת קמיעות ליתנם לבני אדם, גם הידועות לנו מפי ספרים הקדושים, ומכל שכן בנסתרות לד' אלוקינו שאין לנו בהם עסק ואין לנו יד ושם כל כך, ואיך עלה על דעת מעלתו ספק כלל אם יתן קמיע זו לאחרים, אתמהה"¹⁸. ככל זאת הסכים רבנו להציע סגולות למיניהן ליהודים שפנו אליו כשהיו במצב קשה. הוא גם תיקן תפילה מיוחדת לאלו שנקראו לוועדה שתחליט אם לגייסם לצבא הקיסר ובה צירופי שמות ופוסקים, והתפילות המיוחדות האלו הועילו לרבים להשתחרר מהגיוס המסוכן¹⁹. במשפחתו גם מספרים שבמקרה אחד החיה למשך כמה שעות בעזרת שימוש בשמות קדושים גוי שמת בחנות של יהודי וסיכן בכך את כל יהודי העיר, ואחרי ה'טיפול' של רבנו הגוי 'המת' קם על רגליו והלך לביתו ושם נפטר, וליהודים הייתה הרווחה. הרבה מאוד מופתים ותפילות שהתקבלו באופן מידי ושאר מעשי פלא סופרו על רבנו, בעיקר בתקופתו האחרונה בסרדהעלי כאשר היה כבר מפורסם לגאון וצדיק ומגדולי הדור²⁰.

16. עי' אגרות סופרים כתבי חת"ס סי' יד, ועי' מוריה גליון רטו-רטז עמ' נד.

17. עי' שו"ת חת"ס או"ח סי' קצו ויו"ד סי' רלג.

18. התיבות 'כל כך' מרמזות לכך שרבנו מודה שיש לו בהם יד במידה מסוימת לפחות.

19. בספר 'תולדות שמואל' לתולדותיו של רבי שמואל רוזנברג, מאת הרב שמואל חיים דיטש (דף מג, א, מונקטש תרצ"ו) מסופר באופן דומה אך מעט שונה: רבנו נתן למי שנקרא לבדיקות לקראת גיוס לשורות כמה טיפות מכוס מלא מדמעות שהיה שופך בעת בכיו בזמן תיקון חצות, וכל מי ששתה מטיפות אלו שוחרר לבסוף מהגיוס...

20. גם באו"ח סי' י עוסק רבנו בעניין קבלי מסוכך, ובסופו הוא כותב לבנו השואל: "...הרי לפניך הרבה טעמים לשבח מסוד חכמים ונבונים שהעליתי פה לפניך בס"ד, ותנח דעתך".

מלחמתו ב'מחדשים'

אחת מפעילויותיו החשובות של רבנו באותם שנים הייתה מלחמתו במחדשים וברפורמים, שבה היה אחד הרבנים הבולטים ביותר בהונגריה ובסביבתה לצד רבנו החת"ס. ההשכלה והכפירה פרצו מברלין וכבשו קהילות רבות במרכז אירופה, וגרמו לחילון ולהתבוללות בממדים מבהילים. השינויים בהלכה שעשו המחדשים התחילו בשינויים במנהגי בית הכנסת, ע"י רבנים שנטו לפתע לדרך המחדשים, או רבנים מקולקלים מעיקרם שהצליחו בעזרת תקיפי הקהל להתמנות כרבנים בקהילות שונות. בשנת תר"ד כונסה אסיפת הרבנים המחדשים הזכורה לשמחה בעיר ברונושוויג, ובה הוחלט לראשונה להנהיג שינויים רבים בהלכה. רבנו השתתף בכתיבת הספר 'תורת הקנאות' (אמסטרדם תר"ה) ובו דברים חריפים נגד אותם 'רבנים' ונגד החלטות האסיפה הנ"ל²¹. בהמשך כונסה אסיפת רבנים בעיר פאקש (ראה להלן חלק אה"ע-ח"מ סי' לג) שהשתתפו בה כ"ה מגדולי רבני הונגריה, ובה תוקנו תקנות לשמירת הדת ולפיקוח על הרבנים והקהילות. רבנו היה הראשון שעמד בפרץ, ועל פיו נהגו גם שאר רבני הארץ.

כך למשל נמצא באו"ח סי' לד שהוא אוסר על רבני ניקלשבורג לפתוח מעין מועדון לנוער שיפעל בשבת בעזרת גוי של שבת, כאשר כמה ממנהיגי העיר רצו על סמך כמה קולות בהלכה להרחיק בעזרת המועדון הזה את הנערים הריקים מבתי הקפה של הגויים ששכנו במרכז העיר. בדרכו של החת"ס חותם רבנו את דבריו שאין שום מקום להתיר דבר זה, ושבשום אופן 'לא יעשו חדשות ברחוב היהודים' גם על חשבון קלקול חלק מהנוער. בסי' לט שם הוא אוסר על קהילה אחת לבנות מגדל מעל בית הכנסת באופן שידמה במידה מסוימת לבתי התפלה של הגויים, וכותב לבני הקהילה בין השאר: 'בכן אחיי ורעיי, הנכם יודעים אותי שאיני חסיד וצדיק, רק אדם פשוט ישר ונאמן רוח אני, אוהב את המקום ואוהב את הבריות, וכפי כן לבי - אומר אני לכם אשרי אדם שומע לי, ולמען השם השמרו לכם לעלות בהר ונגוע כו', ואוי להם לאותן שנושאים פנים לדור ואין מוחין מלעשות כזאת וכזאת. ואתם ידידי ראשי העדה, הראש הקהל ונכבד בעדתו וכל אנשי סגולה חברתו ישמרם צורם, עליכם החיוב לעצור ולעמוד בפרץ שלא ישונה שום עניין ממנהג אבותינו תורה היא, ולא תהיה המכשלה הזאת תחת ידכם כו'. ואם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו, ובוזה יגדל תפארתכם וירום כבודכם'...

ועוד בעניין זה: באו"ח סי' לח הוא אוסר לערוך חופה בתוך בית הכנסת, כאשר היו כאלו שרצו לנהוג כך כחיקוי למנהגי הגויים ובניגוד למנהג אשכנז. בחתונת בנו שעמדה להיערך בעיר ניקלשבורג, שבה לא כיהן אז רב וראשי הקהל ידם הייתה תקיפה, לא הסכים לקיים כרצונם את החופה בבית הכנסת, וכאשר הם עמדו על דעתם הוא עבר עם האורחים לאחד הכפרים הסמוכים לעיר, ושם ערך את החופה תחת כיפת השמים כמקובל. באה"ע סי' קמ הוא אוסר נחרצות לכהן לשאת אשה שעברה חליצה, ולא נכנע בזה גם ללחץ גדול של גדולי עירו, למרות שהיה קיים חשש שמא החתן יחיה עמה בלא נישואין או ימיר את דתו. הוא כותב שם שאין לבטל הלכות מפורשות ואי אפשר להתיר את האסור גם מול איומים מהסוג הזה - 'ימיר דתו ח"ו, ודמו בראשו, הוא ישא את עונו ונאחזו וכל בית ישראל נקיים'. ועל 'רב' אחד שהחליט לבטל בקהילתו את קיום יו"ט שני של גלויות, והנהיג גם שינויים אחרים, כתב רבנו לאנשי קהילתו שאין לכבדו כלל (או"ח סי' לז): 'הסר המצנפת והרם העטרה, ואסור לקבל הוראותיו ושיבושי דעותיו בשום עניין מענייני הדת'. רבנו אף יצא לסייע לחברו בעל 'כתב סופר' ולרבי הלל מקולומיי ורבי עקיבא יוסף שלזינגר במלחמתם נגד המחדשים והרפורמים בעירם פרשבורג, ודבריו עשו רושם. המחדשים הוציאו נגדם ספרון בשם 'כתב יושר דברי אמת', ורבנו נלחם נגדו ואסר את הפצתו.

רבנו היה גם בין ראשי הלוחמים בסמינר לרבנים שרצו המחדשים להקים בעזרת הממשלה והקיסר, ובעזרת חבריו הרבנים הוא הצליח לדחות את ביצוע הרעיון הזה לשנים רבות. בשנת תרכ"ד התקבלה משלחת רבנים בראשות הכתב סופר אצל הקיסר כדי לבקש ממנו לבטל גזירה רעה זו. רבנו היה מראשי המדברים בפגישה שהצליחה מעבר למשוער, והגזירה בטלה. סיפור ידוע מפגישה זו, שנערכה בארמון הקיסר פרנץ יוסף בווינה, הוא שבאחד האולמות היו הקירות מכוסים מראות, וכשמשלחת הרבנים עברה שם נראו כל הרבנים במראה. רבנו מעולם לא הסתכל במראה ולא נתן שיצלמו אותו ולכן לא הכיר את דמותו, ולפתע אמר לחבריו הרבנים שהוא בטוח שהם יצליחו במשימתם כי ראה שבין

21. הדברים הקשים נגד המחדשים ומנהיגיהם נמצאים גם בשו"ת יהודה יעלה או"ח סי' ו ובמקומות נוספים.

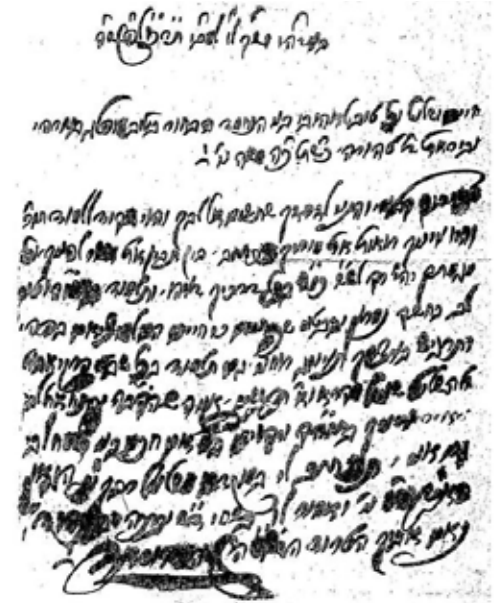
הרבנים מתהלכת גם דמות שנראית כמלאך אלוקים - ובסוף התברר שהייתה זו דמותו של רבנו עצמו²²... אמנם בעניין הקמת בית מדרש לרבנים על טהרת הקודש התעורר ויכוח בין רבנו לבין ידידו רבי עזריאל הילדסהיימר רבה של אייזנשטט, שאף מחה על כך שהכניסו את חתימתו למכתב שמתנגד מכל וכל לבית מדרש כזה. רבנו ניסה לשכנע את הרב הילדסהיימר לקבל את דעת חבריו, אך הוא סירב, ופרסם בכתבי העת של התקופה את ההסתייגות שלו מההתנגדות הגמורה לכל סוג של בית מדרש לרבנים, אפילו אם הוא מתנהל על טהרת הקודש²³. בכל זאת הידידות בין רבנו ובין ר"ע הילדסהיימר נשארה בעינה, וכמה תשובות של רבנו מופנות אליו בכבוד גדול²⁴.

רבנו גם התנגד בתקיפות ללימוד חוכמות חיצוניות מכל סוג שהוא, ובמקום שהייתה חובה של הממשלה לעשות זאת העדיף שהמורים יהיו גויים, ולא יהודים מקולקלים שעלולים להשפיע על התלמידים (הוא האריך בעניין זה באו"ח סי' לו). כמה שנים לאחר פטירת רבנו נחלקו קהילות הונגריה בין הקהילות שהתאגדו בארגון הקהילות האורתודוקסיות ובין הקהילות האחרות, הנאולוגיות [=רפורמיות], וקהילות הסטוטוס קוו' - שבהן הציבור לא הכריע והשאיר את המצב בהן כפי שהיה קודם. למרות שחלק גדול מקהילות הסטוטוס קוו המשיכו להתנהל עם רבניהם ומוסדותיהם על פי ההלכה - רבנים רבים המשיכו בקו של רבנו והתנגדו אליהן בתוקף, מפני שהחלישו בעצם קיומן את ההתנגדות לכל שינוי כפי שדרשו האורתודוקסים, ושתפו פעולה למעשה עם קהילות אחרות שלא נהגו כראוי. ואכמ"ל²⁵.

אחרית ימיו ופטירתו

בשנותיו האחרונות היה רבנו ידוע חולי, וגם מות בנו ר' מרדכי על פניו בשנת תרכ"ג החליש אותו מאוד. בקיץ תרכ"ג נסע למרחצאות באדן שע"י וינה על פי הוראת רופאיו, ועל פי בקשתם ומימונם של אנשי הקהילה (יו"ד סי' צד): 'על פי בקשת הקהילה ישמרם צורם ועל הוצאתם שלחוני בשלהי סיון למרחץ עיר באדען סמוך לווען להברות גופינו, ונפשנו חתה לד' והוא ישלם שכרם'.

חודש לפני פטירתו כתב מכתב עידוד לבנו הצעיר שלמד בישיבת פרשבורג, וז"ל: 'בעזרת ה' יתברך. מוצאי שבת קודש, ל"ו למספר בני ישראל [כ"א אייר] תרכ"ו לפ"ק. סרדאהעלי. חיים ושלום וכל טוב לאהובי בני הנחמד, הבחור בטוב, מופלג בתורה וביראת ה' טהורה, כבוד שם תפארתו כבוד הרב משה נ"י. מכתביך קבלתי. והנני לזרוך שתשים אל לבך 'זהו שקוד ללמוד תורה', 'זהו עיניך רואות את מוריך' ככתוב. בין תבין את אשר לפניך, וכל מגמתך יהיה רק לשם שמים, כמו שכתוב 'בכל דרכיך דעהו'. ותלמוד בשמחה וטוב לב, בחשק נמרץ ובביטוי שפתיים, כי חיים הם למוציאם בפה, ותרגישי בעצמך תענוג רוחני. גם תלמוד בכל שבת פרקי אבות, ולהשלים שנים מקרא ואחד תרגום. אקווה שהקב"ה יפתח את לבך ויאיר עיניך בתורתו הקדושה, ויקוים בנו אם חכם בני ישמח לבי גם אני. תכתוב לי במוקדם משלום רבך ידידי נפשי הגאון האב"ד ור"מ נ"י [=הכת"ס], ואמור לו בשמי דרישת שלום וברכה, יברכהו ה'. נאום אביך הטרוד הדורש שלומך תמיד, הק' יהודאסאד'.

22. מסופר שבסיום הפגישה ביקש הקיסר רב החסד ברכה מרבנו, ורבנו בירכו באריכות ימים, וכך הוה - פרנץ יוזף הראשון קיסר אוסטרו-הונגריה נפטר בן 86 אחרי שמלך 68 שנה. תיאור רחב של הפגישה הזו נמצא גם בספר 'זכרון אלעזר' לר' אלעזר מפילץ (מישקולץ תרצ"ז) פרק שלישי.

23. לאחר שנים הקים כידוע ר"ע הילדסהיימר בית מדרש חרדי לרבנים, אמנם הוא הקים אותו בעיר ברלין ולא בהונגריה.

24. רבנו שלח את שני בניו ר' אהרן שמואל ור' מרדכי ללמוד בישיבתו של ר"ע הילדסהיימר באייזנשטט. גם בשו"ת רבי עזריאל ובשו"ת שאילת שמואל של בן רבנו נמצאים חילופי תשובות בין רבנו לבין רבי עזריאל. על הקשרים ביניהם כתב רבי מאיר הילדסהיימר במאמר 'רבי יהודה אסאד ורבי עזריאל הילדסהיימר', ספר הזיכרון לרבי יחיאל יעקב וינברג, ירושלים תש"ל, עמ' 302 (וראה עוד להלן).

25. למשל אחד מגדולי אותו דור, רבי מאיר פרלס, המשיך לשמש כרבה של עירו קרולה למרות שנשארה קהילת סטאטוס קוו. האריך בעניינים אלו בין השאר י"י כהן בספרו 'אחמי הונגריה והספרות התורנית בה', בעיקר בפרק השלישי ובפרק השמיני, ושם הוא דן רבות גם בפסקי רבנו והנהגותיו בעניינים אלו.

בכ"ב סיון תרכ"ו לימד רבנו בישיבתו כרגיל²⁶ ועסק כל היום בענייני הרבנות, ובלילה כתב כדרכו כמה תשובות לשאלות חבריו גדולי הרבנים²⁷. סביב שעה שתיים אחר חצות הלילה נפל עטו מידו, והוא קרא 'עד כאן תחום שבת'. אשתו התעוררה מקול קריאתו, והוא אמר לה שהוא מרגיש שלבו אינו פועל כראוי, ושאינו צורך לקרוא לרופא כי זמנו הגיע. הוא נפרד ממנה ומבני ביתו, עלה ושכב על מיטתו, ולאחר כרבע שעה, סביב שעה שלוש אחר חצות, עצם את עיניו ויצא מן העולם בטהרה. תלמידו מספר ב'מספד יהודה' שעד רבע שעה קודם יציאת נשמתו דיבר עם העומדים לפניו, וכשפסק לדבר 'לא נראה שום שינוי בפניו, רק שכב שאנן ושקט כאיש אשר ישן וערבה שנתו, וחשבו בני ביתו שנחלש ונתעלף, עד שהרופא אמר שחלף והלך לו ועלה אל ה'²⁸.

פטירתו עשתה רושם גדול. בהלוויה השתתפו עשרות מגדולי רבני הונגריה ואלפים מתלמידיו ואוהביו ובני קהילתו, ונישאו אחרי הארון שלושים ושמונה כרכים של חיבורים שלו בכת". במהלך ההלוויה הכריזו על מינויו של בנו רא"ש למלא מקומו ברבנות העיר, בהסכמת ראשי הקהל וכל הרבנים הגדולים שנכחו בהלוויה. ההלוויה נמשכה מבוקר ועד לילה, כאשר תריסר מהרבנים הנוכחים הספידוהו. בימים הבאים הספידוהו ברוב עם גם בכל הקהילות הגדולות בהונגריה, וכמה מן ההספדים אף הועלו על הדפוס, ביניהם של מהר"ם שיק, של ר' חזקיהו פייבל פלויט תלמיד החת"ס בעל 'ליקוטי חבר בן חיים', של חברו רבי עזריאל הילדסהיימר, של רבי אליעזר זוסמן סופר ועוד. חברו בעל ה'כתב סופר' הספידו בליל יום הכיפורים תרכ"ז.

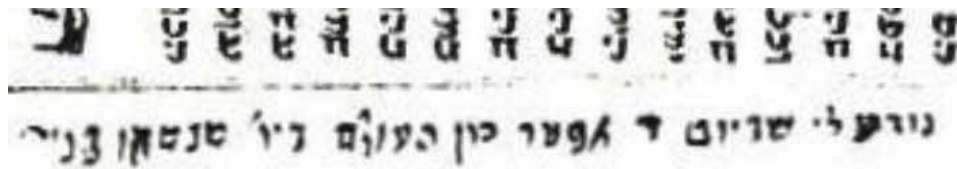
הגדיל לעשות אחד מבני סערדאהעלי, ר' קאפל קרויס, שהיה מקורב לרבנו (הוא מגדיר את עצמו 'נאמן ביתו') - הוא כתב והדפיס ספר קטן ובו הספד על רבנו בשם 'מספד יהודה' (פרשבורג תרכ"ז), 'על פטירת אדוננו מורנו ורבנו הרב הגאון המפורסם בכל קצוי ארץ רבן של ישראל נזר הרבנים ועטרת החכמים תפארת הדור פטיש החזק עמוד הימיני

26. אמנם חלק מתלמידיו מעידים שנראה היה באותו יום שהוא מזדרז לסיים את הסוגיא, ואכמ"ל.

27. במאמר 'לדמותו של רבי יהודה אסאד זצ"ל' מאת ר"ע הילדסהיימר, צפונות יג עמ' עז ואילך, כתב חברו ר"ע שהמכתב האחרון שכתב רבנו בחייו היה איגרת אליו ובו בקשה לעשות מעשה חסד עם אשה עניה מירושלים. לסוף האיגרת צורפו דברים של צבי שלזינגר, מבאי ביתו של רבנו, והם: 'על בשורה רעה צריך לברך ברוך דיין האמת... עץ ארז נפל איזה שעות (קודם) [אחר] כתיבת האיגרת אליו... מת בנשיקה כמה רבנו פתאום... עוד מכתב שכתב רבנו באותו לילה היה לאדמו"ר ר"ח הלבובשטאם מצאנו בעל הדברי חיים, כדי לנסות לעשות שלום בינו לבין ר' ירמיה לעזו רבה של אוהלה, שהיו חסידים שהתנגדו לרבנותו בעיר (וראה עוד להלן). ככלל השלום בין תלמידי החכמים היה חשוב מאוד בעיני רבנו, ועי' בחי"ד סי' קטו שרבנו משכנע ת"ח אחד מתלמידיו שיימנע מלריב עם ת"ח אחר, וכך הוא כותב: 'אמנם אוהבי תלמידי, הנני גוזר אומר שלא יפרסם ולא יגלה דברינו אלה במכתב זה לשום אדם וזולת לבני הרבני מו"ה אהרן שמואל נ"י, באופן שלא יגיעו לאוזן שכנגדו, יהיו לך לבדך והס מלהזכיר לאחר, כי אין צורך בזה לדידי כאמור אם לגרות ריב על ידי זה חלילה, ואם כבר עברו דברי ריבות ביניכם בעניין זה שארי לכו מארייה, כי בזיון התלמיד חכם הוא חילול השם וחילול כבוד התורה, ולחכימא ברמיזא, וכל נידון השאלה רק איסורא דרבנן הוא - פשיטא דלא דחינן דאורייתא את ה' אלוקיך תירא לרבות וכו' מפני איסור דרבנן...'

28. עיין במאמרו של מאיר הילדסהיימר 'פטירתו של רבי יהודה אסאד' סיני סז עמ' קצט ואילך שמביא ארבעה תיאורים של פטירתו, אחד מהם של רא"ש בנו בהקדמה לחלק זה להלן, והוא מנסה ליישב ביניהם. ועי' בהקדמת הספר 'ברכת אברהם' מאת ר' אברהם שטיינר ובו חידושי סבו רבי אברהם שטיינר שהיה ידיד נפשו של רבנו, ששם הוא כותב שבחייו אמר רבנו כמה פעמים לסבו שהוא היה רוצה למות יחד עמו, ואכן נפטרו שניהם ביום אחד! ובעניין המעשה הביש של צילום רבנו לאחר פטירתו - מעשה שהיה כך היה: רבנו כאמור לעיל מעולם לא נתן שיצלמו אותו, למרות שאומנות זו כבר הגיע בשעתו אל מקומו, ובבתים רבים כבר הופיעו תמונותיהם של גדולי הדור. לאחר פטירתו היו פני רבינו ברורות ושלמות כאילו היה ישן, ועלה רעיון על דעת מישהו ממקורביו לנצל הזדמנות אחרונה זו וצלם תמונה שלו. יש אומרים שזה נעשה ע"י תלמידים שרצו שתישמר אצלם תמונה של רבם, ויש אומרים שהרעיון עלה כדי לממן בעזרת מכירת התמונות האלו את נישואיה של בת הזקונים שעדיין לא נישאה. בין כך ובין כך הלבישו את רבנו הנפטר בבגדי שבת והושיבוהו על כסאו כשהוא מחזיק ספר ביד וכך צילמו אותו, וזו התמונה הידועה והיחידה של רבנו. נכדו רבי יהודה גולדשטיין שמספר את תולדות זקנו בראש הספר 'דברי מהר"א' (סאבינוב תרצ"א) מעיד שכל אשר לקחו חלק במעשה זה לא האריכו ימים, בגלל הבזיון שעשו לגופו של רבנו לטלטלו באופן כזה לאחר פטירתו, למרות שיתכן שכוונתם הייתה לשמם. יש אפילו שנוקבים בסכום של 1200 פלורינים (סכום נכבד באותו זמן) שהרוויחו בני המשפחה ממכירת תמונות רבנו, סכום ששימש כאמור להכנסתה לחופה בכבוד של בת הזקונים. אמנם רבים מרבני הדור הזדעזעו מעצם המעשה, והיו שאף סירבו להאמין שאכן צולם רבנו לאחר פטירתו. האמת היא שניתן לשער על פי דרך מבטו של רבנו בתמונה שהיא לא נלקחה בחייו. ומביאים גם בשם הסטייפלר זצ"ל שאחר שהתבונן בתמונה אמר שאכן נראה הדבר שאין זו תמונה שצולמה בחייו. האריך בעניין תמונה זו, וכן בעניין תמונות הגאון בעל שאגת אריה וכן רב איטלקי בשם רבי שלמה דאנא, שגם הן צולמו לאחר פטירתם הרבנים, הרב ישראל דנדרוביץ מהעיר ערד במאמרו 'הרואה חכמים במיתתן' בקובץ 'עץ חיים' כב עמ' שכב ואילך. הוא פותח את דבריו בפולמוס מרתק שהתנהל בשנת תרס"ו, ארבעים שנה אחרי פטירת רבנו, במאסף התורני 'וילקט יוסף' שיצא לאור בעיר פאקש שבהונגריה סביב לשאלה אם מעשה כזה מותר לכתחילה, או שהוא כלול באיסור הנאה ממת, או שזוהו מעשה מכוער בעלמא, ודנו בזה שם בהמשכים כמה ת"ח חשובים. אחד הרבנים כתב שם שרע עליו המעשה בעיקר ביחס לרבנו, שהרי הוא הקפיד כל חייו שלא להצטלם, והנה עברו על דבריו מיד אחר פטירתו, ואין בזיון גדול מזה. ואכמ"ל.

החסיד העניו כקש"ת מוהר"ר יהודא אסאד, ובו יסופר מגודל ענוותו ממנהגיו היקרים ומידותיו החמודות ודרכו בקודש²⁹. המספידים השונים הזכירו את כל תוקפו וגבורתו וצדקותו וחוכמתו, והדגישו במיוחד את מלחמתו במשכילים ובמחדשים שבה היה ראש לראשונים, והועיל בה הרבה מאוד לשמור על חלק ניכר מקהילות הונגריה בטהרתן לדורות. מעניין לציין שאחרי פטירתו נמצא כתוב בכתב יד באותיות רש"י בגיליון אחד מספרי הקבלה שלו: 'נודע לי שביום רביעי אפטר מן העולם, ביום שנישאו בניי³⁰, וכך הוה - רבנו נפטר לקראת סוף הלילה אור ליום רביעי. לא ברור מה הקשר בין יום פטירתו ליום נישואי ילדיו.

בימי האחרונים כתב רבנו תשובה לתלמידו ר' יוסף הכהן גיימן מהעיר קאשוי ולא הספיק לסיימה, ולכן הוסיף בסופה בן רבנו או מישהו אחר מבני ביתו את המשפט הבא (או"ח סי' מג): 'הסוף ליוסף איננו, כי בעוונותינו הרבים נאסף לעמיו'. גם לר' אליעזר זוסמן סופר אב"ד פאקש בעל 'ילקוט אליעזר' השיב רבנו תשובה על שאלתו, ולא הספיק לסיימה. וכך כותב רא"ז סופר בתחילת הכרך השני של 'ילקוט אליעזר': 'יען שלא זכיתי לקבל הסכמה מגאון ישראל רבי יהודה אסאד זצוק"ל, כי באותו היום שכתב התשובה אלי בעניין ס"ת, ולא נגמרתי³¹, אראלים תפסו הארון ועלה לשמים ועזב חיש מהיר לדאבון כל בית ישראל בעוונותינו הרבים, בלי ספק היה שולח לי גם כן הסכמה, כי ספרי [ח"א] מצא מאוד חן בעיניו ז"ל, כאשר זכיתי לבקר היכלו אמר אלי שזכיתי בספרי לעשות דבר טוב לעולם, על כן אמרתי אענדהו [=את המכתב] לעטרת תפארת מעשה ידי אמן הפלא ופלא לכוון הלכה איזה שעות קודם מותו, כי תשובה זו נמצאה על שולחנו בתוך הכתובים באותו יום, כאשר כתב לי ידיד נפשי הרב הגדול הצדיק מו"ה משה הערצפעלד נ"י אשר היה נאמן ביתו, ותשואות חן חן לו ששלח לי מכתב זה היקר לי מפז'. רא"ז סופר הוסיף בסוף דבריו: 'פה שבת הקולמוס אשר היה עט סופר מהיר להשיב לאלפים הדופקים בתשובה, מי יתן שבנו ידיד נפשי הגאון נ"י ימהר להפיצם בישראל, ישוטטו רבים ותרבה הדעת'.

וכך כותב רא"ש בן רבנו (העניין מובא בסוף חלק יו"ד עמ' תשדמ): 'להיות כי אהובי ידיד נפשי הרב הגאון הצדיק מורנו זוסמן סופר נ"י האב"ד קהילת האלאש יע"א הוא היה אשר עוררני כמה פעמים על דבר הדפסת חלק שני של תשובות מהרי"א - אזכירנו לטובה, בפרט כי ידיד נפשי הגאון נ"י היה אהוב וחביב מאוד בעיני מרן אבי הגאון הקדוש זצוק"ל, וכמה פעמים שמעתי מפיו הקדוש שמספר בשבחא דמר ידיד נפשי הגאון נ"י, וגם ספרו הנחמד 'ילקוט אליעזר מצא חן בעיניו מאוד. והיה בידי גם כן שו"ת אחד אשר השיב מרן אבי זצוק"ל להגאון הנ"ל נ"י אך לא הספיק בידו לגומרה, ושלחתיה ליד ידיד נפשי חביבי הגאון נ"י...'

רבנו הוערך מאוד ע"י רבני דורו בחייו ולאחר מותו: בן דורו המבוגר ממנו, רבנו החת"ס, כתב עליו בחייו שהוא 'למדן מופלג ואיש צדיק תמים, ונפלאתי מאוד על עוצם בקיאותו וחריפותו'. בעל 'שואל ומשיב' רבי יוסף שאול הלוי נתנוזן כינה אותו 'הגאון הגדול צדיק יסוד עולם'. ר"ח הלברשטם מצאנז קרא לו 'מופת הדור', וגאון גליציה ר"ש קלוגר כתב אחרי פטירתו שהוא 'האיר פני תבל באור תורתו, ועל ישראל זרח אור שמשו'.

29. בתוך דרשות של פסוקים ודברי חז"ל כמקובל כתב ר' קאפל הרבה זיכרונות ממעשי רבנו. הוא מכנה את רבנו אב חביב לתושבי ותופסי התורה של ק"ק סרדאהעלי, רועה נאמן, יועץ נבון, חכם חרשים, שנהג איתם לא כרב עם תלמידיו אלא כאב עם בניו היקרים והחביבים. הוא מעיד עליו שמעודו מאס בכל חמדת עולם הזה, ובימי נעוריו נהג במנהגי סיגופים. בהמשך הוא כותב שהוא טיפל במסירות באלמנות וביתומים גם בכספו וגם בדברי עידוד וחיוזוק. והוא כותב: 'נהג אין ספק אצלי שעל כן לא נחלה במחלה לשכב על ערש דוי יום או יומיים, כי מת בעוונותינו הרבים מיתה פתאומית, שאילו נשמע במחנה העברים ממחלתו - כמה גדולה הייתה צעקת ותפילת אביונים ומרודים... אלמנות ויתומים... תופשי תורה והתלמידים... ואם כל השערים ננעלו שערי דמעה לא ננעלו. על כן נלקח ממנו בעת אשמורת הבוקר, בעת אשר כולם שכבו שקטים ושננים על מיטותיהם, והיה לעת בוקר והנה חושך ענן וערפל בכל רחובותינו...'

30. אכן רוב ילדיו של רבנו נישאו ביום רביעי ואולי כולם, ראה עלי זכרון 48 עמ' ד ואילך.

31. לא מדויק, מפני שהתאריך בתשובה הוא יום ראשון ורבנו נפטר בליל רביעי. כנראה שרבנו התחיל לכתוב תשובה זו ביום ראשון והתכוון לסיימה בימים הקרובים, ולא הספיק.

על מצבתו נחקק (בפתיחת ראשי תיבות והשלמת מילים):

וזאת ליהודה

עדה המצבה, פה בטמנה חמדה גנוזה
 שר התורה, מנורה טהורה, אספקלריה המאירה
 זה ציון נר ישראל, ראש גולת אריאל, הקדוש והטהור החסיד
 אדוננו מורנו ורבנו
 גאון עוזנו מופת דורנו רוח אפנו, כבוד שם קדושת תפארתו
 מו"ה **יהודה אסאד** זצוק"ל
 רב אב"ד קהילתנו סערדאהעל והגליל
 שם אביו ישראל ושם אמו טשארנה עליהם השלום

-->>>>---<<<<---

יהודה רד עם אל ועם קדושי נאמן
 האיר בני ישראל תורה במעשה ידי אומן
 ווי העמודים שלושה. אהה, פתאום נצחו העליונים
 דבקה לעפר נפשנו כי עלה המות בחלונים
 הורד עדינו מעלינו כי נשבה ארון אלוקים
 אבד חסיד מן הארץ מי יפיל בעדנו תחנונים
 סוגרו שערי סרדאהעלי מבלי באי לשאול במצפונים
 אביר הרועים, המשקה צאן קדשים, פנה צפונה
 דמיונו וזכותו יחוף עלינו דרך נשר השמימה

-->>>>---<<<<---

נפטר בנשיקה באשמורת ביום שלקו בו המאורות
 הוא יום כ'אב' סיון בשנת עלה הכ'ר'ת' לפ"ק

תנצב"ה

צאצאי רבנו

לרבנו נולדו תשעה ילדים, שלושה בנים ושש בנות, מהם נולדו צאצאים רבים עוסקים בתורה ובמצוות. חלק מצאצאיו נספה בשואה, אך רבים חיים היום בארץ ובתפוצות ומתייחסים אל רבנו כראש ונזר משפחתם.³² כשמונה שנים אחרי נישואיו, בשנת תק"ץ, נולד לרבנו בסרדאהעלי בנו בכורו ממלא מקומו ר' אהרן שמואל אסאד. הוא למד אצל אביו ואחר כך בישיבתו של הכתב סופר בפרשבורג. רא"ש אסאד נסמך בסמיכת חכמים ע"י גדולי הונגריה וע"י ר"ש קלוגר.³³ נישא בשנת תרט"ו. עד גיל שלושים היה רא"ש אברך סמוך על שולחן חמיו בניקלשבורג, וגם עסק מעט במסחר ספרי קודש. אביו ניסה לסייע לו למצוא משרה ראויה לו,³⁴ אבל עוד לפני שצלחו הניסיונות האלו נקרא בשנת תר"כ למלא את מקום גיסו בעל אחותו ר' יונה רייכהארט רבה של קהילת קאטה שנפטר בדמי ימיו. אחר פטירתו אביו בשנת תרכ"ו מילא רא"ש את מקום אביו כרבה של סערדאהעלי, ובתפקיד זה נשא כמעט ארבעים שנה, עד פטירתו בשנת תרס"ה. הוא הוציא לאור את תשובות אביו והוסיף להן הקדמות והערות חשובות, ומכתבו יצאו לאור בדורנו ספר 'חידושי ראשבי"ד אש דת' על סוגיות הש"ס, 'שאלת שמואל' שו"ת ואגרות ו'חידושי מהרא"ש אסאד' על כתובות

32. האריך בתיאור בני המשפחה הרב שלמה וייס בסוף הגדה של פסח 'אש דת יהודה' מהדורתו (בני ברק תשע"א), וכאן נמצא לקט קצר מהדברים שם.

33. תשובות מהרי"א י"ד ס' רצו. ועי' עלי זיכרון 11 עמ' י ואילך.

34. בקובץ 'פנים מאירות' חוברת כא טבת תשמ"מ עמ' ד התפרסם מכתב של מהרי"א לחברו ר"ש אולמאן ממאקאוה משנת תרי"ז, שבו הוא מבקש אותו לסייע למינוי בנו רא"ש כרב קהילת מאהר. ב'עלי זכרון' 11 עמ' ט ואילך נדון ניסיון אחר בשנת תרי"ט - למנות את רא"ש לרבה של נייזאץ, ניסיון שגם הוא לא עלה יפה.

ועוד. ממנו השתלשלו משפחות מפוארות, מהן משפחות גולדשטיין, קוביטשעק, וייס ועוד. אביו העריכו מאוד. כשבעים מהתשובות בשו"ת 'יהודה יעלה' ממוענות אליו, ובעוד עשרים הוא מוזכר. באחת הפעמים רבנו קיבל מכתב מבנו בערב, וישב במשך הלילה כדי להשיב לו עד הבוקר, עת צאת הדואר, כדי לא לעכב את תשובתו. וז"ל (יו"ד סי' צו): 'רב שלום עד בלי ירח, לאהובי בני הרב, אור זורה, המופלג ומפורסם, המאור הגדול, צדיק נשגב שמו, מו"ה אהרן שמואל נ"י, עם זוגתו הרבנית הצדקת, עם כל יוצאי חלציהם יחיו. גלילי ידיך הטהורות קיבלתי בזו השעה אחר תפילת ערבית, וקודם אור הבוקר הדואר הולך ונוסע מכאן, לכן [עקב] היותך שוקד מאוד על תשובתי בעניין הידוע הנני לרצונך... מצד שני כאשר לדעתו דבריו של רא"ש לא היו מכוונים הוא הוכיח אותו בתקיפות (יו"ד סי' קמו): 'מה שכתבתי... לא הבנת החילוק ביניהם. כמדומה כי בהעברה בעלמא קראת מכתבי, ולפום רהיטת שכלך הקשית. אבל באמת כוונתי נכונה... הבן ר' מרדכי נולד בשנת תקצ"ד בסמניץ. היה מופלג בתורה, נפטר על פני אביו בסערדהעלי בשנת תרכ"ג³⁵.

בן זקוניו ר' יצחק משה נולד בסערדהעלי בשנת תר"ג, נפטר בשנת תר"ץ במאקאוה ושם נקבר. הבת הינדל נולדה בשנת תקצ"ב, נישאה לר' יונה רייכהארט ששימש כאב"ד קאטה מגיל עשרים ונפטר בן ל"ג בשנת תר"כ, ועל כסאו עלה גיסו רא"ש הנ"ל. בזיווג שני נישאה הינדל למחותנו של רבנו ותלמידו, שהפך כך גם לחתנו, רבי דוד ביכלר סודיץ אב"ד פאסטא, בנו של רבו הראשון של רבנו רבי יהושע פלק ביכלר סודיץ, ואביו של ר' אהרן חתנו של רבנו (ראה להלן בסמוך).

שרל נישאה לר' אהרן ב"ר דוד ביכלר סודיץ, רבה של יאסברין. כאמור - אביו ר' דוד היה תלמיד של רבנו (ולמים גם חתנו), וסבו ר' יהושע פלק היה רבו הראשון של רבנו. בילא נישאה לר' יהודה ליב שינמן.

טשארנא נולדה בסעמניץ בשנת תקצ"ז, נישאה לר' מרדכי בישין מבאלאש-יארמוט.

פרומט נולדה בשנת תר"ב, נישאה לרבי חיים יהודה ליב ויינר מסרדהעלי.

מרים בת הזקונים נישאה לר' משה הלוי ואזנר מסרדהעלי³⁶.

ככלל היה רבנו אב חם ואוהב, והדבר בא לידי ביטוי במכתבים הרבים שכתב, בעברית וביידיש, לילדיו בהזדמנויות שונות, ולהתייחסות המיוחדת לה זכה בנו רא"ש בתשובות הרבות שנשלחו אליו ונדפסו ב'יהודה יעלה'. כך למשל באו"ח סי' קס במכתב משנת תרי"ט כותב רבנו לבנו רא"ש דברי ניחומים בעקבות תקלה שקרתה לו, בדברים נוגעים ללב: 'ה' עמך גיבור החיל, חילך לאורייתא יומם וליל, אהובי בני מחמד לבי, הלא הוא הרב החריף ובקי, מופלג בתורה ויראה, צדיק מושל ירא אלוקים, כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י... נצטערתי בצערך. ויפה עשית שהודעתני כל המאורע כמו שכתוב דאגה בלב איש ישיחנה, וירווח לך. ובתוך איזה רגעים נזכרתי ואמרתי גם זו לטובה, ונח דעתי. וכן תאמר גם אתה, כי כן היא האמת אם כי לפי שעה אינו מורגש הטובה, ככתוב מרחוק ה' נראה לי, וכתוב אלוקים חשבה לטובה. ובכן תנוח דעתך, ואל תשים אל לבך כלל וכלל, כי חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, ומכל שכן לפום צערא אגרא, ומצוה עשית על כל פנים כי גדול השלום... וכך כתב לחתנו ובתו פחות משנה לפני פטירתו (יו"ד סי' נב): 'בעזרת ה' יתברך, יום א' נצבים וילך תרכ"ה לפ"ק, סערדהעלי. תחל השנה הבאה עלינו לטובה וברכותיה לראש אהובי חתני ותלמידי, הרב המאור הגדול מלא ברכת ה' בתורה ויראה ובנם של קדושים, כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן ביכלער נ"י, האב"ד קהילת יאסבערין, עם זוגתו בתי הצנועה הרבנית תח' וכל יוצאי חלציה... ובסוף המכתב הוסיף רבנו: 'חזק מאוד בלימוד הש"ס ופוסקים וספרי מוסר, כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה... ורבנו מסיים את המכתב במילים: 'נאום אביכם אוהב נפשכם הדורש שלום תורתכם, הק' יהודא אסאד'.

35. בנעוריו למד ר' מרדכי תקופה מסוימת אצל ר"א גלאזנר תלמיד החת"ס. וכך כותב לו רבנו (יו"ד סי' כח): 'שלום וברכה, ברבייה והמשכה, לכבוד אהובי ידיד נפשי, רחוק ממעוני וקרוב ברעיוני, הלא הוא הרב המופלג, זך הרעיון, במיטב הגיון, החרוץ נשגב, כבוד שמו מו"ה אברהם גלאזנר נ"י... זה ימים נתכבדתי בנעימי נאומיו אשר בשרני משלום בני הבחור היקר כבוד הרב מרדכי נ"י, כי מצא חן בעיני מעלתו נ"י וכי הוא שוקד על תורתו, וגם מעלתו ספי ליה תורה ויראה בהרבה שיעורין דרבנן. מחזיקנא ליה לפאר רום מעלתו מלא חופני טיבותא, יאשר כוחו וחילו לאורייתא כאוות נפשו, יתנהו ד' למעלה ראש. אמן'.

36. הגר"ש ואזנר זצ"ל בעל 'שבט הלוי' היה נכד אחיו ר' בנימין זאב ואזנר, שגם הוא התגורר בסרדהעלי. אביו של הגר"ש ואזנר ר' יוסף צבי עבר לווינה. בצעירותו למד הגר"ש בישיבת סרדהעלי, והוא סיפר שלעיתים היה מבקר אצל דודתו הישישה של אביו, מרת מרים בתו של רבנו, שנפטרה בשנת תרצ"ח.

שו"ת 'יהודה יעלה'

רבנו הניח אחריו כרכים רבים של חידושי תורה על רוב התלמוד ועל הרמב"ם, וכן חידושי אגדה ודרוש וקבלה ופירושים על התורה, אך ללא ספק גולת הכותרת של כתביו היא התשובות שכתב הלכה למעשה לכל דורשיו. כתשע מאות מתשובותיו בכל חלקי התורה אסף בנו רבי אהרן שמואל זצ"ל, בעיקר מתוך העתקים של התשובות שרבנו דאג לשמור לעצמו³⁷. הכרך הראשון שיצא לאור בלמברג תרל"ג, שבע שנים אחרי פטירת רבנו, כלל את החלקים או"ח ויו"ד, ואחרי שבע שנים נוספות בשנת תר"ם נדפס בפרשבורג החלק השני שכלל את התשובות על אה"ע וח"מ³⁸. במהדורתנו חילקנו את הספר לשלושה חלקים: חלק או"ח - כרך זה, חלק יו"ד שנדפס בשנת תשע"ז, וחלק אה"ע-ח"מ שיצא לאור בשנה שעברה תשע"ח. רא"ש בן רבנו התכוון לקרוא לספר 'שו"ת מהרי"א', אבל רבי שלמה קלוגר ביקש לכנות אותו 'יהודה יעלה', ונתרו שני השמות משמשים כאחד. כל זה מסופר בהקדמת רא"ש שבראש הספר. ר' יוסף קליין מדייני הקהילה ובהמשך אב בית הדין כתב הסכמה לספר, וגם חיבר לשמו גימטריות מעניינות.

בסוף הספר 'שאלת שמואל' ובהן תשובות רא"ש בן רבנו מודפסות כמה אגרות מאת רא"ש, וביניהם כמה אגרות לגדולי הדור בהן הוא מתאר את הקשיים הכלכליים שהוא נתקל בהם בהדפסת שו"ת מהרי"א, ומבקש מהם סיוע. כמו כן נמצא שם מכתב שלו למשה מונטיפיורי עם בקשה לעזרה בהדפסת הספר, ותשובה של מונטיפיורי בה הוא מאשר את קבלת כרך השו"ת שנשלח אליו ומבטיח להציגו בבית הכנסת המקומי שלו, ושולח סכום מסוים תמורתו...

מיד כאשר יצא לאור ספר שו"ת מהרי"א 'יהודה יעלה' הוא נודע מאוד אצל הפוסקים במרכז אירופה ובהמשך בכל העולם היהודי, ואלפי ציטוטים משמו נמצאים בספרי השו"ת השונים. אולם בארצות המזרח הספר לא היה מצוי, וכך מתלונן החח"ם בעל 'שדי חמד' (אסיפת דינים אות מ מערכת מילה סי' א אות ח"י עמ' לט): 'ועל טוב ייזכר שם ידיד נפשי הגביר מוהר"ר חיים יעקב רשל יצ"ו, שכאשר ראה [ב]קונטרסי אשר אין בידי ספר הקדוש יהודה יעלה להגאון מוהר"ר אסאד, ושם היה בידי הייתי מביא דברי קודשו בקונטרסי - טרח וכתב וישלח יעקב העתק תשובת הגאון מוהרי"א הנ"ל. ומוצא שפתי אשמור, והנני נותן לפניכם את דברי התורה הספר הקדוש יהודה יעלה'...

בפסיקותיו רבנו אינו נוטה להחמיר ולא להקל, ופוסק לגופו של עניין על פי שורת הדין כפי הבנתו. כך ביו"ד סי' קנז דן רבנו בכשרות הציקוריה, מעין תחליף לקפה שיוצר ע"י גויים, אחרי שנפוצו שמועות בעיתונות התקופה שבייצורו משתמשים גם בשומן חזיר, ושיש לבטל את חזקת כשרותו. כותב רבנו: 'בדבר הציקאר"י אם יש לחוש למה שכתבו בעלי הציטוטונ"ג [=העיתון] שהוא בתערוכת שומן דבר אחר - הנה כבר איפסקא הלכה אין משגיחים בכת קול כי לא בשמים היא וכו', ואף כי [=וק"ו] קלא אילן וקול עלה נידף מכותב הציטוטונ"ג. הכי שקר אחת לבד נמצא שם? ולא מרעי אומנותיה בזה [=אין לעיתונאים חזקת דוברי אמת]. ומבטן מי יצאו הדברים? אם על ידי ישראלים כשרים או על ידי רבנים חכמי תורה אשר מסוד ד' ליראיו נתגלה העניין, בטבע או בהשגחה - הוה ליה להכותב להזכיר שם אומר. וגם מדרכי הכשרים הוא בכל כיוצא בזה לדרוש את ד' תחילה, להריץ הענין בשו"ת לגדולי הדור יחיו כי עליהם המשרה לאפרושי מאיסורא, כי מי יחוש חוץ מהם. ואם כן, מאחר אשר לא כן עשו המדפיסים, פשיטא מילתא טובא דלאו כל כמינייהו להוציא לעז על כמה הרבה דורות שקדמונו עד היום, כאילו נכשלו באכילת איסור כל ישראל הכשרים חס ושלום, וכל הרבנים וכל חכמי ישראל עד הנה לא עמדו על זה ונעלם מהם, הס מלהזכיר... ומכל שכן דבר שנתפשט בהיתר בכל הגולה זה יותר ממאה שנים ואין פוצה פה וכו'. ומגלגלין זכות על ידי זכאי וכו', ולא על ידי כותבי קורות

37. רבנו תכנן להוציא לאור את ספר תשובותיו בעצמו, ולצורך זה שמר לעצמו במשך שנים רבות העתקים מהתשובות ששלח, אם כי נשלחו כנראה גם תשובות ללא העתקים, חלקן נשמרו וחלקן אבדו. וכך כתב רבנו בקיץ תרכ"ג לאחד מחבריו הרבנים שהתיר גם הוא לאכול את התרנגולים המשונים (יו"ד סי' צד בסוף התשובה): 'ואם ברצות ה' יתברך שמו יזכה אותי להדפיס ספר שו"ת, כאשר כבר רבים ביקשו כן ממני, אהבר לו גם כן בלי נדר תשובת הדרת גאונו נ"י בזה להתיר... (וראה להלן הע' 41). חברו ר"ע הילדסהיימר משער ("לדמותו של רבי יהודה אסאד זצ"ל" מאת ר"ע הילדסהיימר, צפונות יג עמ' עח ואילך) שכמה מאות תשובות יצאו מתחת ידו כל שנה מאז שהתחיל להשיב לרבים, ולפי זה ניתן להניח שתשובות רבות מתוך אלפי התשובות שהשיב רבנו לא הגיעו לידינו.

38. לכאורה נראה שהחלקים או"ח ויו"ד נדפסו בשני כרכים, שהרי מספור התשובות והדפים בהם נפרד (חלק או"ח כולל ריד סימנים ב-69 דפים, וחלק יו"ד כולל שפז סימנים ב-141 דפים) ולכל חלק שער נפרד; אולם יתכן ששני החלקים נכרכו יחד וכך הופצו (ולכן בהמשך נקרא חלק אה"ע-ח"מ 'חלק שני'). התשובות על אה"ע וח"מ נדפסו ברצף אחד (רפג סימנים ב-111 דפים עם שער אחד), ובסך הכל 884 סימנים. בשנים האחרונות היה נפוץ דפוס הצילום שנעשה בניו יורק תשכ"ה, בו נדפס הספר כולו בכרך אחד.

עתים צייטונג בלא"ט [=דף עיתון] בסתם... בתשובה מי' בסיון תרכ"ו, שבועיים לפני פטירתו, כותב רבנו שניתן להקל בעניין מסוים שיש בו אביזריהו דעבודה זרה (יו"ד סימן קע): 'על דבר שבמקומו מקפידים הכומרים והמונים בשעה שמסבבים ביום אידם, שהוא חל בכל שנה בשבת שבתוך ימי הפסח, בצלמים ופסלים, ומכבדים אותו באורים, ומצווים גם כן ליהודים הדרים באותו שוק שהולכים בה להדליק נרות³⁹. ואשתקד שמעלתו נ"י אסר להם - שברו ההמון החלונות של היהודים באבנים, ואדון השר אמר שאין יכול לעצור ברשעת ההמון שלא ירעו ולא ישחיתו. ושואל פאר רום מעלתו נ"י על העתיד, אם יתיר להם להדליק מפני חשש סכנה או לא, על פי המבואר בתשובת חתם סופר יו"ד סוף סי' קל"ג. לעניות דעתי החתם סופר דווקא קאי על ארץ הודו שמסבבים בעבודה זרה שלהם וכו' מנהג כל המדינה, משמע שהיה כן על פי פקודת המושלים וכומרים, כשעת השמד דמי, לכן צריך למסור נפש על זה שכוונתם להעביר על הדת. מה שאין כן במדינתנו אינו חוק המדינה כי אם באיזו מקומות, ולא על פי המושל אלא מרשעת שונאי ישראל, והדלקת הנרות אצלם נמי אין כוונתם להעביר על הדת כי אם שיהודים ישמחו עמהם, וזה מותר משום איבה כברמ"א... לכן למעשה במקומו בהונגריה רבנו פוסק שיש להקל⁴⁰.

כמה וכמה תשובות בספרנו עוסקות בשאלה שעד היום מעסיקה את העוסקים בכשרות - מה דינם של תרנגולים שצורתם שונה מהתרנגולים הרגילים, ואיך בודקים ואיך מכריעים בשאלת קיומה של מסורת כשרות במקרים מסופקים. רבנו היה מראשוני הגדולים שהקלו בשאלה זו, ועליו סמכו פוסקים רבים אחרים⁴¹. עוד נושא שבו הקל רבנו ויש לו משמעות חשובה עד היום הוא פסקו המחודש שבדרך כלל אין להתיחס בימינו למי שאינו שומר מצוות ואף מחלל שבת כאל גוי, בניגוד לפשטות דברי חז"ל⁴².

רבנו מצטט בידיעותיו הרחבות וזכרוננו העצום מאות ספרים תורניים, מתוכם כמה מספרי האחרונים הם מקור בסיסי ותדיר לפסקי רבנו. כך למשל את הנודע ביהודה מצטט רבנו מאות פעמים, ומכנה אותו 'גדול האחרונים', וגם את המהרי"ט שהוא מצטט פעמים רבות הוא מכנה כך⁴³. רבנו השתמש באופן רחב ביותר בשו"ת הרא"ש ושו"ת הרשב"א, שו"ת הריב"ש ותרומת הדשן מבין תשובות הראשונים, ובין האחרונים בשו"ת מהרי"ט, שו"ת שאגת אריה, שו"ת חכם צבי, שו"ת נו"ב כאמור לעיל, שו"ת תשובה מאהבה, שו"ת חת"ס ושו"ת בית אפרים⁴⁴. פעמים רבות הוא גם מפנה לתשובות אחרות שלו עצמו, שרובן הגדול מצאו לבסוף את מקומן לפנינו בשו"ת 'יהודה יעלה'.

כאמור - בקיאותו של רבנו הייתה מיוחדת במינה, והדבר בא לידי ביטוי בשימוש בכמות אדירה של מקורות וספרים, חלקם נדירים, בתשובותיו, ותלמידיו של רבנו 'השתמשו' בבקיאותו הגדולה של רבם כדי למצוא מקורות עלומים. כך כותב רבנו כשדבריו משולבים בענווה רבה (או"ח סי' כג): 'ועל דבר שאלותיך להודיע לך מקורן של מאמריהם ז"ל המובאים בספר העקידה, קצתן שלא מצאת וגם שאר תלמידי חכמים לא ידעו איה אפוא המה אמורים - הנה תמיהני, הצרי אין בגלעד כו', ולמה לך להביא ממרחק, ומה אדע אשר לא ידעו הרבנים תלמידי חכמים גדולים דפרשבורג נ"י

39. בשבת שבתחילת חג הפסחא הנוצרי בכנסיות המזרחיות נוהגים לקיים טקסים עם אש לזכר אותו האיש, ומנהגם לחייב את כל התושבים להדליק נרות מהאש שלהם.

40. והאמת שכבר תמהו על רבנו איך עלה על דעתו שהחת"ס מתכוון באמת לארץ הודו, כאשר ברור מדבריו שהוא כתב 'הודו' כדי להרחיק עדותו, אבל כוונתו בדיוק למנהג הזה של גויי הארץ שעליו שאל השואל. וצ"ע (ועי' במקומו בהערות).

41. חיו"ד סימנים צב-צד, חלק אה"ע-ח"מ סימנים קפג, ער ורעד. בסוף כרך יו"ד (בנספח עמ' תשנא) צירפנו תמונות של התרנגולים השונים שבהם דנו בתשובות האלו ובהערות שהוספנו עליהן. כאן נציין רק פרט מעניין אחד בנושא זה: בין האוסרים את התרנגולים החדשים היה חברו של רבנו, ר' דוד דייטש בעל שו"ת 'גורן דוד'. ר"ד דייטש היה כ"כ משוכנע שיש לאסור את התרנגולים האלו - עד שהיה בטוח שמכתבי ההיתר של רבנו שהגיעו לידי מווייפים הם. וכך הוא כותב בכ"ב מרחשון תרכ"א [עלי זיכרון 46 עמ' כ-כא]: 'הנה המכתב מהרב הגאון מסערדהעלי נ"י בוודאי ובלי ספק מזויף הוא לדעתי, וגם המסורת מלונדון [=שעליה הסתמך רבנו] גם זה לדעתי שקר גמור... והנה גם אני שמעתי מאהאי כתב מזויף שהמציאו בשם הגאון אב"ד ק"ק סערדהעל בשבוע העברה... מסתבר שהסיבה שר"ד דייטש היה כ"כ משוכנע שרבנו לא התיר את התרנגולים האלו היא שבתחילה [בשנים תר"כ עד תרכ"א] השיב רבנו לשאלות שנשאל מהרבה רבנים בעניין זה שאינו משיב לא היתר ולא איסור, ורק במהלך שנת תרכ"א החליט רבנו להתיר, ור"ד דייטש עדיין לא ידע מזה...

42. חיו"ד סי' נ, ועי' בקונטרס שלם בנושא שכתב הרב יונתן אמת שליט"א מעורכי הספר בסוף כרך יו"ד (עמ' תשמא ואילך).

43. ביו"ד סי' קפו הוא מכנה כך גם את ר"י בכרך בעל 'חוות יאיר' (וביו"ד סי' קד הוא מכנה את הרא"ה 'גדול הראשונים').

44. ראה במפתח הכללי בסוף כרך זה.

ובראשם ידיד נפשי הרב הגאון אב"ד נ"י? ואמרת לכוודי יצא, וחלילה לי למנוע בר מה שיש איתי... וכאן מוצא רבנו מקורות בכל ספרות חז"ל לשישה מאמרים בספר עקידת יצחק עה"ת, ומסיים: 'והנה הראיתיך מקומם, לכן כשיודפסו העקידות החדשים מקרוב יוכלו לציין כל מאמרים הנ"ל כמו שכתבתי'.

רבנו מתייחס בכבוד רב לגדולי האחרונים ומבטל פעמים רבות את דעתו מפניהם, אבל לא תמיד. הנה לדוגמא בהלכות סת"ם הוא חולק גם על רבי עקיבא איגר גדול הדור הקודם, וגם על נכדו - חברו הכת"ס. וכך הוא כותב לבנו רא"ש (יו"ד סו"ס רסט): 'ומסקנת הגאון דפרשבורג נ"י לתקן, כמסקנת זקנו הגאון מורנו הרב עקיבא איגר הנ"ל לתלות ביני שיטי... אם אמנם דבריהם מיוסדים על אדני פז, דברי פי חכם חן - אין דעתי מסכים למעשה בזה. ואתה בני עיין היטב, ותנוח דעתך, ותמצא מרגוע לנפשך... ושם סי' ער הוא דוחה את דעת הגאון רבי אלעזר פלקלס תלמיד הנו"ב: 'ובמחילת כבוד תורתו כי רב הוא גילה לנו את הנסתר והסתיר את הנגלה, דטפי הוה ליה להביא ראיה זו מהנגלות לנו מגמרן ברכות... ותמוה על עוצם בקיאותו דהמחבר בעל תשובה מאהבה שהעלים עיניו מכל זה, ומקום הניחו לי מן השמים'...

עוד דוגמא (יו"ד סי' ס): 'ובמחילת כבוד תורת הגאון תשובת חסד לאברהם⁴⁵ שגג גם בדמיונו זה וגם בגוף ההוראה, שלא עמד יפה על המחקר בזה, שארי ליה מארי... וביו"ד סי' שטו הוא דוחה את דברי גדול הדור הגאון ר"ש קלוגר, אותו הוא מכבד ביותר, במילים אלו: 'על דמיונו זה ודאי יש לומר מה עניין שמיטה אצל הר סיני! ורבנו ממשיך וכותב: 'הוראה זו פשוטה בעיניי כביעתא בכותחא... ולא אפונה [=אסתפק] כי אם יגיעו דברינו אלה לעיני כבוד אור ישראל וקדושו הגאון מבראד מו"ה רבי שלמה קלוגר נ"י יודה על אמיתת דברינו ויקבל האמת ממי שאמרו... ומבקש ממעלת כבוד תורתו נ"י שיגיע מכתבי זו ליד הגאון מוהרש"ק נ"י על ידי עושי רצונו, ואם אזכה שישב הגאון להצדיק דבריו - באמת גם אני אודה ולא אבוש, כי האמת אהוב אצלנו... ובחו"מ סי' קצא חולק רבנו באופן נחרץ אף על הש"ך: 'ואני עני, באימה וביראה, אחר המחילה מעצמותיו הקדושים, אומר אני שלא כיוון הש"ך בזה האמת... אבל מה אעשה שגם בזה גופא דברי הש"ך אלו בנקודות הכסף תמוהים, ונעלמו ממנו דברי התוספות... ועוד נראה לי, ממקום שבא הש"ך אדרבה מוכח דלא כוותיה לעניות דעתי'...

בתשובותיו רבנו מקפיד לעסוק רק לגופו של עניין בדבר ה' זו הלכה, וכך הוא כותב (אה"ע-חו"מ סי' קסה): 'ואף כי אין דרכי בתשובה להשיב בעניין אגדה, עם כל זה לכבודו הרב יצאתי מגדרי למלאות רצון קודשו... ולמרות כמה תשובות ארוכות מאוד - ככלל הנטייה של רבנו לקצר, ולו רק בגלל לחץ הזמן שהיה תמיד נתון בו, כפי שכתב (אה"ע-חו"מ סי' קפא): 'אי אפשר לי להאריך בעניין אחד כי אינני בעל מלאכה אחת, וכבודו מחול יהיה'.

רגישותו של רבנו לרגשותיהם של השואלים באה לידי ביטוי בחלק אה"ע-חו"מ סי' רסה אות ב, שם הוא נשאל אם מותר לאדם להכניס את חמותו לביתו למרות שאמו ז"ל שנאה אותה. לכאורה אין כאן שאלה כלל, הרי אמו המנוחה מעולם לא ציוותה עליו שלא להכניס את חמותו לביתו, ומה יש כאן לדון? אבל רבנו משיב באופן נפלא: 'הנה כיון שאינו מצווה מפי אמו הצדקת ז"ל שלא להכניסה, אבל הוא מצווה לכבד את אשתו ואת חמותו, כללא בידן אין ספק מוציא מידי ודאי, ומה גם שבלי ספק כבר פסקה מאמו ע"ה השנאה בעלמא דקשוט. ומה גם כי גדול השלום שבין איש לאשתו, וגם אמו עליה השלום ניחא לה בקברה שלום בנה וביתו יחיו. ועל כל פנים יפה עשה מעלתו שלא רצה להורות לעצמו היתר במה שהוא נוגע בכבוד אמו ע"ה, הנה בזה קיים גם כן מצות כיבוד, ואך מעתה יצא ידי חובה, ויוכל לעשות על פי הוראותינו עשייה לשמה להביא האי סבתא וסימא בביתו... רק מהיות טוב אל תקרא רע - טוב שתעשה חמותו לילך או לשלוח על קבר אמו עליה השלום לפייסה ולבקש מחילתה, כי על ידי זה גם חמותו גם מעלתו תנוח דעתכם יותר ויותר, אבל אין זה מעכב כאמור'...

ולעיתים כותב רבנו למבקש שאין הוא יכול למלא את בקשתו. כך כתב לרב אחד שביקש ממנו לפעול שימנו אותו לרב קהילה מסוימת (יו"ד סי' קלו): 'הן ראיתי תרעומותיו עלי במכתבו. ועל מגן הנה, כי גם בקשתו עתה לכתוב לעיר פלונית, האמת אגיד כי אין לי מכיר שם כעת היום... ולקהילת קודש פלונית כתבתי פעם אחת ולא היטו אוזנם לשמוע בקולי, ומה אעשה ומעלתו נ"י מבחוץ חושב מחשבות כי לי נאה ומחויב להושיע היות לי יד ושם, ומי יתן והיה כן כדבריו

45. הוא רבי אברהם תאומים, רבה של בוטשאטש שבאוקראינה בזמנו של רבנו.

שיהיה לאל ידי לעשות ולהושיב רועים נאמנים כנפשנו לעדת ד' בכל ערי ישראל וכו', אמנם בעוונותינו הרבים לא איכשר דרי וכו', ד' ירחם עלינו במהרה בימינו אמן'.

ועל רב שהתלונן על רבנו שרבנו חולק עליו ודוחה את דבריו מפני שהוא קרוב משפחה של אחד הצדדים הנידונים, כותב רבנו כך (אה"ע-ח"מ סימן ז): ...מאז שמעתי מהמאורע חשבתי [עליו] בדעתי, אבל לא עיינתי עליו, ולא העליתי בזה אות אחת בכתב לא לעצמי ולא לאחרים. עד אשר באו אלי דברי קודשו דפאר רום מעלתו נ"י, [ואז] עיינתי וגיליתי דעתי אליו ביחוד, הוצאתי מחשבתי מאז אל פעולת הכתיבה. וגם להמעתיק מכתבי גזרתי אומר עליו שלא יגלה אוזן אחרים מעניין זה שום רמז דבר... ואם גם כבוד פאר רום מעלתו נ"י לא יאמין לדבריי, גם במכתבי זו גם במכתבי הקודם, מה לי לעשות, אני אסבול. ותהילה לאל יתברך שמו שלא יארע על ידי תקלה, ולא אפילו גרמא דגרמא, לגרות מדון חס ושלום גם בין אנשים אף כי בין אישים. מה שהוא נוגע בכבוד הרב הוא כבוד התורה, ומה גם כבוד הדרת גאונו נ"י כמותו ירבו בישראל כי רב הוא. ואקווה שגם לעתיד לא יארע על ידי שום תקלה וקלון חס ושלום, כי אם אקיים האמת והשלום אהבו, ותלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. ואם כן אפוא סרו מהר כל תלונותיו דפאר רום מעלתו נ"י מעליי להטות משפט דרך גבר בעלמה בשביל קורבא דמוכה, כך אני בעיניו, חלילה, ושרי ליה מאריה. ואם דעתו הרחבה דפאר רום מעלתו נ"י אינו מסכים עמי להלכה - אינו תמוה בעיניי, כי אחר כל המעשים שכרוזא קרא בחיל פאר רום מעלתו בכבודו ובעצמו בפרסום בבית הכנסת לאוסרה, מן הנמנע לו לחזור מדעתו. ואילו גילה לי מעלת כבוד תורתו זאת במכתבו הראשון לא הייתי מגלה לפניו דעתי להקל אפילו ביני לבין עצמו ביחוד, כי למה לי לצערו ולהכניס בליבו ספק בהלכה אחר אשר כבר עשהו, וגם חשדא, אין זה מדרכי'...

רבינו כותב תשובה לגדול הדור ר' שלמה קלוגר, ובה דן בדברים שכתב הגרש"ק בשלוש תשובות בספרו שו"ת סת"ם. בכל שלוש התשובות הודפסה שם במהדורות הבאות של הספר 'שו"ת סת"ם' הוספה של הגרש"ק ובה תגובתו לדברי רבינו, ובהם הוא נותן יישר כח לרבינו על שהביא ראיות לדבריו ותיקנם, וממשיך להתדיין איתו. הפרטים שמופיעים שם גם מועילים להבנת דברי רבינו, והם צוינו בהערות כאן בספר.

שאר כתבי רבנו

בשנת תרצ"א יצאו לאור על ידי שניים מנכדיו חידושי על מסכת כתובות. זוהי המסכת היחידה שיש עליה היום פירוש שוטף של רבנו, אך מתוך ההזכרות הרבות של חיבוריו בספריו נראה שחיבר ללא ספק חיבורים על המסכתות הבאות: ברכות, שבת, עירובין, פסחים, יומא, מגילה, יבמות, גיטין, קידושין, בבא קמא, בבא מציעא, סנהדרין, שבועות, חולין, בכורות ותמורה, ואולי גם על מסכתות נוספות, וכן חידושים על הרמב"ם, אך הם לא נדפסו. ספר אחר של רבנו הכולל חידושים ודרשות על התורה ונקרא 'דברי מהרי"א' נדפס בתרצ"א ואילך ע"י צאצאיו של רבנו, ולאחרונה יצאה לאור מהדורה חדשה ומשובחת של 'דברי מהרי"א' בשני כרכים. בחורבן קהילת סרדאהעלי בשואה הארורה אבדו רוב כתביו האחרים.

כמה קבצים של תלמידים ובהם דברי תורתו נדפסו במשך השנים. בספר 'זכרון אהרן' לר' אהרן כהן תלמיד רבנו נמצאים חידושים על פרשות השבוע ודרשות מאת רבנו. בספר 'ילקוט אפרים' על חמישה חומשי תורה מאת ר' אפרים פרידמן (מונקאטש תרס"ה) מובאים חידושי תורה על התורה והמועדים מאת רבנו ומאת חברו הכת"ס. חידושים נוספים בכת"י נמצאים בידי אספנים וספריות שונות, ובכמה מקרים השתמשנו בהם בהערות⁴⁶.

רבנו כתב מכתבים רבים שאינם תשובות בהלכה לרבנים ולעסקנים ולקרובי משפחתו (לבנותיו ולעיתים גם לבניו כתב בידידש), חלקם נדפסו בספרי רבני דורו ובספרים אחרים. אגרות אלו לוקטו מדפוסים ומכתבי יד, ויצאו לאור בעז"ה בעתיד הקרוב ע"י צאצאיו.

46. וע"ע במאמר 'כתבי רבי יהודה אסאד' מאת נפתלי בן מנחם, 'סיני' סב עמ' רסח ואילך, והשלמות ב'סיני' סג קפב ואילך.

מלאכתנו בההדרת הספר

שו"ת מהרי"א 'יהודה יעלה' מוזכר ומצוטט אינסוף פעמים בספרי חכמי דורו וק"ו בספרי רבני הדורות שאחריו, והשתדלנו למצוא, ולציין בהערות השוליים, כל חידוש או ציטוט בשמו שהובא בספרי הפוסקים, וכל הכרעה והערה למדנית בדברי רבנו שעשתה רושם לדורות. את מראי המקום שהוספנו למקורות אליהם ציין רבנו רשמנו בתוך הספר בסוגריים מרובעים, כך שכל ההערות בסוגריים עגולים בתוך התשובות הם מאת רבנו המחבר עצמו. כאמור לעיל - לעיתים קרובות הוסיף רבנו בגוף הספר הוספות, לפעמים ארוכות, המופיעות בדפוס בסוגריים מרובעים, ואותם ציינו בראשם בתיבות 'הוספת המחבר'. גם רא"ש בן רבנו הוסיף בספר הגהות והערות משלו (ולפעמים משל אחרים) בסוגריים מרובעים, והם מצוינות בראשיתם בתיבות 'הג"ה (או: הוספה) מבן המחבר'.

במהלך ההדרת הספר תוקנו אלפי טעויות דפוס, ואם לא היה מדובר בתיקון קטן ומוכן-מאליו ציינו אותו כמקובל - סוגריים מרובעים להוספה ועגולים למחיקה. חילקנו את הפסקאות הגדולות של רבנו לקטעים קטנים יותר, הוספנו פיסוק מדויק, תיקנו את הכתיב לכתיב מלא המקובל היום (כמובן מבלי לשנות את לשונו של רבנו), פתחנו את רוב ראשי התיבות חוץ מאשר את המובנים מאליהם, וכן חילקנו לסעיפים סימנים העוסקים בכמה נושאים (בפעמים הבודדות שהחלוקה מצויה כבר בדפוס - הציין לסעיפים אינו מוקף בסוגריים). כמו כן הוספנו כותרת תמציתית בסוגריים מרובעים בראש כל סימן, ובסך הכל עשינו כל אשר לא ידנו כדי לגרום לכך שמהדורה זו תועיל מכל צד ופינה ללומדים הרבים בתורת רבנו.

בהעתק התשובות שנשארו אצל רבנו הוסיף רבנו לעיתים קרובות, בדרך כלל בסוגריים, קטעים שלמים שהתחדשו לו במשך השנים, שלא היו קיימים במכתב המקורי, והערנו על כך במקומות המתאימים⁴⁷. במקביל - במקרים שהיה לפנינו כתב היד המקורי של התשובה שנשלחה לשואל, מצאנו שרבנו השמיט לעיתים בהעתק שבידו קטעים מסוימים שהיו בתשובה המקורית, וגם על כך הערנו. מעניין לציין שבכל התשובות שבכת"י רבנו חותם במחבר 'יהודאסאד', אך בדפוס בדרך כלל השמות הופרדו ע"י המדפיס ל'יהודה אסאד'⁴⁸.

במקרים בודדים נמצאות תשובות כפולות או חלקי תשובות כפולים במקומות שונים בשו"ת מהרי"א, או בשגת המסדר, או בגלל שרבנו העתיק בתשובה אחת דברים שכתב כבר בתשובה אחרת, וציין את הדברים במקומם. חלק מהתשובות ב'יהודה יעלה' היו במקור תשובה אחת, וחולקו ע"י רא"ש בן רבנו לשתיים על פי נושאייהם השונים⁴⁹.

בתשובות הקפיד רא"ש בן רבנו לעדכן את תפקידו ומקום מושבו הנוכחי של הנמען, אם השתנה הדבר מאז כתיבת המכתב. כך למשל באו"ח סי' קנא נכתב מכתב ל'מו"ה אורי מיללער נ"י דיין בקהילת שוסבורג יע"א, ורא"ש הוסיף: 'וכעת אב"ד קהילת ברעזווא' (במקרה תשובה זו גם נעתקה פעמיים - כאן, ובחלק יו"ד בסוף סי' קנא), וכן בס' קנב: 'מו"ה ישעיה ביערן נ"י... וכעת אב"ד קהילת פאטאק', וכן פעמים רבות לאורך הספר.

בדבריו רבנו משתמש בקביעות בחלקי פסוקים ובביטויים שמקורם בחז"ל, גם כפשוטם וגם תוך הוצאתם מפשוטם, אך בדרך כלל לא ציינו את מקורם של הדברים. יש לציין ששפת הדיבור של רבנו הייתה כמובן יידיש, ולעיתים קרובות הדבר ניכר בלשון הכתיבה. כך למשל רבנו מציין פעמים רבות שהמכתב הגיע 'עבי"ד' = על בית דואר, ובעברית פשוטה - מהדואר, אך 'על' הוא תרגום מילולי מידיש, וכך במקרים רבים אחרים. עוד יש להעיר שרבנו גם לא הקפיד על דקדוק הלשון ויש בכתביו חילופים רבים של זכר ונקבה יחיד ורבים וכד', השארנו את לשונו כפי שהיא, ורק במקום שקיימת אפשרות לטעות בהבנת הדברים תיקנו בסוגריים מרובעים או הערנו בהערה. רבנו גם מקצר מאוד בלשונו, ופעמים

47. דוגמא מעניינת: באו"ח סימן קצא יש הוספה בסוגריים מאת המחבר: 'שוב אחר כמה שנים כשכתבתי תשובה זו בפנקס שו"ת שלי קיבלתי מכתב מבני הנחמד הרב הגדול מו"ה אהרן שמואל מק"ק ניקאלסבורג והאריך לי בעניין הנ"ל, וכתב לי גם כן קושיא נאה... וביוד" סי' שפ הוא מביא את דעתו של רב מסוים, ואחריה יש הוספה בסוגריים: 'וכעת דברים אלו המה בדפוס בספר אהל דוד שלי'.

48. ועי' בחיו"ד סי' שעט שכתוב שסוף התשובה חסר, ובכל זאת נמצאת שם חתימת רבנו בצורתה הרגילה 'הק' יהודא אסאד'. כנ"ל בס' ט, ע ועוד, ולפעמים גם באלו החתימה מחוברת כנ"ל. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ד סימן קעו שדן בדרך כתיבת השם 'יהודה' ובמנהג רבנו וצאצאיו בנושא: 'אשר שאל בעניין העומד להיות חתנו המיועד לטובה ושמו הטוב יודא פישר על שם זקנו הגאון הקדוש רבי יהודא אסאד ז"ע, ושאלת את פי בעניין כתיבת שמו בכתובה אם יהודה או יהודא'...

49. ראה למשל עלי זכרון 6 עמ' לז-לח בעניין יו"ד סי' יט ואה"ע-ח"מ סי' קכה, שם מוכח על פי כתה"י שהם תשובה אחת שחולקה כנראה ע"י רא"ש בן רבנו לשתיים על פי הנושאים השונים.

רבות כדי להקל על הלומד השלמנו את לשונו בהוספת אותיות, ולעיתים גם תיבות, בסוגריים מרובעים בתוך הדברים. ברוב ככל התשובות המודפסות בספר הושמט התאריך, ולעיתים אפשר לשחזר את התאריך לפי מאורעות המוזכרים בתשובה. כאשר נמצא בידינו צילום של התשובה המקורית שנשלחה לנמען ובה נמצא תאריך - הוספנו אותו לראש התשובה, והערנו כמובן על שינויי נוסחאות משמעותיים נוספים אם היו.

נראה שבדרך כלל רבנו כתב את מראי המקום מזיכרונו המופלג, וזה גרם לו לעיתים לטעות בדף או שניים ובמספר הסימן וכד', או שהוא השאיר את הציון לסימן או לדף המתאים ריק כדי להשלימו בהמשך - ושכח ולא השלים, וכך זה מופיע בדפוס. למשל בחלק אה"ע-הו"מ סי' קיז התכוון רבנו ללא ספק להשלים את הציונים המדויקים בהמשך - אך נשאר רווחים ריקים, ואנו השלמנו אותם בסוגריים מרובעים במהדורתנו: 'ובזכרוני מהם בתשובת בית אפרים חלק אבן העזר סי' [קכ"ח] ובתשובת מוהר"ם מינץ סי' [כ"ד] יעויין שם'... עוד יש לציין שכמה סימנים בספר אינם תשובות לשאלת שואל, אלא בירור הלכה שכתב רבנו לעצמו.

בסוף כרך זה צירפנו רשימה מפורטת עם תולדות חיים תמציתיות של כל האישים המוזכרים בשו"ת מהרי"א על שלושת חלקיו, מעשה ידיו להתפאר של חבר המערכת הרב שלמה וייס, נין ונכד לרבנו זצ"ל.

דברי סיום ותודה

אשרינו שזכינו להגיע לגומרה של תורה. כאמור חלק יו"ד יצא לאור כלול בהדרו בשנת תשע"ז, חלק אבן העזר וחושן משפט (הוא החלק השני בדפו"ר) יצא לאור בתשע"ח, ועתה יוצא לאור חלק או"ח עם מפתח מפורט לכל חלקי הספר ועוד תוספות מועילות.

אנו מודים מקרב לב לנכדי רבנו, שומרי מורשתו ולומדי תורתו, וביניהם בעיקר לידידי היקר הרב מרדכי קוביטשק ואחיינו הרה"ג ר' אשר קוביטשק ר"מ בישיבת דושינסקי בירושלים, שהשאילו לנו עותק של שו"ת מהרי"א ובו ציונים ותיקונים רבים, שהיו לנו לתועלת. כמו כן תודה מקרב לב לידידי הרב שלמה וייס מבני ברק, גם הוא נכד רבנו ומומחה בכתביו, שהוסיף לנו הרבה מידיעותיו וחוכמתו, ובגמר המלאכה עבר על כל הספר והעיר ותיקן ושיפר, וכן צירף את רשימת האישים המפורטת שבסוף הספר. התודה גם לרב מא"ז קינסטליכר, שומר משמרת זיכרון יהדות התורה בהונגריה, על סיועו הרב, ולרב ב"ש המבורגר, ראש מכון 'מורשת אשכנז', על עצותיו הטובות. התודה והברכה לידידי רבי ישראל מאיר יונה ולרב גד יודי, מנאמני ביתו של מרן הרב עובדיה יוסף זצ"ל, על סיועם לההדרת הספר. ברכת תודה מגיעה גם לראשי ומנהלי מאגרי המידע התורניים שבהם נעזרנו רבות, בעיקר פרויקט השו"ת של בר-אילן, 'אוצר החכמה' ו'היברובוקס'.

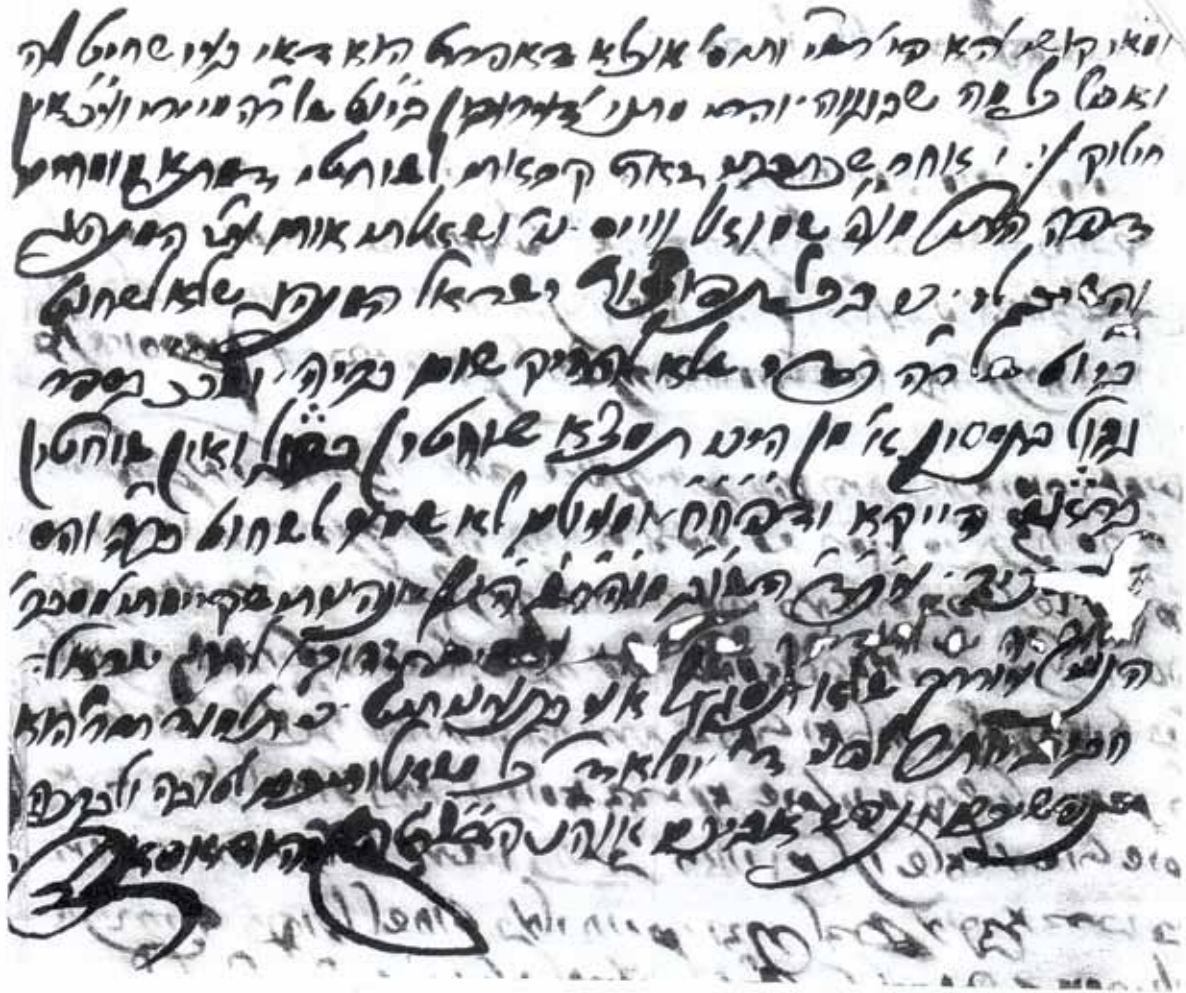
התודה והברכה למנהל האירגוני של מכון שלמה אומן ושותפי לעריכת הספר ידידי היקר הרב בועז מרדכי, ולחברי העמותה שבראשה עומדים הרב מאיר שלזינגר, פרופ' ישראל אומן והרב מרדכי פייג, על הסיוע בהחזקת המכון והדאגה לפעולתו במשך כל השנה. תודה לראשי ישיבת שעלבים הרב מיכאל הכהן ימר שליט"א, למנהלי הישיבה צבי סמואל ויהודה פרוידיגר ולמנהל הכספים שלמה פורת, על סיועם ועידודם. תודה וברכה גם לראשי מכון ירושלים, ידידי הרב יעקב פרבשטיין וידידי הרבנים ר' משה ור' שלמה בוקסבוים, בניו של מורי וידידי הרב יוסף בוקסבוים זצ"ל, על שיתוף הפעולה רב השנים בינינו, שמגדל ב"ה פירות נאים ומשובחים.

התודה למהדירי הספר שנשארו בעול עמי, ובראשם, נוסף לרב בועז מרדכי הנ"ל, ידידי היקרים הרב שמעון שלמה גולדשמידט והרב יהונתן אמת, ולכל שאר חוקרי המכון שעסקו בהכנת שו"ת מהרי"א. כולנו עמלנו בכל כוחנו כדי שבעזיה"ת תצא מהדורה משובחת מתחת ידינו, לזיכרון עולם לגאון הגדול, פאר דורו, רבנו רבי יהודה אסאד זצ"ל. אחרונה חביבה - אני מודה מקרב לב לאשתי המשכלת ובעלת החסד ד"ר חנה קטן שתח' על עידודה וסיועה ועצותיה הטובות. ייזכרו לטובה בספר זה הוריה היקרים ז"ל - מרדכי-מקס ובבא-ברברה רייסקין (לבית אלפנט ממונקטש). יזכנו ה' לרוות נחת של תורה מכל צאצאינו עוד שנים רבות בריאות וטובות.

הק' יואל קטן

מכון שלמה אומן

יום ירושלים תשע"ט

לע"נ הורינו היקרים

אבינו ר' זאב לוי ז"ל ב"ר יעקב דב וגיטל הי"ד, נלב"ע ד' כסלו תשע"ו
 זכה ללמוד תורה מתלמידי תלמידיו של מרן החת"ס זצ"ל
 ואמנו מרת שושנה מלכה ז"ל ב"ר אלתר יעקב שווימר ז"ל ורחל הי"ד,

נלב"ע כ"ג כסלו תשע"ו

אודים מוצלים מאש

זכו לעלות לא"י ולהקים בה בתים נאמנים לתורתם ולעמם

נאהבים ונעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו

תנצב"ה

הסכמות לדפוס ראשון

מכתב מהרב הגאון העצום המפורסם בכל קצווי ארץ, שר התורה, רבם של כל בני הגולה, כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה יוסף שאול נאטהאנזאהן נ"י האב"ד ור"מ בעיר ואם בישראל ק"ק לעמבערג

שלום וכל טוב לכבוד הרב המאור הגדול החריף ובקי המפורסם האב"ד קהילת סערדאהעלי [רבי אהרן שמואל אסאד] נ"י. יקרת מכתבו עם חידושי תורת מר אביו הרב הגאון הגדול המובהק מו"ה יהודאסאד זצ"ל האב"ד ק"ק סערדאהעלי הגיעני היום לנכון. ואם אמנם טרדות רבות סביב שתו אלי, ואני יושב בקרית חוצות הרחק מהעיר, ושותה מי מעיין הקשה למעיין, ומחוסר ספרים, עם כל זה חשתי ולא התמהמהתי להשיבו דבר על דבר אשר ביקש הסכמה ממני. וזאת תשובתי.

הנה הגיעני מגילה עפה אשר שלח לי הרב המאור הגדול החריף ובקי מו"ה אהרן שמואל נ"י האב"ד קהילת סערדאהעלי וכבדכי בחידושי תורה ושאלות ותשובות אשר כבוד מר אביו הגאון הגדול המובהק המפורסם צדיק יסוד עולם מו"ה יהודה אסאד זצלה"ה בעודו בחיים חיותו יסד וחקר, שו"ת על ארבעה [חלקי] שולחן ערוך. ולזה, כאשר ה' פקד ויאמר יהודה יעלה השמימה, הניח ברכה אחריו חבילות שו"ת וחידושי תורה אשר העלה ואשר הביא אלהים ברוח בינתו והשיב לשואלי דבר ה', והרי זה ילקט בנו אחריו לקבעו בדפוס.

והרים והניף לשלוח לי אפס קצה בשו"ת אשר כתב מר אביו הגאון המפורסם המנוח זצ"ל אודות התרנגולים אשר נפוצו בימינו אלה, ורבים השואלים ודורשים עלימו אם כשרים הם אם אין. והגאון מו"ה דוד דייטש ג"כ שאל על זה למר אביו הגאון הגדול, ומר אביו ז"ל השיב להיתר. והנה שמחתי מאוד, כי אני הייתי המתיר הראשון בשנת כת"ר, ואח"כ בשנת תרכ"ד [כש]נתעורר שנית הרעש כתבתי שנית ונדפס על שמי בספר קטן אחד אשר הדפיס אחד, ואח"כ כתבתי עוד בזה! וכעת נדפס ספר ערוגת הבושם על זה, והארכת בדבר הזה וכבר הוא בדפוס בשו"ת שואל ומשיב, וימצא שם הרבה דברים ממ"ש מר אביו הגאון זצ"ל.

ואשר ביקש מאתי הסכמה, הנה הגאון המפורסם בעולם לא צריך להסכמות. ובכל זאת, למלאות רצון מעלתו נ"י, הנני והנני מסכים להוציא לאור הספר שו"ת ממר אביו הגאון המובהק. וה' יתן ויתקבלו דבריו ברצון. כחפץ לבבו, ולבב הדורש שלומו באהבה רבה, ידיד נפשו. הצעיר יוסף שאול הלוי נאטהאנזאהן האב"ד קהילת לבוב תר"ל לפ"ק

ולמען תת אות כי ראיתי פלפולו הנחמד, אמרתי לרשום מה שראיתי²... זה ראיתי בהחפזי. זולת זה ראיתי פילפול(ו) נחמד ונעים מה שעבר בין מר אביו [הגאון] המובהק זצ"ל ובין הגאון מורנו דוד דייטש נ"י [בעניין התרנגולים הנ"ל]. ויש לי עוד הרהורים רבים בעניין זה, אבל אני טרוד מאוד ומחוסר ספרים, ובפרט כבר כתבתי בזה הרבה וקשה עתיקא, ומה גם כעת מתברר היתרם כמבואר כבר בשו"ת שואל ומשיב. ויכניס כל זה בהסכמה למען לא יהיה ריק מדברי תורה, ולמען יהיה לאות כי עיינתי בדבריו הקדושים ונהניתי בהם. נאום הצעיר יוסף שאול הלוי נאטהאנזאהן האב"ד קהילת לבוב

ושוב בעת ההדפסה כשהיה הכת"י בלעמבערג כתב לי עוד הגאון האדיר רשכבה"ג מו"ה יוסף שאול נאטהאנזאהן נ"י. וזה לשונו.

שלום וברכה וכל טוב לכבוד הרב המאור הגדול המפורסם צדיק נשגב בנם של קדושים, מורנו אהרן שמואל אסאד נ"י אב"ד קהילת סערדאהעלי.

1. ע"י להלן הע' 2.

2. כאן כתב ר"ש נתנון הערה ארוכה העוסקת בעניין היתר התרנגולים החדשים שנידון להלן חלק יו"ד סי' צב אות ב (עיי"ש הע' 13).

שמתי עיני על ספרו דמר כבוד אביו הרב הגאון כו' הצדיק המפורסם מו"ה יהודה אסאד זצוק"ל, והנני לרשום איזה הערות³...

זאת אשר מצאתי להודיע לכבודו למען תת לו אות כי חביבים עלי דברי מר אביו הגאון הצדיק זצ"ל. והנני בזה ידידו הדורש שלומו באהבה.

הצעיר יוסף שאול הלוי נאטאהנזאהן האב"ד קהילת לבוב והגליל

* * *

מכתב מהרב הגאון המובהק המפורסם בעולם, אור ישראל וקדושו, מופת הדור, מרגניתא דלית ליה טימא, אספקלריא המאירה, מנורה הטהורה, שר התורה, צדיק יסוד עולם, כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה חיים האלברשטאם האב"ד קהילת צאנז.

שלום וכל טוב לכבוד ידידי הרב הגדול החריף ובקי השנון המפורסם וכו' כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל אסאד נ"י האב"ד קהילת סערדאהעלי יע"א.

ב"ה

נודע ביהודא ובישראל גדול שמו הטוב של כבוד הרב הגאון הגדול המובהק הצדיק המפורסם מופת הדור כבוד קדושת שם תפארתו יהודא אסאד זצוק"ל האב"ד קהילת סערדאהעלי יע"א, והשאיר אחריו ברכה כתבי קודש שו"ת על ארבעה [חלקי] שו"ע. ועלה על לב בנו, הממלא מקום אביו הגאון הצדיק זצ"ל, הוא הרב החריף ובקי השנון המפורסם וכו' מו"ה אהרן שמואל נ"י, להביא כתבי קודש הנ"ל לבית הדפוס, ולהאיר על פני תבל תורתו וחכמתו של מר אביו הגאון זצ"ל, ולמען יהיו שפתותיו דובבות וכו'. וביקש ממני במכתבו להסכים גם אנכי עמו.

על כן גם ידי תיכון עמו, וזרועי תאמצנו, שיפוצו מעיינותיו חוצה, והמפורסם אינו צריך ראייה ועדות.

ואבקש מאחינו בני ישראל להיות בעזר בנו הרב החריף הנ"ל ובתומכי נפשו, ולקנות מאתו הספר שו"ת הנ"ל בכסף מלא, למען יוכל להוציא מחשבתו הטובה מכח אל הפועל ולהגדיל התורה ולהאדירה. ובל יעלה על לב איש לדפוס פעם שנית בלתי רשות בנו הרב הנ"ל, ולא יהיה שום איש בארור חלילה.

וזכות תורתנו הקדושה יגן עלינו, ובימינו תיושע יהודה וירושלים.

דברי המצפה להרמת קרן ישראל, ובא על החתום יום שני לסדר וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְחֶק (שמות כט, כח); פרשת תצוה,

ד אדר) תרל"ג לפ"ק צאנז

הק' חיים האלברשטאם

* * *

העתק מכתב מהגאון העצום מאור הגולה מופת הדור שר התורה מנורה הטהורה צדיק יסוד עולם כו', כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה שלמה קליגר נ"י ראב"ד בעיר ואם בישראל בראדי.

וזה לשונו.

ב"ה

נודע בשערים שמו הטוב של כבוד הגאון הגדול המובהק החריף ובקי העצום המפורסם בעולם צדיק יסוד עולם כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה יהודא אסאד זצוק"ל אב"ד ור"מ דק"ק סערדאהעלי יע"א.

הן בעודנו חי עמנו האיר פני תבל באור תורתו, ועל ישראל זרח אור שמשו, וכמה פעמים היה לי פתחון פה עמו בהלכה וראיתי עוצם תוקפו וידו הגדולה והחזקה בש"ס ופוסקים עד להפליא. וגדולים צדיקים במיתתן, כי הניח אחריו ברכה

3. כאן כתב ר"ש נתנוון הערות על הסימנים להלן כולם באו"ח: סי' ד אות א הע' 5, סי' ט הע' 9, סי' י הע' 1, סי' יז הע' 1, סי' מו הע' 3, סי' קנא הע' 3, סי'

קסד הע' 8, וסי' ריב הע' 2.

כתבי יד קודשו חבילות חבילות שו"ת. וכעת הקשבתי מבנו היקר ידידי הרב הגאון ופקי המפורסם מו"ה אהרן שמואל אסאד אב"ד קהילת סערדאהעלי נ"י, הממלא מקום אביו הגאון ז"ל בתורה וביראה, כי עלה על מחשבתו הטהורה להביא לבית הדפוס חידושי ידי מר אביו הגאון העצום זצ"ל שו"ת אשר השיב שואלו דבר דבר ה' זו הלכה ברורה. ושלה לי לדוגמא איזה תשובות וראיתי כי דבריו מיוסדים על אדני פז השכל והתבונה והיה גאון עולם. על כן הנני מסכים ברעות נפשי להביא דבריו הקדושים לבית הדפוס ויראו ישרים וישמחו בו, וכל הני מילי מעלייתא ליתאמרו משמיה דהגאון זצוקלה"ה כי היה נודע ביהודה ובישראל גדול שמו. ובטוח אני כי שארית ישראל לא יעשו עולה חלילה ולא יהיו בארור להשיג גבול הרב הגאון מו"ה אהרן שמואל אב"ד קהילת סערדאהעלי נ"י ולנגוע בקצהו להדפיס בלתי רשות הרב הגאון נ"י חס וחלילה. וכל אדם יהיה נזהר מאוד בזה לבל יהינ בארור.

ולמען תהיה לאות על ידו באתי על החתום היום יום רביעי ו' טבת תרכ"ח לפ"ק בראדי.
ידידו אוהבו הנאמן.

הק' שלמה קליגר

* * *

מכתבי כתבי קודש מהרבנים הגאונים המפורסמים הצדיקים בד"ץ דפה היושבים על מדין לתורה ותעודה מה שהשיבו על שאלתי ובקשתי לשמוע דעתם ועצתם, הלא הם הגאון המפורסם מו"ה עזרא ראש בי"ד נ"י, והגאון מפורסם מו"ה יוסף דיינא רבא בקהילתינו נ"י. וזה לשונם.

למר ידידי הגאון בנן של קדושים מו"ה אהרן שמואל נ"י אב"ד ור"מ דקהלתינו יע"א.

ענוותנותו של מר ידידינו הגאון אב"ד דקהלתינו נ"י תרבונו לבוא לפנינו במועצות, מאחר שעלה ברוחו להוציא לאורה ספרי שו"ת של מר אביו הגאון זצוק"ל, אם לעטר את ראש ספרו בעטרת הסכמות כדרך כל חוברי חיבור. תמהתי על משאלה כזאת מאיש חכם כמותו וכי העדות על נועם קרני השמש בצאתו בגבורתו בעצם השמים לטוהר אין למחסור, ויהודא ועוד לקרא? ואם נראה החודש בעליל אין צריך לעדות וכבר קדשוהו בחייו ונודע בישראל בתורתו ובקדושתו, ויהודא היה ראש המדברים בכל דבר תל תלפיות שהכל פונים אליו בשאלתם בכל דבר הגדול והקשה ושמעתתיה מבדרין בהעמדת תלמידים הרבה זה יותר מארבעים שנה. ולדעתי יש להצטער על הזמן שעבר עלינו כשמיטה שלימה, שהיו דברי קודשו יפעת אור תורתו ספון וטמון ומי יתן ויהיה ה' בעזרו להיות ברא מזכה אבא ולבצע מהר מעשהו, ולא אפונה כי אם יברך על המוגמר ויזרח אור תורתו בעודו בכפו יבלענה ויתרבו הקונים לזכות בספרי קודש של מורינו הגאון זצוק"ל בכסף מלא כאשר יושת עליו ומורא לא יעלה על ראש ידידינו הגאון נ"י מהמשחית ח"ו שיבוא להשחית את גבולו בהדפסה שנית בלי רשותו ועל זאת רצוני לבקש פני גדולים להזהיר את כל הבא להשיג גבולו ולדעתי גם זאת אך למותר כי מלבר שאין לחשוך שום בר ישראל שיהיה בארור, עוד זאת אלא יש שופטים בארץ ומדינא דמלכותא יש עונש גדול על העושים כזאת ועתה יואל נא ה' ויברך את מעשי ידיו וזכות תורתו וקדושתו של אדונינו מו"ר הגאון זצוק"ל יעמוד לו לזכות את הרבים באור תורת אביו הגאון ובאורו נראה אור.

דברי המדבר מקירות לבו ידידו ומוקירו

הק' עזרא צורף מסערדאהעלי יע"א

* * *

שיל"ת

הן הלום כל יקר ראתה עינינו יקרתו דמר הדרת גאונו נ"י במכתבו אלינו נאמר כי יום בשורה הוא לנו יען כי הסכים בדעתו לגמור מה שנדבה רוחו אותו זה כמה להוציא לאור ספרו דמר"ן הגאון זצוק"ל אבוא דמר שמואל מעלת כבוד תורתו נ"י שו"ת על חלק או"ת יו"ד. וידיד נפש דמר נ"י קרא שם הספר תשובות מהרי"א. ולדעתי כי שם זה נאה לו, ורוח ה' דיבר בו, כי בתיבת מהרי"א שם רמ"ז ומספר לאמו הצדקנית המהוללה הרבנית מרת אסתר זלה"ה במספר קטן,

כי מהרי"א במספר קטן הוא י"ג, וגם אסתר במספר קטן י"ג, ומספרם אח"ד הוא. וגם שמו דמר נ"י שמו בקרבו, כי שם אהר"ן הוא ג"כ עולה י"ג, וגם ראשי תיבות וסופי תיבות של תשובות מהרי"א (תתמ"א=13) עשר ושלוש כמדובר. וגם ראשי תיבות וסופי תיבות של אהר"ן שמואל (אנש"ל=12) עם הכולל עולה י"ג במספר קטן, והכל מורה על דבקות והתקשרות הנפשות במידת אהב"ה (=13) שהוא כחשבון האמור. (הגה: גם שם אביו ואמו מרומזים באופן זה, כי יהודא בן ישראל (יאבני"ל=13) ראשי תיבות וסופי תיבות עולה י"ג, יהודא בן טשארנה אסאד (יבט"א=13) ראשי תיבות עולה גם כן י"ג. והנה מטיבותיה דמר הדרת גאונו נ"י בא בדעות ובמועצות עבור הסכמות אם ליקח מגאוני זמנינו. ולדעתי דבר מותר אך למחסור.

כי באמת התועלת ההסכמות על חיבורים חדשים להגדיל בשבחו של מחבר הוא, בשביל שני דברים: ראשית להגיד שהוא כדאי וראוי לסמוך עליו, שנית השבח המגיע לכספים, שיקפצו עליו זביני. אבל בכגון דא, אם במה שנוגע לכבוד מרן זצוק"ל לשבחו ולספר הודו הלא כל הארץ האירה מכבודו, כי כל עדת ישראל נשען עליו כי עיני העדה היושבים על כסא הוראה במדינתנו ובשאר מדינות בכל דבר הקשה הריצו אליו אגרותיהם במשאלותם ועל פיו יצאו ועל פיו יבואו וככל היוצא מפיו יעשו, הלא גם מדינות פולין לאור הנר נר ישראל וקדושו לאור תורתו והוראתו הלכו ונסעו כי נודע ביהודה ובישראל גדול שמו, והוראתו בקדושה מקובל לכל חכמי הדור בעודו בחיים חיותו. ואם בדברים הנוגעים אל הממון, לא אפונה כי יהיה ה' בעזרו ויגמרנה, הרואה את ספרו דמרן רבינו הגאון זצוק"ל בעודו בכפו יבלענה ובכסף מלא יקחנה. ואני תפילה, המקום יהיה לו לעזרה, להוציא אל הפועל מחשבתו הטהורה, וזכות התורה וזכות מרן אביו הגאון זצ"ל יעמוד לו שיצליח במלאכתו למהרה.

כנפשו הטהורה ונפש ידידו המוקירו ומכבדו.

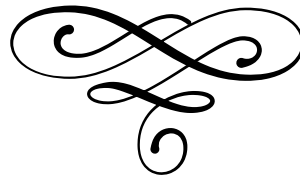
הלא כה דברי עבד לעבדי ה' זעירא דמן חברייה.

אלה דברי המעתיך נ"א ו'נ"א ו'י"ו'ג'מ"ר' ה'ד'ב'ר' ב'כ"י' ט'ו"ב' [תרל"ג] לפ"ק

ואז אי"ה' א'ב'ר'ד' ע'ל' ה'מ'ו'ג'מ"ר' [תרל"ג] לפ"ק

באתי על החתום פה סעדראהאלי שבט יום רביעי ט"ו, לסדר וכל ה'ד'ב'ר' ה'ק'ש'ה' י'ב'יאון כו' [יתרו, תרל"ג] לפ"ק

הק' יוסף קליין

הקדמה מבן המחבר*

הקדמה קטנה, בה ידי בן המחבר אמונה, מעלות אביו המחבר ומידותיו מספר קצת מהנה, אף כי יש לספר כהנה וכהנה, כהאי מרגניתא כל מקום דאת משבחה את מגנה. ואתפלל אל אלוקי שוכן מעונה, יתן בפי אומר ומילה לדבר נכונה. אמר בן המחבר.

ראשית כל דבר, מילין לצד עילאה אמלל, להודות ולהלל, לעילת כל העילות, אשר האציל מחוכמתו נקודה נפלאה דלית מחשבה תפיסה בה, ונתגשם ונתעבה ונשתלשל בכל העולמות, עד אשר דיבר ויקרא ארץ, והזכיר שם מלא על עולם מלא, והכין תבל מלא וצאצאיה כחול הים, וערך שולחן לפני בריותיו נאות דשא, וירקרק חרוץ לבשה הארץ, ושם משמרם בשמים ממעל, כמאמרם אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה. וברא את האדם, וישימהו כתר הבריאה והמעלה, הוא יעצור בכל בְּמִטָּה ובמעל, נפלאים מעשי אלוקינו איך אדם קרוץ מחומר מוצק במעבה האדמה והרכבתו חלושה הוא ירדה בכל, על פיו יצאו ועל פי יבואו, אין זאת רק כי נשמת שדי תבינהו, וניצוץ אור העליון הזך אשר האיר מחשכי לבבו עטרת תפארת תמגנהו, ואתה אמרת אל כל הבריאה בכללה התרפס ורהב עליך את המושל אשר שמתי עליך, ומי ימרה את פיד, כי ממך הכל וידך בראתם, אתה תצווים והם יאמרו הנני, כי כל אשר לא ישמע אל דבריך בן מות הנהו. אולם ראה זה רעה חולה, כי האדם אם אמנם מצד אחד גדול מאוד במעלה, גולת הכותרת, כבוד ויותרת, בתנאי אם מקומו בל יניח, כי הן האדם כפי הרכבתו הוא איש הביניים, מורכב משני קצוות הבריאה, נשמתו ממכון ערבות, וגופו מארץ ציה וערבה מקום תלאובות, ובלולים יעלה אל התיכונה, ומן התיכונה אל השלישי עולם המלאכים, וישים לו שם מהלכים בין העומדים. ואתה בן אדם מה נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית אלוקים, חרדה תלבש בהגיעך לשם, מקום אבני שיש, כי כפי גדולתך ח"ו כן מפלתך, כי אם לא תעמוד על משמרתך ותתן יתרון לחלק העפרוריות שבך, או תעבור למקום אשר גאה ממך, תיפול לאחור, ושברך כשבר נבל יוצרים, כי על זה הזהיר שלמה בחכמתו אם רוח המושל יעלה עליך מקומך אל תנח, השמר פן תתגאה ותחשוב בדעתך אל אתה, מושב אלוקים ישבתי, כי אז פתאום יהדפוך ממעמדך, והנחש ישופך ראש, כצפוני יפריש.

והן אנו רואים כי זה היה חטא דור אנוש אשר הוחל לקרוא בשם ה', קראו עצביהם בשם ה', וחטא דור הפלגה אשר אמרו נְרֵשָׁה לָנוּ את נאות אלוקים, נעלה ונשב שם, והכל ממקור הגאווה, כי ביותר שהאדם חכם עלול לגאות, וצריך שמירה יתירה, וכמעט חזר העולם לתוהו כי אין דעת אלוקים בארץ. עד אשר האיר ממזרח צדק. זה האחד אברהם אשר צירף וחקר והבין ואיחד את כל העולם לאביהם שבשמים, כי כפי רוב חקירתו כן היה על פניו ענוותנותו כאומר אנכי עפר ועפר, ומצא חן, וכרת לו ברית עולם להעמיד ממנו זרע קודש ברוכי ה' מטע תפארת להתפאר, כי זה היה מגמת פניו להעמיד אומה קדושה אשר תפיץ ענני הסיכלות והכסילות מעל בני אדם, ויבולע הלוט הלט את כל העמים עובדי פסילים הבלי נכר, כי נסך בם רוח עוועים, ויעצמו עיניהם מראות באור האמיתי.

ומה נכבד אומרם בכראשית רבה, ואעשך לגוי גדול, אמר אברהם ומנח לא העמדת שבעים אומות? אמר לו הקב"ה אותה אומה דכתיב בה כי מי גוי גדול, אותה אומה אני מעמיד ממך. ודבר אלוקינו יקום לעולם, כי אחרי ישוביהם וסיבותיהם אשר ירדו אבותינו למצרים אשר שם נצרפו כהתוך כסף בכור העוני והגלות, נתנו לב אחד לאביהם שבשמים, כמאמרם במדרש שיר השירים, לבבתי אחותי כלה, לב אחד נתתם לי. וזכו לגילוי השכינה אשר לא עשה כן לכל גוי, מן השמים השמיע הוד קולו ונתן לנו דברות קודשו לחיותינו כיום הזה, אשרי העם שלו ככה. וזכו להעמיד נביאים כמבואר במדרשים, כי בזכות שאמרו דבר אתה עמנו זכו להעמיד נביאים, אשר בזה נפלינו מכל העמים. ברוך ה' אשר בראנו לכבודו.

ותהילה לאל כל העמים יודו וישבחו ויפארו וירוממו [את] עם ישראל, כנבואת הנביא כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. ולו ישראל ישמרו מדרגות שלמותם על נכון, בוודאי כבוד והדר יעטרם, וכל הצער והיגון אשר ישראל סובלים בגלות רק בשביל שאין יודעים לשמור יחוסיהם, ויט ישראל דרך כרמים בתבלי נכר יתבולל, מיד ויבוא עמלק, והכל בפשעה של תורה.

* הקדמה שניה בשם "א"ש ד"ת יהודה' הועברה לסוף כרך זה עמ' שנא.

זאת ועוד אחרת עשה לנו אלוקים, יתר שאת ויתר עוז, למען אנחנו ישראל עם קודש בכבודינו נתייחד, וזר לא יקרב להתפאר גם אנחנו ככם קבלנו התורה, נתן לנו התורה רובה בעל פה ומיעוטה בכתב, ותורה שניתנה על פה היה החותם דמלכא קדישא, כמאמר מי בכם יגיד זאת רומז לתורה שבעל פה. וראה זה פלא גדול, אשר כל משכיל ילבב, כי אם אמנם אם גם בכל האומות ישנם חכמים ונבונים, ואמרו אם יאמר לך אדם חכמה באומות תאמין, אך תורה שבעל פה לא יוכל שום בן נכר ללמוד, ואמרו על זה במדרש פרשת משפטים אפילו זקן בן שמונים שנים ואינו מהול אינו יכול ללמוד תורתנו, והיא מאורשה רק לזרע ישראל קהילות יעקב. ומעולם מקדמי ארץ נתבונן איך הייתה הקבלה נמסרת מנאמן לנאמן, ממרע"ה עד רבינא ורב אשי, והם לימדו לתלמידיהם לדעת מה יעשה ישראל, וגדלו והצליחו וד' עמהם, כי כפי רוב התעסקם בתורה השכינה חופפת עליהם וענן ה' עליהם, עמודא דנורא בימא דכלה כמבואר סוף פ"ב דברכות, להורות כי רצה ה' במעשיהם וקרוב ה' להם בכל עת אשר יתפללו, כמפורסם בכל דור ודור מפרקי דחסידי איך עשו נפלאות, וכל הטבע תחת רגלם כחומר ביד היוצר, אומרים לחומץ וידלק, במקום שאמרו לכשורה להאריך יאריך, הכל כפי רצונם וחפצם. וראה אדם משכיל, השמעת מימך כי פילוסוף אחד פקד על הטבע לשנות מה, ויעשה בחפץ כוחו? האם פתחת אוזיך לשמוע כזאת כי יוכל פילוסוף אף כי למד בפשט חכמות הלימודיות והטבעיות עד מקום שיד אנושי מגעת, אם יוכל לשנות סדרי בראשית? אין זאת. אולם בעלי תורה אנחנו יודעים נאמנה כי סגולה נפלאה אות ידידות ניתנה לנו, אשר ימללו במעלה ובמטה וכאומרים אני גוזר והצדיק מבטלה, כי התורה היא מפתח העולם, וכל העולם תחת רגלה, כמעשה החומר ביד היוצר. מה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו.

ואחרי מות רבינא ורב אשי הגלות נתגבר, וישראל אזלא ומנוולא בגלות החיל הזה, ורבו הצרות, וכמעט נשתכחה ח"ו תורה מישראל, לולי היו לנו הגאונים בכל דור אשר קדשו עיתם לתורה ולתעודה, הם הם העמידו הדת על תילו, עמדו בפרץ מול זאבי ערב אשר בכל עת בעוונותינו הרבים עמדו לאכול ישראל בפה מלא, וחושבים לסבבה שם ה' בחלומתם. אולם גאוני הדור אשר היו בכל עת עלו בפרצות, ויגדרו גדר, ויד ה' הייתה עמם, כי כאשר הדור ראו כי כל מעשיהם לשם שמים דבריהם עשו שורש למטה ופרי למעלה, והם הרביצו תורה והגדילו אותה, ויוציאו פרי קודש אשכולות הגפן ציצים ופרחים לתורה, וכל הדבר הקשה ישפוטו הם, והכל בשביל שלמדו לשמה, ונתקיים בהם מאמר התנא כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, כי דבריהם נשמעים, וכל העם עונים מקודש, ואחרי דבריהם לא ישנו.

הדור אתם ראו כמה גדלה מעלת מי שלומד תורה לשמה. הנה אבא מארי זצוק"ל אשר אנוכי כעת מוציא תשובותיו לאור עוד יש בינינו אנשים הרבה אשר הכירו אותו מנעוריו, כאשר היה בחור פורח בא לישיבה ללמוד תורה היה נכה רוח שפל ברך שייף יעייל שייף ונפיק עוסק באורייתא תדירא, ואחר מעט שנים אשר למד אצל רבו הגאון מו"ה פאלק סודיוטץ ואצל הגאון המפורסם מו"ה אהרן סודיוטץ זצ"ל אב"ד קהילת סערדאהעלי עלה במעלות הקודש ללמוד בישיבת מאור הגאונים ארי דבי עילאה רשכבה"ג מו"ה מרדכי בנעט אב"ד קהילת ניקאלסבורג ומדינת מעהרן זצלה"ה.

ושמעתי כמה פעמים מפי מרן אבי הגאון זצ"ל שסיפר לי כי מיד בעת בואו לק"ק ניקאלסבורג התורה הכריזה עליו, וקול גדול הולך וחזק וקורא עליו בכל פמליא תלמידי חכמים הגדולים דק"ק ניקאלסבורג כי הוא יודע בעל פה מן ארבע עד חמש מאות דפים גמרא וראשונים. ושם נתעלה במעלה בקודש, תדיר ומקודש, למד בהתמדה רבה אין לשער, שם לילות כימים ממש, אי אפשר לשער פרישותו וחסידותו, עד כי רבו הגאון מהר"מ בנעט זצ"ל גמר עליו את ההלל, ויהלל בשערים מעשיו, ויגדלוהו וינשאהו על כל הבחורים ביתר שאת ועוז.

ואם אמנם כי אין דרכי לספר מעשיות, אולם [אספר] דבר זה אשר היה מרגלה בפומיה לספר לתלמידיו בענוה יתירה, כי פעם אחת חבריו תלמידי הגאון מהר"מ בנעט רבו הנ"ל קינאו בו למאוד, בראותם כי אותו אהב באהבה רבה מכל הבחורים, וכמה פעמים סיפר כי בלומדו שם בישיבת רבו הגאון זצ"ל כמעט לא שכב במיטה משבת לשבת, וכמעט למד בעמידה כל הלילה, ולמד עם ארבעים וחמישים בחורים עניים בחינם על פי ציווי רבו הגאון מהר"מ בנעט זצ"ל, והבחורים בראותם זאת נתקנאו עליו, ויוועצו יחד להבאיש ריחו בעיני רבו הגאון ז"ל, ויכתבו על הלוח דברים גידופין לישנא על שמו, פתשגן הכתב אחד כי הבחור יהודא אסאד העיז פנים ברבו ויעש לו ישיבה בפני עצמו וחמישים בחורים עומדים לפניו וזו העזה גדולה, שנית כי ירחיב פה ולשון על רבו, וניבו נבזה ידבר על לימוד רבו כי לא עמדו דברי מרדכי, כי הבל יפצה פיהו, לא נחית לעומקא, בונה חיץ וטוח בתפל, והשלישית כי יהודה גבר בעיניו, וגאה גאה, עד כי ילמוד חכמת הקבלה אף כי לא קשאי, וכל קביל די רוח יתירא ביה. כזאת כתבו מלשיניו, ויתנו הכתב בתוך גמרת

רבו הגאון. וכאשר בא ללמוד שיעור פתח הגמרא וימצא כתוב הכתב הזאת, ואחרי אשר קראו בלחש קרא בחיל קול גדול, והסתכל בפני כל הבחורים כדי לידע מי העיז והחציף לעשות ולכתוב כזאת כי ידע והבין חכמת הפרצוף, ושוב פתח רבו הגאון זצ"ל ברבים ואמר למרן אבי הגאון זצ"ל, אל תירא ואל תפחד, אני אצדיק אותך בכל מכל כל, מה שהאשימו עליך כי אתה תופס ישיבה מחמישים בחורים, צלח בני ורכב על דבר אמת, ואני אתן לך עוד חמישים בחורים ללמוד עמהם. ומה שאומרים עליך כי ההביל דרך לימודי, ידעתי נאמנה כי שקר וכזב הוא, אולם אם גם לו יהיה כן שאמת הוא, אני אומר מי שמבין ומשיג דרך לימודי ויורד לעומקא כמוך רשאי לההביל גם לימודי ולומר לא יפה דיברתי. ומה שאומרים עליך כי אתה לומד קבלה, אני נותן לך רשות על זה, דרוש, ולך נאה לדרוש. עכ"ד.

ואחרי זאת נשא אשה לפי מעשיו, היא אמי הצדקת המשכלת בכל דרכים, ומפורסמת בשער בתי רבים, מרת אסתר בת התורני החרוץ מופלג הצדיק מו"ה מאיר אבאני ז"ל מפה לאשה, והיה אבן יקרה, חד מבעלי הבתים דפה. ויודע בשער בת רבים רוב קדושתו ופרישותו של אבא מארי זצ"ל, ולמד בהתמדה יתירה, ורוב צדקתו וענוותו היתרה היה מפורסם, ונתעלה שמו הטוב בין הגאונים הגדולים הן בנגלה והן בנסתר, ונעשה לדיין אצל רבו הגאון מו"ה אהרן סודיוטץ ז"ל אב"ד סערדאהעלי. ומכאן נתקבל לאב"ד בק"ק רעטע וגם שם לא משה ישיבה מתוך ביתו כמה שנים, ומשם עלה לק"ק סעמניטץ שם ישב כ"א שנים על כסא הוראה, ונתקיים א"ך טוב לישראל, וכל אחד ואחד קטון וגדול מיושבי ק"ק הנ"ל והגליל וסביבותיה עוד עתה בשומעם את שם אדוני אבי זצ"ל עומדים ומשתחוים ומספרים רוב קדושתו וענוותנותו ומספרים עיזו ונפלאותיו אשר ראו עינם, איך בכל עת צרה וצוקה זכות הצדיק עמדה להם, חומה היה עליהם בכל עת, ומוראו מוטל על הבריות, ואפילו הגוים יושבי עיר חרדו מפניו כי ראו בעיניהם כי קדוש הוא בכל מיני קדושה, ודבריו עשו רושם למעלה, גדול בתורה ובתפילה, כמפורסם בכל העולם איך תפילתו עשתה פירות.

ויותר שהיה גדול בנגלה ובנסתר כמפורסם, וכאשר אנו רואים מתשובותיו ומחידושי תורתו איך כל ספרי הקבלה גלויים לפניו, כן גדלה ענוותו אפילו עם נער קטון וכל אשר בא אליו, עם כולם השתעשע, ועצה טובה קא משמע לן, אב נאמן היה לבחורים ומגן מחסה ליתומים ולאלמנות ולכל העניים, עד שנמצאו הכל מקלסים ומשבחים אותו. וכמעט היה לפלא בעיני כל סבלנותו הגדולה. ופעם אחת שאלו אותו על זה איך יוכל להיות סבלן גדול כ"כ, ואמר כי בתפילתו פעל זאת, כי התפלל שיהיה לו מידת הסבלנות. מימיו לא נראה כועס, רק פנים שוחקות פנים מסבירות, וכל אשר בא אצלו אם גם היה מר וזעף יצא שמח וטוב לב, כי דבריו היו למשיבת נפש לכל נכה רוח, ודבריו היו מרפא.

אח"כ נתקבל לאב"ד פה ק"ק סערדאהעל יע"א, כי על זה התפלל, כי נמצא תפילה כתובה בכתב ידו בין מכתביו להיות בתוך קהילה קדושה זו להרביץ תורה, ומשמים נתמלאה בקשתו, ונתקבל לאב"ד פה בכבוד גדול. ומעת אשר בא לכאן הוסיף אומץ וקדושה יתירה, היה חסידא ופרישא, והכל בסתר, הרביץ תורה לאלפים תלמידים, ינהרו אליו התשובות מקצה הארץ מכל גאוני וגדולי הדור לשמוע תורה מפיו כי ידעו כי דבר ה' בפיו אמת, והיה ראש המדברים בכל מקום בענייני הדת, וכל גדולי הדור התייעצו אתו ושמעו לעצתו ודעתו, וכאשר אמר כן היה. ועל ידו יצא שם ק"ק סערדאהעל למאוד, והאדם מכבד מקומו, כי נהרו אליו תלמידים מקצה ארץ, ותחת צל דליותיו ציפורי שמיא ישכנו.

והיה אוהב שלום ורודף שלום, מלמד זכות ומליץ טוב על ישראל, וכאשר ראה כי יש קטטה ומחלוקת מיד דרך קסתו כאוהב ועשה שלום, היה דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל אחיו ולכל קהל ישראל, והיה אומר שלום לקרוב ולרחוק, ודבריו עשו רושם אצל כל אחד ואחד, כי כל מעשיו היה בחכמה ותבונה והשכל עד להפליא.

אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי, כי גם בלילה אשר נפטר בו כתב אגרת לעשות שלום בעולם. והיה אז כמי שתי שעות אחר חצות, כי כך היה דרכו בקודש, מימיו לא עבר עליו חצות לילה בשינה, רק עמד על רגליו ולמד והשיב לשואליו דבר. אחרי כן כמו שלוש שעות אחר חצות אמר לבי, והעיר והקיץ לזוגתו אמי הצדקת הרבנית ז"ל ואמר לה הלב עמד ופסק ממהלכו והשמים התקדרו עבים, ה' אמר לי עלה אלי, בין להקת אראלים שם אושיבך. ואחרי רגעים מועטים כרביע שעה שב רוחו אל אל. ותחרד העיר ותהי לחרדת אלוקים, כי פתאום נפלה החומה בצורה, חומה נשגבה, ויאספו כל העם מקצה וגם מן המרחק מיד, כי באה השמועה, חרדו חרדה גדולה, ויבואו ממרחק לספוד ולנוד, ויעשו עשרים רבנים שהיו פה הספד ואבל גדול, ודמעות כנחל שוטף נפלו. בכל מקום אשר השמועה הגיעה נבהלו, צירים ותבלים יאחזון, והספידו בכל תפוצות ישראל הספד גדול ורב, ונהה נהי נהיה, כי נפטר רב הרבנים, קברניט דספינה. וכולם פה אחד אמרו כי מן השמים הייתה זאת כי פתאום נלקח ארון אלקים, למען כי הייתה הגזירה משמי שמים לבל יוכל ישראל להפציר בתפילה

עבורו, כי פועל אדם ישולם לו, כי הוא הרבה להתפלל בעד אחרים רבים, לכן בוודאי גם תפילת אחרים הייתה נשמעת עבורו, וכן ראיתי במכתביו כתבי קודשו מצאתי כי היו בסידור שלו ניירות כתוב ורשום עליהם מאות אנשים אשר התפלל עבורם, כל איש ואיש נגע לבבו אשר יחסר לו, התפלל בעד כל אחד ואחד, ורצונו נעשה בשמים כמפורסם, כי היה כבן בית בבית מלכו של עולם יתברך שמו, ותפילתו עשתה הכל.

ואז בעת ההספד נמנו וגמרו אנשי קהילתי השם ישמרם להעמיד אותי הצעיר תחת אבא מארי זצ"ל למלאות מקומו [על] כסא הרבנות, ונתנו המנורה בראשי להיות רועה נאמן ולקיים תחת אבותיך יהיו בניך, בהסכמת ועצת כל הרבנים הגאונים שהיו אז פה קהילתנו.

וככה אנכי יושב, תהילות לאל, בתוך עדתי, עדה שלמה, עדת ה' מלאה צדיקים חכמים וסופרים, אתה ה' הרק שפעת חסדיך עליהם, ותן להם משאלות לבבם לטובה, וזכות רבינו אבי הקדוש מאור הגולה זצוק"ל תזכור להם, ויזכו לכל טוב סלה. אמן.

והנה מעת אשר באתי הנה כבר היה בדעתי בכל עת להוציא מחידושי תורת אבא מארי זצ"ל, וגם רבים העם המתאווים לראות דברי קודשו בדפוס, כי כמו שהיה אהוב בחייו כן גדלה האהבה במיתתו. אולם סיבות רבות וטרדות שונות הן המה הדריכוני מנוחה, ולא יכולתי מלאות חפצי וחפצם, עד כמעט נואשתי, בפרט בדור הזה רבו המתפרצים בעוונותינו הרבים, ולפלגות גדולות במחנה העברים, ודין גרמא ביטול הזמן ודוחק הפרנסה וההוצאות גדולות להוציא לאור ושערי דמעות נשלבות, לולי יראתי פן אכשל ח"ו ואהיה בגדר עצל טומן ידו בצלחת, בפרט כי העירוני אנשי שם גדולים וטובים ואמרו לי חזק ואמץ וה' יהיה עמך ותברך על המוגמר וזכות אבותיך יהיה מסייעך, כי למה תהיה חמדה גנוזה ואוצר נחמד כנפל לא יראה אור. פיתוני ואפת, חזקוני בדבריהם. וגם זה שלוש שנים אשר עוררני על זה גם מרן הגאון אברהם שמואל בנימין האב"ד ור"מ בעיר ואם בישראל פרשבורג זצוק"ל. ואמרת ויהי מה, נשענתי ברחמי שמים וסמוך בצדקת אב, אבי הגאון זצ"ל, אשר כל ימיו למד ולימד והרביץ תורה בישראל, ומצינו שגדולים צדיקים במיתתן, יבוא שלום ינוחו על משכבותם, למען להיאמר שמעתא מפומייהו בבי מדרשא ויגורו בשני עולמות, יתעדנו הרואים ויתענגו ההוגים בתורת אל חי, כי ימצאו בספרא דמר אבי הגאון זצ"ל חידושי תורה ודינים להלכה ולמעשה אשר הורה והוגה. וה' היה עמו, שבכל מקום הלכה כמותו. ונתקיים בו לעת מצוא זו תלמוד תורה, דסלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא. והנה כזאת צריך להודיע כי אאמו"ר הגאון זצ"ל הניח אחריו חידושי תורה ממש על רוב הש"ס, וחידושי אגדה הרבה, מלבד שו"ת על כל ארבע חלקי שו"ע, והנה אנכי בחרתי כעת להוציא רק על חלק מתשובותיו על שו"ע או"ח ויו"ד, ועשיתי זאת מטעם כי הוא דבר השווה לכל נפש, לער ועונה, היינו לתלמיד ולרב, כי התלמיד יתענג מדרך לימודו בפלפלת כל שהוא אשר לטעמא עבידא, וגם הרב כי ימצא הלכה ברורה ועמוד ברזל לסמוך עליו. בפרט אנכי הרואה כי היה בדעת מרן אבי זצ"ל להוציא תשובותיו לאור, כי כן כתב בתשובה אחת אם יזכני ה' להוציא לאור תשובותי כו', הרי שהיה בדעתו להוציא תשובותיו לולי כי נטרפה השעה בעו"ה, ודבר צדיק עושה רושם, וגזרתו ודאי מתקיימת, ודבר ממנו לא יפול ארצה.

והנה אאמו"ר הגאון זצ"ל לא כתב שום הקדמה לספריו, כי אפשר לא חשב עוד להוציאם לאורה, והיה שקול בדעתו, והוא מענוונותו היתירה משך ידו מלהדפיס, כי כן דרך הצדיקים ביותר שהם גדולים יראים לנפשם להוציא לאור דבר שהוא להלכה ולמעשה, וכעין מה שכתב הגאון רשכבה"ג בעל התם סופר זצ"ל באיגרת הנדפס בחת"ס חלק יו"ד אשר הדפיס בנו הגאון העצום ציס"ע מורנו שמעון אב"ד קהילת קראקוי נ"י, זיל קרי ביה רב הוא, כן היה דרך מרן אבי הגאון זצ"ל, כל עוד נשמתו בו למד ולימד לתלמידים ולא נתן לב להדפיס, ורדיפת הכבוד רחוקה ממנו.

והנה קראתי שם הספר בשם תשובות מהרי"א, ראשי תיבות מו"ה יהודה אסאד, כי לא ידעתי אכנהו, כי גדול מרבן שמו, אם רק שמו יוחק על ספרו, יהללו בשערים מעשיו. אולם כשהייתי בעיר לעמבערג אודות הדפסת הספר זכיתי לבקר פני אב בחכמה, אב בתורה, הגאון המפורסם בכל העולם, רבן של ישראל, מורנו יוסף שאול נתנון נ"י אב"ד דשם, ההוא אמר כי ראוי ונכון לתת שם לספרא דמרן אבא זצ"ל, וגם פיו יקובנו יהוד"ה יעלה"ה, ולעשות רצון צדיק חפצתי, והנה בשתיים התחתנתי, ויהיה נקרא תשובות מהרי"א הנקרא גם כן יהודה יעלה"ה, יהודה לעילה יתעלה. ויהיה רצון שיקובלו דבריו לרצון לפני אבינו שבשמים, ותהיה לו לנחת רוח לנשמתו, ולנשמת אמי מורתי מחברתו מחברת הקודש מרת אסתר זצ"ל, אשר הרבה פעלה בחכמתה ובתבונתה והייתה לו לעזר ולהועיל, כידוע לכל יודעיה ומכיריה.

והנה כאשר נתתי לבי להעתיק דברי תשובות מר אבי זצ"ל, ראיתי כי המלאכה תכבד עלי מאוד כי רב הוא, ונתתי ההעתיקה לבחורי חמד, ורק מקצת תשובות אשר העתקתי בעצמי, והנה אז בעת ההעתיקה כאשר למדתי בתשובת אבי זצ"ל, כאשר מילתא נפל בדעתי הן לסייע הן כמסתפק ושואל, רשמתי זאת אצל תשובותיו. ולא היה בדעתי כלל להוציא דברי לאורה, באתר דזיקוקין דנורא, מקום שלהבת נורא, לא בעינא לעייל נפשי. אך העירוני חברי לומר אל תעשה זאת לא תמשוך ידיך ומשנה לא זזה כו', כי הן ערכת לנו שולחן מטעמים חנות של בושם התבשם גם אתה, ובסתמא רצון אביך הקדוש זצ"ל כי יוצא חלציו ילבש מדו ויזכר גם שם בנו על ספרו. ולכן לא מנעתי אלו ההערות המעטים אשר רשמתי מאז בגיליון תשובותיו.

והנה כי באתי הלום טוב להודות ולא להיות ח"ו כפוי טובה כפולה ומכופלת לאנשים שהורים יקירי רוח, נדיבי עם אלהי אברהם, ובראש אמיר היא קהילתי, קרתא קדישא חסידא ופרישא, כולם אהובים וברורים כזוהר הרקיע מזהירים, קהל קודש עדת ישורון סערדאהעלי אשר אנכי יושב בקרבם, הם נותנים לחמי ומימי בכבוד גדול, ותהילות לאל אין פרץ ברחובותינו, כאשר אנו רואים עתה בעו"ה ברוב קהילות גדולות באונגארן הגיעו לסלע המחלוקת ויקרא שם המקום מחניים, ויחנו אלו מול אלה בחרפות וגידופים, אוי כי הגיע זאת בזמנינו, והרבה יש לדבר, ומן השמים ירחמו. אך בקהילתי תודה לאל יתברך שמו הכל באחדות גמור שכס אחד לאבינו שבשמים, כולם יראים ושלמים, ובתורה ובמצוות מחזיקים. אנא ה' תן להם רב ברכות והצלחות ושובע שמחות, והרחב גבולם בכבוד ועשירות, לא יבוש המעיין, שמרה זאת לעולם, והרם דגלם וקרנם. ומחזקנא טיבותא ותשואות חן חן לאנשי קהילתי בכלל, ובפרט לנגידי העיר יחידי סגולה ה' ישמרם אשר עזרוני בהדפסת הספר הן במתנה והן בהלוואה [ומרוב ענוותנותם אין רוצים להזכיר שמם] אל המלאכה הגדולה כי רבה היא, אתה ה' תן להם כפעלם, ותהיה משכורתם שלמה, יבלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים, אורך ימים דשנים ורעננים. ויקויים בהם וכל בניך למודי ה' ורב שלום בנייך. אמן.

ועוד בפי מילה, אומר ותהילה להגבירים הנכבדים אהובים וידידים אנשי שם פועלי צדק אשר עזרוני בסיוע שיש בו ממש והיה לי לאחי עזר ואחי סמך, ובראשם האדון הנכבד המפורסם לשם ולתהילה, הגביר רם ונישא מאוד נעלה מיוחס שמו, נצר גדולי עולם, איש צדיק צדקות אהב לוחם מלחמה ה' ירא ה' מרבים מו"ה איצק דייטש ק"ח ה"ו מקרית מלוכה וויען הבירה, הנמצא כזה איש רודף צדקות וחסד רחים ומוקיר רבנן? אתה ה' תשמרהו, יאושר בארץ, ויהיה עומד לנס עמו עד עולם.

ואפריון נמטיה לידידי הנכבד המפואר ומפורסם הקצין היקר ירא ה' מאוד נעלה כבוד הרב ר' אהרן הערצפפלד מחותני נ"י עם זוגתו הצנועה בק"ק באלאש יארמוטה, אשר סייע לדבר מצוה זו להיות בעזורי ותומכי נפשי, ישלם ה' פועלו הטוב.

והנה אנכי נותן הודאה לכל מטיבי לכת על העבר, וצועק על העתיד, למען אוכל לבצע מחשבת, אם יהיה ה' בעזרתי, להוציא גם חלק שני מתשובת מרן זצ"ל על אה"ע וח"מ, תראינה וישמח לבכם.

ובכלות ההקדמה לבי הומה רגשות תודות, רב להודות, אודך ה' כי עזרתני ותתן לי מגן ישעך לראות ספר דמר אבי זצ"ל יוצא לאור כליל בהדרו, וילכו רבים לאורו, אשר זאת היה מגמת, ואליו לבי נשאני, ותהי זאת נחמתי, כי הלום באתי לקיים מצות כיבוד אבותי לעשות נחת רוח ורצון לאבי הקדוש זצוק"ל. ואתפלל אל ה' אלהי אבותי אשר עם רוחי גויתי כל עוד בי נשמתי יזכני לעבוד עבודתו עבודת הקודש ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

פי המדבר הצעיר זעירא דמן חברייא הק' אהרן שמואל בהגאון מורנו יהודאסאד זצוק"ל החונה פה קהילת סערדאהעלי יע"א.

וכגון דא צריכין למודעי, נודע בשער בת רבים גדולה צדקת אבא מארי הגאון זצוק"ל, וענוה יתירה הייתה בו, היה מכבד תלמידי חכמים ומוקיר רבנן בכל מאמצי כוחו ואפילו קטני התלמידים היה מושך לבם במתק שפתיו ונועם מדבריו נאוה תהילה, ומכל שכן לגדולי ישראל, מימיו לא פגע בכבוד אדם נכבד כאשר יעידון ויגידון כל באי שער עירו. ואם תמצא באיזה שו"ת כי דיבר קשות למול השואל, תדע נאמנה כי אהבה יתירה הייתה לשואל הוא אצל אבא מארי, וכל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה. וכן מצינו במידות בוראנו ית"ש כי את אשר יאהב ה' יוכיח. ולכן אל תתמה בראותך באיזה תשובות כי יהודה יעלה להילחם בתחילה כאשר ידברו אויבים בשער, כמו בתשובה ב' לידיד נפשו הרב הגאון הצדיק

מו"ה אהרן אלעזר פשקיס נ"י, אשר יודע כל שער בת עמי אהבתו הגדולה אהבה עזה שהייתה לו עליו ביתר שאת, רק בראותו איזה דברים בספרו הבהיר, אגדות שהם כבשונו של עולם אשר לא יתפרשו בדרך אשר דרכו בו מתי עולם כי אם אשר יקבלם איש מפי איש ודרך הקודש יקרא לו, ועל זה כונן חיצונית מיתריו שלא להדפיסם. אבל שאר דבריו בספר אשר העלה על ספרו ומוכן לחלקו ביעקב ולהפיצו בישראל, רצונו היה בכך, וחיבב דבריו למאוד, והסכים עמו להדפיסם. וזאת הייתה דרכו בקודש לחבב דברי חברים בהלכה ובאגדה, נוח לשמים מכבד לבריות. נייחא לעליונים נייחא לתחתונים.

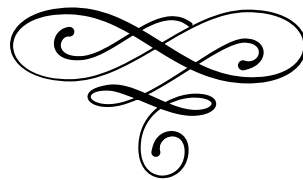
* * *

משפחת מרן אבי הגאון זצ"ל

מצאתי כתוב בכת"י ממש ממרן אבי זצ"ל.

זה לשונו:

אבי זקני מצד אביו ר' בענדיט, ושם קודש ברוך, דרעזניטץ אב"ד ז"ל
 ואמי זקנתי אשתו שרל, אחות הרב הגאון ר' יהודא אב"ד קהילת האלליטש זצלה"ה
 ואבי זקנו של אביו הרב הגאון ר' יהודה, גם כן אב"ד קהילת האלליטש
 ואבי זקני מצד אמי טשארנה ר' משה, ואמי זקנתי אשתו רבקה בת הרב הגאון ר' שלמה ליב אב"ד קהילת העלישייא
 זצלה"ה.
 עד כאן לשונו.

"תנו לה מפרי ידיה
 ויהללוה בשערים מעשיה"

לעילוי נשמת
 לבנה מרדכי בת לאה ז"ל
 נלב"ע כ' סיון תשנ"א
 תנצב"ה

